ئەجدادلار ئەسلىتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

عبد الملك عبد الأحد تركستاني

توپلاپ رەتلىگۈچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن

ئەجدادلار نەسىھىتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: باتۇر مامۇت
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى:
قىستۇرما رەسىملەرنى سىزغۇچى: تۇردى قادىر نازىرى
ھۆسن خەتلەرنى يازغۇچى: نىياز كېرىم شەرقى

ئەجدادلار نەسىھىتى

تۈپلاپ رەتلىگۈچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 787 × 1092 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 6.625 قىستۇرما ۋارىقى: 2
1991 - يىل 11 - ئاي 1 - نەشرى
1991 - يىل 11 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 —— 7.370
ISBN 7 — 228 — 01757 — 9/G.250
باھاسى: 1.85 يۈەن

مۇندەرىجە

ئاتا - بوۋىلار نەسىھەتلىرىدىن 1

ھۆكۈمالار سۆھبىتىدىن 51

ھېكمەتلىك سۆزلەر 57

دانالار ھەققىدە ھېكايەتلەر 67

ئىبرەتلىك ھېكايەتلەر 101

ئاتا-بوۋىلار نەسىھەتلىرىدىن

[illegible]

سالامىلىشىش قائىدىسى

تونۇش ياكى ناتونۇش ئىككى كىشى بىر - بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالسا، ئۆزئارا سالاملىشىشلىرى ئىنتايىن زۆرۈر. تونۇشلار ئۇچراشقاندا سالاملىشىپلا قالماي، بىر - بىرىنىڭ هال - ئەھۋالىنىمۇ سوراشلىرى لازىم.

بىر كىشى ئىككىنچى كىشىگە سالام بەرسە، ئۇنى دەرھال ئىلىك ئېلىپ، سالامنىڭ جاۋابىنى بەرگەي. سالامنى تولۇق «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ ئېيتقاي. «ئەسسالام ئەلەيكە» دېيىش توغرا ئەمەس. «سالام ئەلەيكۇم» ياكى «سالام» ياكى «ئەلەيكەس سالام» ياكى «سالام بەردۇق» دېيىشكە بولمايدۇ. سالامنىڭ جاۋابى «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» بولۇپ، بۇنى «ئەلەيكۇل سالام»، «ئەلەيكەس سالام» ياكى پەقەت «ئەلەيكۇم» دەپلا قويۇش توغرا ئەمەستۇر. «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ئەرەبچە سۆز بولۇپ، «سىزگە تىنچ - ئامانلىق بولسۇن» دېمەكتۇر. «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» بولسا «سىزگىمۇ تىنچ - ئامانلىق بولسۇن» دېگەن سۆزدۇر.

سالاملاشقاندا باشنى ئەگمەستىن، ئىككى قولنى كۆكرەككە قويۇپ سالام بېرىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ. نۇرغۇن ئادەمگە ئۇچرىشىپ قالغان كىشى ئۇلارنىڭ هەر بىرىگە ئايرىم - ئايرىم سالام بېرىپ يۈرمەي، هەممىگە قاراپ بىرلا سالام بەرسە شۇ كۇپايە قىلىدۇ. ياش جەھەت-

تە كىچىك كىشى چوڭ ياشتىكى كىشىگە، مىنىپ كېتىۋاتقان كىشى ئولتۇرغان كىشىگە سالام بېرىشى لازىم. كەمسىتىپ، كۆزگە ئىلمىغاندەك، ھىجىيىپ سالام بېرىش ئەدەبسىزلىك. سالام سەمىمي بولسۇن. سالام ئالغان كىشى بېشىنى قىمىرلىتىپلا قويماسلىقى كېرەك، سالامنىڭ جاۋابىنى ھۆرمەت بىلەن تەلتۆكۈس ئاڭلىتىپ دېيىش كېرەك. ئەگەر بىر كىشى تونۇشىنى يىراقتىن كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىش ئىلاجىنى قىلالمىسا، شۇ جايدا تۇرۇپ، قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، سالام ئىشارىسىنى قىلسا بولىدۇ.

قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندە، قولىنىڭ ئۇچىنىلا بېرىپ سالاملىشىش ئەدەبسىزلىك بولىدۇ. بۇنداق قىلىش سالام بەرگەن كىشىنى كەمسىتكەنلىك، كۆزگە ئىلمىغانلىق بولىدۇ. ئۇزاققىچە بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشمىگەن كىشىلەر قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشلىرى كېرەك.

كوچا - كويدا ئۆزىنى تۇتۇش

كوچىدا ئەدەب بىلەن يۈرۈش، كىيىملىرىگە مەينەت نەرسىلەرنىڭ يۇقۇپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىش لازىم. ئاغزىنى ئېچىپ، كۆرۈنگەنلا نەرسىگە ھاڭۋېقىپ يۈرۈش ياخشى ئەمەس. بازاردا ۋە ئادەملەر كۆپ يىغىلغان جايلاردا ئېھتىيات بىلەن مېڭىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ. بىپەرۋالىق بىلەن چامداپ باشقىلارنىڭ پۇتلىرىنى دەسسىۋېلىش ياكى باشقىلارنى ئىتتىرىپ سوقۇۋېتىش، شۇنىڭغا ئوخشاش نالايىق ھەرىكەتلەر بىلەن باشقىلارغا ئازار بېرىش ياخشى ئەمەس. ئەگەر ئىككى ئەر كىشى پاكى ئىككى ئا-

يال ئۆزئارا سۆزلىشىپ تۇرغان بولسا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈش تەربىيىسىزلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئەگەر يولدا قېرى بوۋاي - مومايلار كېتىۋاتقان بولسا، ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئۇلارنىڭ كەينىدە مېڭىش لازىم. ئىشى ئالدىراش بولۇپ قالسا، ئۇلاردىن چەتنەپ، يانداپ ئۆتۈپ كېتىش كېرەك.

ئادەملەر ئۆتۈشۈپ تۇرغان يول ئۈستىدە سۆزلىشىپ تۇرۇۋېلىپ، يولۇچىلارغا دەخلى قىلىش توغرا ئەمەس، چەترەك جايدا تۇرۇپ سۆزلىشىش لازىم. يول ئۈستىدە پۇتلىشىپ تۇرغان تاش، تىكەنگە ئوخشاش نەرسىلەرنى كۆرگەندە، ئۇلارنى چەترەك يەرگە ئېلىپ تاشلىسا، باشقا يولۇچىلارغا پايدىلىق ئىش قىلغان بولىدۇ. كۆرۈنگەنلا يەرگە تۈكۈرۈش، مىشقىرىش ۋە مەينەت نەرسىلەرنى تاشلاش تەربىيىسىزلىك ھېسابلىنىدۇ. كوچىدا ياشانغان كىشىلەر، ئاجىز ئادەملەر ياكى كىچىك بالىلار ئۇچراپ قالسا، ئۇلارغا ياردەملىشىش كېرەك. ئۇلارنىڭ يۈكلىرى بولسا، دەرھال قولىدىن ئېلىپ ياردەم بەرگەن كىشى ناھايىتى ئالىيجانابلىق قىلغان بولىدۇ. يول ياقىسىدا دەم ئېلىپ ئولتۇرغان كىشى ئەدەب - قائىدىگە رىئايە قىلىشى لازىم. يولدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان خوتۇن - قىزلارغا چېقىلىش، ئۇلارنى مەسخىرە قىلىش ئەدەبسىزلىكتۇر. بىرەر كىشى يېنىغا كېلىپ ئولتۇرسا، ئەدەب دائىرىسىدە چىرايلىق سۆزلىشىپ ئولتۇرۇش كېرەك. ئېغۋا، پىتنە - پاساتلاردىن تىلىنى يىغىش لازىم. بىرەر كىشىنىڭ تېيىلىپ ياكى پۇتلىشىپ كېتىپ يىقىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرسە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ياردەم قىلىش كېرەك. بېيت:

ھەممە ئادەمگە سەن ياخشى قىلىق قىل،
تىلىڭنى خۇش، چىرايىڭنى ئىللىق قىل.
نېچۈك سۆز بولسا سەن ياخشى ئىشىتكىن،
قۇلاقىڭغا ھالقا قىلىپ بېكىتكىن.

رۇخسەت سوراش ئەدەبلىرى

بىر كىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشۈش ۋە بىرەر ئىش توغرىسىدا سۆزلىشىشنى خالىسىڭىز، ئىشىكتىن كىرگۈچە ئىشىكنى چېكىپ ئۆي ئىگىسىدىن رۇخسەت ئېلىڭ. ئۈن - تىنسىز ھېچقانداق شەپە چىقارماي ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىش ئەدەبسىزلىك ۋە تەربىيىسىزلىك ھېسابلىنىدۇ. ئاۋۋال ئىشىكنى ئاستىراق چېكىڭ، ئۆيدىن ھېچقانداق تا-ۋۇش چىقمىسا، بىر ئازدىن كېيىن يەنە چېكىڭ. ئەنە شۇنداق ئۈچ قېتىم چېكىلگەندىن كېيىنمۇ ئۆيدىن جاۋاب بولمىسا، ئۆيدە ئادەم يوقلۇقى ياكى ئۆي ئىگىسىنىڭ ھېچكىمنى قوبۇل قىلىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇ. شۇڭلاشقا، بۇنداق ئەھۋالدا ھەدەپ ئىشىكنى تا-راقلىتىۋەرمەي، ئارقىڭىزغا قايتىڭ.

ئەگەر ئۆي ئىگىسى ئىشىكنىڭ ئۇرۇلغانلىقىنى ئاڭ-لاپ قېلىپ «سىز كىم؟» دەپ سورىسا، «مەن» دەپلا جا-ۋاب بەرمەي، ئۆز ئىسمىڭىزنى تولۇق ئېيتىشىڭىز كېرەك. ئۆي ئىگىسى ئىشىكنى ئاچقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ، نېمە ئىش توغرىلۇق كەلگەنلىكىڭىزنى ئۇنىڭ-غا دەڭ. چىرايىڭىز ئوچۇق، سۆزىڭىز مۇلايىم بولسۇن.

ئەگەر ئۆي ئىگىسى ئۆيگە كىرىپ سۆزلىشىشنى تەك-

لىپ قىلسا، ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇڭ. ئىشىڭىز بەك ئالدىراش بولسا، ئۆزرە ئېيتىپ، ئۇنىڭ تەكلىپى ئۈچۈن رەھمىتىڭىزنى بىلدۈرۈڭ. ئۆي ئىگىسى ماقۇل كۆرسە، شۇ يەردىلا مەقسىتىڭىزنى دەڭ. كېرەكلىك جاۋابلارنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ رۇخسىتى بىلەن خوشلىشىپ قايتىڭ.

مېھماندارچىلىق ئەدەبلىرى

ئەگەر ئۆيىڭىزگە بىرەر ئادەمنى تەكلىپ قىلغان بولسىڭىز، ياكى چاقىرمىغان بولسىڭىزمۇ، كۆڭلى تارتىپ، سىز بىلەن بىر ئاز سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرۇش مەقسىتىدە ئۆيىڭىزگە مېھمان بولۇپ كەلگەن بولسا، سىز ئۇنى خۇش خۇي قارشى ئېلىپ، ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىڭ. سالام بېرىپ كۆرۈشۈڭ، يوقلاپ كەلگىنى ئۈچۈن مىننەتدارلىقىڭىزنى بىلدۈرۈڭ. ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ، تۆرگە ئولتۇرغۇزۇڭ. ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، دەرھال داستىخان سېلىپ، تاماق كەلتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىڭ. ناننى يېتەرلىك قىلىپ ئۇشتۇڭ، كۆپ ئۇشتۇپ قويسىڭىز، نان ئىسراپ بولىدۇ، ئىسراپخورلۇقتىن ساقلىنىڭ. مېھماننى «قېنى مەزىلەرگە بېقىڭ» دەپ تەكلىپ قىلىڭ ۋە ئاۋۋال ئۆزىڭىز باشلاپ بېرىڭ. مېھماندىن ئاۋۋال قولىڭىزنى تائامدىن تارتىۋالماڭ، ئاز - ئازدىن بولسىمۇ بىرلىكتە يېگەچ تۇرۇڭ، بولمىسا مېھمان خىجىل بولۇپ قېلىپ تاماقتىن قولىنى تارتىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

مېھماننى «قېنى ئېلىڭ، يەڭ» دەپ ھەددىدىن زىيادە قىستاۋەرمەڭ، ئۈچ قېتىم تەكلىپ قىلسىڭىز كۇپايە قىلـ

دۇ. داستىخانغا قويۇلغان تاماق ئاز بولسا، ئۆزىڭىز ئاز-ئاز ئېلىپ، كۆپىنى مېھمانغا يېگۈزۈڭ. مېھمان تويۇپ، تاماقتىن قول تارتقاندىن كېيىن، دەرھال قولىغا سۇ قۇيۇپ، پاكىز لۆڭگە بېرىڭ. مېھمان بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغاندا، ئۇنىڭ روھىي ھالىتىگە دىققەت قىلىپ سۆزلەڭ. ئۇنىڭ روھىي ھالىتى كۆتۈرەلمىگۈدەك سۆزلەر ئاغزىڭىزدىن چىقىپ كەتمىسۇن. بولمىسا بەزى سۆزىڭىز ئۇنىڭغا ئېغىر تۇيۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن. مېھمان ئالدىدا ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بىرەرىنى دۆشكەللەپ، قاتتىق سۆزلەرنى قىلماڭ، بولمىسا مېھماننىڭ كۆڭلىگە ھەر خىل ئويلار كېلىپ قېلىشى مۇمكىن. مېھمان كەتمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرسا، ئۇنى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا سالامەتلىك تىلەپ خوشلىشىڭ، يەنە كېلىپ تۇرۇشىنى سەمىمىيلىك بىلەن ئۆتۈنۈڭ.

ئەگەر سىز كۆپ كىشىنى مېھمانغا چاقىرسىڭىزمۇ، ئوخشاشلا يۇقىرىدا ئېيتىلغان مېھماندارچىلىق ئەدەبلىرىگە رىئايە قىلىڭ، قولىڭىزدىن كېلىشىچە ئۇلارنى خۇش قىلىشقا تىرىشىڭ.

مېھماننىڭ ئىززىتى

ئەگەر سىزنى ھۆرمەتلەپ توي، زىياپەت، مەرىكىلەرگە چاقىرسا، چوقۇم بېرىڭ. بىرەر زۆرۈر ئىشقا تۇتۇلۇپ قېلىپ، بېرىشقا مۇمكىن بولماي قالسا، ئۆزرە ئېيتىپ كەچۈرۈم سوراڭ ۋە ئۆزىڭىزنى ھۆرمەت قىلىپ چاقىرغانلىقى ئۈچۈن رەھمىتىڭىزنى ئېيتىڭ.

تەكلىپ قىلىنمىغان بىرەر كىشىنى توي، زىياپەتكە

ھەرگىز بىللە ئېلىپ بارماڭ. توي، زىياپەتكە بېرىشتىن ئاۋۋال ئازراق بىر نەرسە يەۋېلىڭ. ئۇ يەردە ئاچكۆزلۈك قىلىپ تاماقنى ھەدەپ يەۋېرىش ئەيىب سانىلىدۇ. ساھىبخانا داستىخانغا نېمە كەلتۈرسە ئۇنى ئېتىراز بىلدۈرمەي يەڭ. داستىخانغا قويۇلغان نازۇ نېمەتلەرنىڭ بىر قىسمىنى ساھىبخانىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆيىڭىزگە ئېلىپ كەتمەڭ، بۇنداق قىلىش ئۇيات ئىش.

مېھمانلاردىن ئاشقان تاماقلارنى تەۋەررۈك دەپ زورلاپ بىر - بىرىگە يېگۈزۈش بولمىغان قىلىق، بۇنداق ئىشتىن ساقلىنىش كېرەك. زىياپەت تۈگىگەندىن كېيىن، ئەزىمىلىك قىلىپ سۆزلىشىپ ئولتۇرىۋەرمەي، ساھىبخانىغا رەھمەت ئېيتىپ، ئۆيگە قايتىشقا ئىجازەت سوراش كېرەك.

سۆھبەتلىشىش ئەدەبلىرى

توي، زىياپەت، مەرىكە قاتارلىق سورۇنلارغا بېرىپ، سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغان ئادەملەر ئارىسىغا كىرسىڭىز، تۆۋەندىكى سۆھبەت ئەدەبلىرىگە رىئايە قىلىڭ:

ئولتۇرغانلارنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بەدىنىڭىزنى ۋە كىيىملىرىڭىزنى پاكىز ۋە رەتلىك تۇتۇڭ، ئاغزىڭىزدىن سامساق ياكى خام پىياز پۇراپ تۇرمىسۇن. سۆھبەتداشلار ئارىسىغا كىرگەندىن كېيىن ئۇلارغا سالام بېرىپ كۆرۈشۈڭ، بىرلا قېتىم بېرىلگەن سالام شۇ جايدىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە تەۋە بولىدۇ. ئۆزىڭىزدىن چوڭلارنىڭ يۇقىرىسىغا چىقىپ ئولتۇرماڭ. ئىككى كىشىنىڭ ئارىسىغا رۇخسەتسىز كىرىپ ئولتۇرۇۋال

ماك. سىزدىن يۇقىرىراق ئولتۇرغان ئادەم سىرتقا چىقـ ماقچى بولۇپ قالسا، ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ يول بېرىڭ. ھاـ كاۋۇرلۇق قىلىپ قېتىپ ئولتۇرۇشتىن ساقلىنىڭ. يانپاشلاپ ياكى پۇت ـ قوللارنى خالىغانچە سوزۇپ ئولتۇرۇش ئەـ دەبسىزلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئولتۇرغانلارنىڭ سۆھبىتىگە ئارىلىشىشنى خالىسىڭىز، ئەپلەشمەيدىغان قىلىقلاردىن ساقلىنىڭ. چوڭ ـ كىچىكلەرـ نى ھۆرمەتلەپ، ئۇلارنىڭ ياش ۋە دەرىجىسىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىڭ. قاپىقىڭىزنى تۈرۈپ، خىڭىلداپ سۆزلىمەڭ. مۇئامىلىڭىز خۇش خۇي، چىرايىڭىز ئىللىق، سۆزىڭىز شېـ رىن ۋە مۇلايىم بولسۇن.

مۇبادا چۈشكۈرمەكچى بولۇپ قالسىڭىز، ئېغىز ـ بۇرـ نىڭىزنى قول ياغلىقىڭىز بىلەن تۇتۇپ، ئاستىراق چۈشـ كۈرۈڭ. ئولتۇرغان كىشىنى ئىشقا بۇيرۇماڭ. باشقىلاردىن يېشىڭىز كىچىكرەك بولسا، غىزا كەلتۈرۈلگەندە دەرھال ئورـ نىڭىزدىن تۇرۇپ، خىزمەت قىلىشقا تۇتۇنۇڭ، ساھىبخانىغا ياردەملىشىڭ. لېكىن قىلغان خىزمىتىڭىزنى مىننەت قىلماڭ.

سۆھبەت ۋاقتىدا مۈگدەپ ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ. سۆزلىگەندە باشقىلارغا سۆز بەرمەي، ئۆزىڭىزنى بىلەرمەن كۆرسىتىپ ھەدەپ سۆزلەۋەرمەڭ. بىرەيلەن سۆزلەۋاتقاندا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئارىسىغا سۆز قىستۇرماڭ. ئۇ كىـ شى سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، زۆرۈر بولسا، سۆھبەتـ داشلارنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئاستا ۋە مۇلايىم قىلىپ سۆزـ لەڭ. ھەددىدىن زىيادە كۆپ سۆزلەپ، ئەزمىلىك قىلىپ تۇرماڭ، سۆزىڭىز قىسقا، مەنىلىك بولسۇن. بولمىسا، دېـ مانلار زېرىكىپ قالىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ غەيۋىتىنى

قىلماڭ، غەيۋەت سۆزلەرگىمۇ قۇلاق سالماڭ. سۆزلەۋاتقان
چېغىڭىزدا باشقىلارنى زاڭلىق قىلىۋاتقاندەك، كۆرسەتكۈچ
بارمىقىڭىز بىلەن جونۇپ تۇرۇپ سۆزلىمەڭ. سۆھبەتداشلىرىڭىز-
نىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە تەگمەڭ، ئۇلارنىڭ دىلىنى ئاغرىت-
ماڭ. بىر كىشىنىڭ سۆزلىگەن سۆزىگە نارازىلىق بىلدۈر-
مەكچى ياكى ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇمچە قىلماقچى بولسىڭىز،
ئەدەب ـ ئەخلاق دائىرىسىدە سۆزلەڭ.

ھەممە نەرسىگە قاقاقلاپ كۈلۈۋەرمەڭ. سۆھبەتداش-
لارنى زاڭلىق قىلماڭ. ئۇلارنى لەقەملىرى بىلەن چاقىر-
ماڭ. بولمىسا، ئاخىرىدا كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىشى مۇم-
كىن. باشقىلارنىڭ قېشىدا يېنىڭىزدىكى كىشى بىلەن پى-
چىرلىشىپ سۆزلەشمەڭ. بۇنداق قىلسىڭىز باشقىلارنىڭ
كۆڭلىدە گۇمان تۇغۇلۇشى مۇمكىن.

يېمەك ـ ئىچمەك ھەققىدە

تاماقنى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا، ئۆلچەملىك يېيىشكە ئادەت-
لىنىڭ. زورلاپ بەك كۆپ يەۋالسىڭىز، ھەزىم قىلالماي
ئاۋارە بولۇپ قالىسىز، ھەتتا ساقسىز بولۇپ قېلىشىڭىز
مۇمكىن.

بېلىقنى، ئاچچىق ـ چۈچۈك نەرسىنى، تۇخۇمنى،
گۆشنى سۈت بىلەن يېمەڭ. شۇ قاتاردا سۇر گۆش بى-
لەن يېڭى گۆشنىمۇ قوشۇپ يېيىشكە بولمايدۇ. سېسىغان
ۋە ئېچىپ قالغان تاماقنى يېيىشتىن ساقلىنىڭ.

بىرەر سورۇندا ئولتۇرغىنىڭىزدا تاماق يېيىشكە
توغرا كېلىپ قالسا، پېشقەدەم كىشىلەر تاماققا قول ئۇزات-

مىغۇچە سىز ئالدىراپ قول ئۇزاتماڭ. تاماقنى ئۆز ئالدى-
ڭىزدىن ئېلىپ يەڭ. ناننى ئىككى قولىڭىز بىلەن سۇندۇ-
رۇڭ. قولىڭىزغا تاماقتىن يۇققان ماينى ھەرگىز نانغا سۇر-
كىمەڭ. تاماقنى ئالدىراپ - سالدىراپ يېمەڭ. ئوبدان
چايناپ، ئاستا يۇتۇڭ. ئاغزىڭىزنى ھەددىدىن زىيادە يو-
غان ئېچىپ ۋە شالاپلىتىپ تاماق يېيىشتىن ساقلىنىڭ.

ئاغزىڭىزدا چايناۋاتقان تائامنى يۇتۇپ بولماي تو-
رۇپ تاماققا قول ئۇزاتماڭ. ئاغزىڭىزغا تەگكەن تائامنى،
چىشلىگەن گۆشىڭىزنى يېيىلمىگەن تاماققا قوشۇپ قويماڭ.
قولىڭىزنى تاۋاق ياكى چىنىگە سىلكىمەڭ. داستىخاندا
تۇز، ئاچچىقسۇ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر بولسا، قو-
لىڭىزدىكى يەۋاتقان نەرسىنى ئۇلارغا تەگكۈزۈپ، چىلاپ
يېمەڭ. قوشۇق بىلەن ئۇلاردىن خالىغىنىڭىزچە ئېلىپ، تا-
مىقىڭىزغا سېلىپ يەڭ. قولىڭىزغا قوشۇق ئېلىپ تاماق يې-
مەكچى بولسىڭىز، قوشۇققا تاماقنى بەكمۇ جىق تولدۇ-
رۇپ ئالماي، يېرىمراق ئېلىڭ. ئېلىۋاتقان سۇيۇق ياكى
قويۇق تاماقنىڭ داستىخان ياكى كىيىملىرىڭىزگە تۆكۈ-
لۈپ - چېچىلىپ كېتىشىدىن ئېھتىيات قىلىڭ. قوشۇقتىكى
تاماقنىڭ يېرىمىنى يەپ، يېرىمىنى تاۋاققا قايتۇرۇپ
تۆكمەڭ، ئاغزىڭىزغا سىغقۇدەك ئېلىڭ. ئاغزىڭىزنى تاماق
ئۇسۇلغان قاچىغا زادى يېقىن ئەكەلمەڭ. قوشۇقنى تاماق
بىلەن قوشۇپ ئاغزىڭىزنىڭ ئىچىگە تىقماڭ.

داستىخانغا كەلتۈرۈلگەن مېۋىلەرنى يېمەكچى بولسى-
ڭىز، يېگەن مېۋىلىرىڭىزنىڭ شاكال ۋە ئۇچكىلىرىنى يې-
يىلمىگەن مېۋىلەرنىڭ ئۈستىگە تاشلىماي، بوش قاچا ئىچى-
گە تاشلاڭ.

ئەر - ئايالنىڭ ئەدەبلىرى

ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئىناق ئۆتۈشى ئائىلە ئۈچۈن بەخت - سائادەت كەلتۈرىدۇ، ئائىلە ئەزالىرى ئۈچۈن را- ھەت ۋە پاراغەت ئىشىكىنى ئاچىدۇ. ئەگەر ئاتا بىلەن ئانا تەرتىپلىك، ئەدەبلىك، بىر - بىرىگە خوش مۇئامى- لىك بولسا، بالىلىرىمۇ ئۇلاردىن ئۈلگە ئېلىپ، شۇنداق تەربىيىدە ئۆسىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، تەرتىپسىز، ئۇرۇش- قاق ئاتا - ئانىنىڭ بالىلىرى ئۆزلىرىگە ئوخشاش بولۇپ يېتىشىدۇ. ئەر ۋە ئايال بۇنىڭغا دىققەت قىلىشى كېرەك.

بەزىدە ئائىلىدە ئەھمىيەتسىز ئىشلار ئۈستىدە كېلى- شەلمەسلىك ئەھۋاللىرى بولۇپ قالىدۇ. ئاتا - بوۋىلىرى- مىز: «ئۇرۇش - جېدەل كۆپ بولىدىغان ئۆيدە بەرىكەت بولمايدۇ، ئەر ۋە ئايالنىڭ جېدىلى داكا ياغلىق قۇرۇ- غىچىلا بولسۇن» دەپ ئىنتايىن توغرا ئېيتقان. «تاما - تاما كۆل بولۇر» دېگەندەك، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار بارا - بارا چوڭىيىپ، كۆڭۈلسىز ۋەقەلەرگە سەۋەب بولۇ- شى مۇمكىن. ئىستىقبالىنى ياخشى چۈشىنەلىگەن ئەر - ئايال ئەنە شۇنداق كىچىك، ئەھمىيىتى يوق مەسىلىلەر ئۈستىدە چىققان جېدەللەرگە يول قويماسلىقى كېرەك.

ئەر مۇنۇنى ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك: ئايال ئىززەت ۋە ھۆرمەتكە ئىگە بىر زات. ئۇنىڭ خىزمىتىنى كۆرمەسلىك، تەقدىرلىمەسلىك ئىنساپ ۋە مۇرۇۋۋەتسىز كۆز يۇمغانلىق. ئايالنىڭ تۇغقۇت مەزگىلىدە چەككەن ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ باقايلى بالىنى دۇنياغا كەلتۈرۈش ئايال ئۈچۈن يا ئۆلۈم يا كۆرۈم دې-

مەكتۇر. ئامان - ئېسەن كۆزى يورۇپ، بوۋاقنى قۇچىقىغا ئالغاندىن كېيىن، ئۇنى بېقىپ تاكى ۋايىغا يەتكۈزۈپ بولغۇچە ئايال كىشى ئاز ئازاب چېكەمدۇ؟ ھۆرمەتلىك ئانىنى ھەرقانچە ھۆرمەتلىسەكمۇ، يەنىلا ئازلىق قىلىدۇ.

تەربىيە كۆرگەن، ئەدەبلىك ئەركەك ئۆز ئايالىنى دائىم ھۆرمەتلەيدۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتمەيدۇ، ئايالى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلىدۇ. ئايالى ۋە باللىرىغا ئوچۇق چىراي ۋە شېرىن سۆز بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، يېمەك - ئىچمەك ۋە كىيىنىشتە تەڭلىكتە قالدۇرمايدۇ، تۇرمۇشنى ياخشى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. تاپقىنىنى بىھۇدە يەرلەرگە سەرپ قىلماي، پەقەت ئائىلىسى ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. ئوتۇن يېرىش، سۇ ئەكىلىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئېغىرراق ئۆي ئىشلىرىدا ئايالىغا ياردەم بېرىدۇ. تەربىيە كۆرگەن، ئەدەبلىك ئەر كەچقۇرۇن ئىشتىن قايتقاندا كوچىلاردا لاغايلاپ يۈرمەستىن، ئۇدۇل ئۆيگە قايتىدۇ. ئايالىنىڭ ئاتا - ئانا، ئاكا - ئۇكا ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى ھۆرمەتلەپ، ئۇلار بىلەن باردى - كەلدى مۇناسىۋەت قىلىپ تۇرىدۇ. ئايالىنىڭ بىرەر ئىشىدىن نارازى بولسا، ئۇنىڭغا نارازىلىقىنى مۇلايىملىق بىلەن بىلدۈرۈپ، نەسىھەت قىلىدۇ. ئەگەر ئانىسى بىلەن ئايالى يەنى قېيىن ئانا بىلەن كېلىن ئوتتۇرىسىدا كېلىشەلمەسلىك بولسا، ھەر ئىككىسىگە نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشەلمەسلىكنى تۈگىتىشكە تىرىشىدۇ.

ئەمدى ئائىلىدە ئايالنىڭ ۋەزىپىسىگە تەلسەك، ئەقىللىك، تەدبىرلىك ئايال مۇنۇ ئىشلارغا رىئايە قىلسا، ئۆزى، ئېرى، باللىرىنىڭ راھەتتە ئۆتۈشىگە ئىمكانىيەت تۇغۇلىدۇ:

ئەر دائىم ئۆزى، ئايالى ۋە بالىلىرىنىڭ پاراغەتتە
ياشاش يوللىرىنى ئىزدەيدۇ، ئائىلىسىنىڭ مەئىشەت جەھەت-
تىن قىسىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ھاردىم - تالدىم دېمەي
ئالدىراش ئىشلەيدۇ، بۇ يولدا ھەر تۈرلۈك مۇشەققەتلىك
ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئېرىنىڭ خىزمەتلىرىنى ھە-
قىقىي كۆرۈپ، ئۇنىڭ ھۆرمەت ۋە ئىززىتىنى قىلغان ئا-
يال ئەلنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولىدۇ.

ئەقىللىك، نومۇسچان ئايال ئېرىنىڭ خۇشلۇقىغىمۇ،
قايغۇسىغىمۇ ئورتاق بولىدۇ. ئېرى ئەتىگەندە ئىشقا ماڭ-
غاندا، ئۇنى شېرىن سۆز، خۇش مۇئامىلە بىلەن ئۇزىتىپ
قويىدۇ. ئىشتىن قايتقاندىمۇ يەنە شۇنداق گۈزەل مۇئامى-
لە بىلەن قارشى ئالىدۇ. ئېرىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ
ۋاقتى - ۋاقتىدا يۇيۇلۇپ، پاكىزە تۇرۇشىغا دىققەت قىلى-
دۇ، تاماقنى دەل ۋاقتىدا تەييارلاپ، ئېرى ۋە بالىلىرى
بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ خۇشال - خۇرام غىزالىنىدۇ. تا-
ماق ۋاقتىدا قاپىقىنى تۈرۈپ، بالىلىرىنى ئۇرۇپ، ئېرىنىڭ
كۆڭلىنى رەنجىتمەيدۇ.

«ئەرنى ئەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن، يەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن»
دېگەندەك، ئەدەبلىك، ئەخلاقلىق ئايال ئېرىنىڭ تاپقىنىنى
تېجەپ ئىشلىتىدۇ. بەتخەجلىك قىلمايدۇ، قانائەتلىك بو-
لىدۇ. بالىلىرىنىڭ تەربىيىسىگە كۆپ كۆڭۈل بۆلىدۇ. ئې-
رىنىڭ مەسلىھەتىسىز بىرەر ئىشقا تۇتۇش قىلمايدۇ. ئەرزى-
مەس نەرسىلەرنى باھانە قىلىپ، ھە دېسىلا ئېرى بىلەن
جېدەللەشمەيدۇ. ئېرىدىن بىرەر سەۋەنلىك ئۆتۈلسە، مۇلا-
يىملىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، ئۇنى شۇ ئىشىدىن قايتۇرى-
دۇ. ئېرىگە دائىم مۇھەببەت ۋە سادىقلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئېرىنىڭ ئاتا- ئانا، ئاكا - ئۇكا ۋە ئۇرۇق - تۇغقان-
لىرىنى ھۆرمەت قىلىدۇ. ئېرىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقىنى يا-
كى دوستلىرى كەلسە، ئوچۇق چىراي بىلەن قارشى
ئالىدۇ.

مانا شۇنداق پەزىلەتلەرگە ئىگە بولغان ئۆي خوجا-
يىنى — ئايال ئېھتىرام ۋە ئالقىشقا ئېرىشىدۇ!

ئاتا-ئانا ۋە پەرزەنت بۇرچى

ئاتىنىڭ بالىلىرىغا مۇھەببىتى چەكسىز، چۈنكى ئۇ
بالىلىرىنى ئۆز سۈرىتىدىن كۆچۈرۈلگەن نۇسخا دەپ بى-
لىدۇ. ئەسلىدە ئاتىنىڭ بۇ تەسەۋۋۇرى توغرىدۇر. بالا
ئاتىنىڭ بىر قىسمىدۇر. مىجەز - خۇلق، چىراي قاتارلىق
جەھەتلەردە بالا ئاتىغا ئوخشىشىدۇ. شۇڭلاشقا ئاتا ئۆز
بالىسىنىڭ تەربىيىسىگە بەكمۇ دىققەت قىلىدۇ. ئۆزى ياق-
تۇرىدىغان پەزىلەتلەرنى بالىسىغا سىڭدۇرۇشكە، بالىسىنى
ئۆزىدىنمۇ مۇكەممەل قىلىپ يېتىلدۈرۈشكە تىرىشىدۇ. شۇ
مەقسەتتە ھەرقانداق مۇشەققەتكە چىدىيالايدۇ. بالىسى
توغرۇلۇق باشقىلاردىن «تەربىيىلىگەن ئاتاڭغا رەھمەت»
دېگەن سۆزنى ئاڭلىسا، خۇش بولىدۇ. پەرزەنتى ئارقىلىق
كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتىشنى خالايدۇ. نەۋرە - چەۋرىلەر
كۆرۈپ، نەسلىنىڭ داۋاملىشىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ.

بالىنىڭ ھاياتىغا سەۋەب بولىدىغان بىرىنچى قۇۋ-
ۋەت ئانا جىسمىدىكى قاندۇر. بوۋاق شۇ قان بىلەن ئو-
زۇقلىنىپ، ھاياتىنى ساقلايدۇ. بالا بىرىنچى سۆزنى ئانى-
دىن ئۆگىنىدۇ. تىلنى «ئاتا تىلى» دېمەستىن «ئانا تىلى»

دېيىشتىكى ھېكمەتمۇ ئەنە شۇنىڭدىدۇر. دېمەك، بالىنى تەربىيىلەپ ئۆستۈرۈشتە ئاتىغا قارىغاندا ئانا كۆپرەك ھەسسە قوشىدۇ. ئانىنىڭ بالىغا بولغان مۇھەببىتى ئاتى- نىڭكىدىن ئۈستۈن بولىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ، كىچىك بالىلار ئاتىدىن كۆرە ئانىسىغا ئامراق بولىدۇ. ئانا بالىسى ئۈ- چۈن ھەتتا ئۆزىنى پىدا قىلىشقىمۇ تەيياردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن دانىشمەنلەر «ئانىنىڭ ھەققى ئاتىنىڭ ھەققىگە قارىغاندا ئىككى ھەسسە كۆپرەك» دېگەن. ئەي سۆيۈملۈك ئوغۇل - قىزلىرىمىز! سىزنىڭ دۇنياغا تۆرىلىشىڭىزگە سە- ۋەبچى بولغان، سىزنى تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن ئاتا - ئانىڭىزنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلىڭ، ئىززەت - ھۆر- مەتلىرىنى قىلىڭ. ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، رازىلىقىنى ئېلىڭ. ئاچچىق - زەردە سۆزلەرنى قىلىپ، ئۇلارنىڭ دىلىنى ئاغرىتىشتىن ساقلىنىڭ. ئۇلارغا بولغان مۇھەببىتىڭىزنى تىل ۋە باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق ئىزھار قىلىڭ. نەسى- ھەتلىرىنى بىجانىدىل قوبۇل قىلىپ، ئەمەلدە كۆرسىتىڭ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدىن دائىم خەۋەر ئېلىپ تۇرۇڭ، ئۇلار- نى ھېچ نەرسىگە تەلمۈرتۈپ قويماڭ. ئۇلار سىلەرگە ھېچقاچان يامانلىق تىلىمەيدۇ. سىلەرنىڭ بەخت - سائادەت- لىك بولۇپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈشۈڭلارنى ئارزۇ قى- لىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ دېگەن سۆزلىرىگە ئىتا- ئەت قىلىڭلار. سىز ئاتا - ئانىڭىزغا قانداق مۇئامىلىدە بولسىڭىز، كېيىن ئۆز بالا - چاقىڭىزدىن شۇنداق مۇئامى- لىگە ئىگە بولىسىز. چۈنكى ئۇلار سىزدىن ئۆلگە ئالىدۇ، بۇنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ. بەزىدە ئاتا - ئانىڭىز ئۇ- قۇشماسلىقتىن تەربىيىدە ئەدەبكە خىلاپ ھالدا تەتۈر سۆز-

لەپ قويۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ دېگەن-
لىرىنىڭ توغرا بولمىغانلىقىنى سەۋرچانلىق بىلەن، مۇلايىم
سۆزلەر بىلەن چۈشەندۈرۈڭ. قاتتىق مۇئامىلە قىلماڭ، ئۇ-
لارنىڭ مۇبارەك دىللىرىنى ئاغرىتماڭ. ئاتا - ئانىڭىزنىڭ
مەسلىھەتى ۋە رازىلىقىنى ئالماي ئىش قىلماڭ.

بىر دانىشمەننىڭ شاگىرتى ئۇستازىدىن:

— ئاتا - ئانام ۋاپات بولۇپ كەتكەن. ئەمدى
قانداق قىلسام ئۇلارنىڭ قەرزىنى ئادا قىلغان بولىمەن؟ —
دەپ سوراپتۇ.

— ئاتا - ئاناڭنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئورۇندا، ئۇ-
لارنىڭ ئەل - ئاغىنە، دوستلىرىنى ھۆرمەت قىل، ئاكا -
ئۇكا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭنى سۆي، قولۇڭدىن كېلىشىچە
ئۇلارغا ياردەم قىل، ياخشىلىق قىل. ئۆزۈڭ قائىدە - يو-
سۇن، ئەدەب دائىرىسىدىن چەتلىمە! — دەپتۇ دانىشمەن.

پەرزەنت ۋايىغا يېتىپ مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرگۈ-
چە، ئاتا - ئانىنىڭ قولىدا ئامانەتتۇر. كىچىك بالا گۆ-
ھەرگە ئوخشاش ئاپئاق، مۇمغا ئوخشاش يۇمشاق بولۇپ،
ئۇنى ھەرقانداق شەكىلگە كەلتۈرگىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن، ئاتا - ئانا ئۆز بالىلىرىنى كىچىكىدىن باشلاپ ئە-
دەب - ئەخلاق، قائىدە - يوسۇنلارغا ئويغۇن ھالدا تەر-
بىيىلەشلىرى كېرەك.

بىرى قەدىمكى يۇنان پەيلاسوپى سوقراتتىن:

— سىز چوڭلاردىن كۆرە ياشلارنىڭ تەربىيىسىگە
كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىسىز. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ —
دەپ سوراپتۇ.

سوقرات ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ياشلار دەرەخنىڭ ياش نوتىسىغا ئوخشايدۇ. ئۇنى قاياققا تولغىساڭ شۇ ياققا ئېگىلىدۇ. مېنىڭ ۋەز-نەسىھەتلىرىمنى خۇددى تاشقا ئويغاندەك كۆڭۈللىرىگە مەھكەم ئورۇنلاشتۇرۇۋالىدۇ. شۇڭلاشقا مەن ئۇلارنىڭ تەر-بىيىسىگە كۆپرەك كۆڭۈل بۆلىمەن.

باللارغا ئەدەب - ئەخلاق، تەرتىپ - قائىدىلەرنى ئۆگىتىشتە ئۇلارنى ئۇرۇش، ئەيىبلەپ سۆكۈش قاتارلىق ۋاسىتىلەرنى قوللىنىشقا بولمايدۇ. ياخشى ئىش قىلسا، ئۇ-نى ماختاڭ، ئەركىلىتىڭ. ئۇلاردىن بىرەر يامان ئىش كۆ-رۈلسە، ئۇنداق ئىشقا ئۆزىڭىزنىڭ نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ، نەسىھەت قىلىڭ. قىلغان ئىشىنىڭ توغرا بولمىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈڭ. كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئەيىبىنى ئېچىپ با-لىنى ئىزا تارتقۇزماڭ. نەسىھەتنى خالىي جايدا قىلىڭ. بالا ئاتا - ئانىدىن ئۈلگە ئالىدۇ. قائىدە - يوسۇنلۇق ئاتا - ئانىنىڭ باللىرىمۇ ئۆزىگە ئوخشاش بولۇپ ئۆسى-دۇ. ئائىلىدىكى جېدەللەر باللارنىڭ روھىغا قاتتىق تە-سىر قىلىدۇ. شۇڭا ئائىلە ئەزالىرى جېدەلدىن ساقلىنىپ، تىنچ، ئىناق ئۆتۈشى كېرەك.

باللىرىڭىز ۋايىغا يەتكەندە ئوغۇلنى ئۆيلەش، قىز-نى تۇرمۇشقا چىقىرىش كېرەك. بۇ ئىنتايىن ئېغىر ۋە جىددىي مەسىلىدۇر. بۇنىڭدا غايەت ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈش كېرەك. ياشلار ئەقلىدىن كۆرە ھېسسىياتقا كۆپرەك بېرىلىدۇ. شۇڭلاشقا، باللىرىڭىز يېڭى ھاياتقا قەدەم قويغاندا، ئۇلارغا ئۆزىڭىز باشلامچىلىق قىلىڭ، بۇ ئىشنى يالغۇز ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە، ئۆز ئىستەكلىرىگىلا تاشلاپ قويماڭ.

ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقلىق بولۇپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئوقۇتقۇچى ـ ئۇستازلارنىڭ يار-دىمىگە موھتاجدۇر. مۇئەللىم مەنىۋى ئاتا ـ ئانىدۇر. بۇ مۆھتەرەم ئاتا ـ ئانا مەنىۋى پەرزەنتلىرى بولغان ئوقۇغۇ-چىلارنى تەربىيىلەپ، ئۇلارنىڭ ئەقىل، پىكىر ـ ئىدراكلى-رىنى ئۆستۈرۈشكە، ئۇلارنى ئەدەب ـ ئەخلاق جەھەتتە كامالەتكە يەتكۈزۈشكە تىرىشىدۇ. مەنىۋى پەرزەنتلىرىنى مۇكەم-مەل بىر ئادەم قىلىپ يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلار ھۆرمەتكە سازاۋەر، ئۇلارنىڭ قىلغان خىزمىتى تەقدىر ۋە ئالقىشقا ئىگىدۇر.

بىرى ئىسكەندەر زۇلقەرنەيندىن:

— كىمنى كۆپرەك ياخشى كۆرىسىز؟ ئاتىڭىزنىمۇ ياكى ئۇستازىڭىزنىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئىسكەندەر ئۇنىڭغا:

— ئاتامنىمۇ، ئۇستازىمنىمۇ ئوخشاشلا ياخشى كۆرى-مەن. ئاتام مېنىڭ دۇنياغا كېلىشىمگە، ئۆسۈشۈمگە سەۋەب-چى بولغان بولسا، ئۇستازىم پەزىلەتلىك بولۇپ يېتىلىشىمگە سەۋەبچى بولدى. شۇڭا بۇ ھەر ئىككى تەربىيىچىمگە بىر خىل قارايمەن. بۇ ئىككى مۆھتەرەم زاتقا تەڭ مۇھەببەت بىلەن ئېھتىرام بىلدۈرىمەن، — دەپتۇ.

ئوقۇتقۇچىلار مەكتەپتە ياكى ئادەملەر ئارىسىدا ئۆز-ىنى قانداق تۇتۇشلىرى، ئوقۇغۇچىلارغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇشلىرى لازىم؟ ھەممىدىن ئاۋۋال ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆز-

لىرى ئەدەب ـ ئەخلاقتا ئوقۇغۇچىلارغا نەمۇنە بولۇشى لازىم. تەلىم ـ تەربىيىنىڭ قائىدە ـ قانۇنلىرى بويىچە، ئوقۇتقۇچى ئوچۇق چىراي، شىرىن سۆزلۈك، چىقىشقاق، مۇلايىم، كەمتەر بولۇشى شەرت. ئوقۇغۇچىلارغا قوپاللىق بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنىڭ زىتىغا تېگىش، تەلىم ـ تەربىيە نۇقتىسىدىن ئالغاندا توغرا ئەمەس. ئوقۇتقۇچىلاردىن تەلىم ـ تەربىيىنىڭ يېنىكىدىن ئېغىرىغا، ئوچۇقتىن مەجھۇلغا، يەنى ئوچۇق كۆرۈنمەس تەرىپىگە، يېقىندىن يىراققا دېگەن قائىدىلەرگە ئاساسلىنىپ دەرس بېرىش تەلەپ قىلىنىدۇ. ھەر بىر ئوقۇتقۇچى ئۆز شاگىرتلىرىنىڭ روھىي ھالىتىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، ئۇلارنى چۈشىنىشى لازىم.

ھەقىقىي ئوقۇتقۇچىنىڭ تەربىيىسىنى ئالغان ئوقۇغۇچىلاردىن ئالىم ۋە دانالار يېتىشىپ چىقىدۇ.

سەۋر قىلىش ھەققىدە

سەۋر — تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان ھەر خىل قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىش، ئاڭلىغان بولمىغۇر سۆزلەرگە، بېشىغا كەلگەن قايغۇ ـ ھەسرەتكە تاقەتسىزلىك قىلماي، چىدامىلىق بولۇشتۇر. سەۋرچانلىق يولىنى تۇتقان ئادەم مۇراد ـ مەقسىتىگە يەتمەي قالمايدۇ. قايغۇ ـ ھەسرەت قىلتىقىغا ئىلىنىپ قالغان كۆڭۈل سەۋر قولىدا ئازادلىققا ئېرىشىدۇ. سەۋر بەخت ـ سائادەت ئىشىكىنى ئاچىدۇ. بېيىت:

كىشىنىڭ غەم ئارا گەر بولسا سەبرى،
ئۇنىڭ بولغاي ئاخىر مەقسەت نەسىبى.

سەۋر ھەققىدىكى سۆز زېرىكىشلىكتەك تۇيۇلسىمۇ، ئاخىرىدا مۇراد ـ مەقسەتنى ھاسىل قىلىپ، شادلىق بەخش ئەتكۈچى يولداشتۇر. سەۋر جۇدالىق تۈنىدەك قاراڭغۇ ۋە ئۇزۇن بولسىمۇ، ئاخىر ۋىسال تېڭىدۇر. بېيىت:

ئەگەر ھىجراندا چەكسە زەخمەتۇرەنج،
نەسىب بولغاي نىھايەت بىھېساب گەنج.

بىر بىچارە يىگىتنىڭ كۆڭۈل قۇشى بىر گۈزەلنىڭ ئىشقىغا گىرىپتار بولۇپ قالدى، ئەمما يىگىت تۆھمەت بىلەن زىندانغا تاشلاندى. ئۇ زىنداننىڭ ھەر خىل ئازاب-لىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، كۆڭلىدىكى يوشۇرۇن سىرىنى زا-دى ئاشكارىلىمىدى. بىر كۈنى مىرشاپلار ئۇنى زىنداندىن سۆرىگىنىچە خەلق توپلانغان مەيدانغا ئېلىپ چىقتى ۋە يەر-گە دۈم ياتقۇزۇپ، كالتەك بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ-نىڭ پۈتۈن بەدىنى قىزىل قانغا بويالدى. ئەمما بۇ بىچا-رە يىگىت بىر قېتىممۇ «ۋايجان» دېمىدى، ئىڭرارمۇ قىلمى-دى. مىرشاپلار ئۇنى شۇنچە ئۇرۇپمۇ ئىڭرار قىلدۇرالمى-غانلىقى ئۈچۈن، ئاخىر ئۈمىدسىزلىنىپ يىگىتنى قويۇۋەتتى.
زالىم، رەھىمسىز مىرشاپلار كەتكەندىن كېيىن، جاپا-كەش يىگىت ئاغزىدىن پارچە ـ پارچە قىلىۋېتىلگەن بىر دانە كۈمۈش تەڭگىنى چىقاردى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. يىگىت ئۇلارغا:
— مىرشاپلار مېنى ئازابلاۋاتقان ۋاقىتدا، مېنىڭ مە-شۇقۇم مەيداننىڭ بىر چېتىدە مېنىڭ ئەھۋالىمغا سەپسې-لىپ قاراپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭدىن خىجىل بولۇپ ئازاب-نۇقۇبەتكە چىدالماي ئاھ ـ ۋاھ دەپ زارلىنىشنى خالىمىدىم. سەۋر قىلىپ ئازابقا چىدىدىم. قاتتىق ئازابلانغىنىمدا مۇشۇ

تەگگىنى كوچەپ چىشلىدىم، شۇنىڭ بىلەن تەگگە چىشلى-
رىم ئارىسىدا پارچىلىنىپ كەتتى. ھەممە ئازابقا چىداپ،
سىرىمنى ساقلىدىم... — دەپ جاۋاب بەردى.

بۇ چاغدا قىز كىشىلەر توپىدىن ئايرىلىپ چىقىپ
ئاشىقنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى يۆلەپ تىزىغا
ئالدى. مۇلايىم سۆزلەر بىلەن ئۇنىڭ يارىلىرىغا مېھىر-
شەپقەت مەلھىمىنى قويدى. زەئىپلەشكەن تېنىگە يېڭىدىن
جان كىرگۈزدى. ئاشىق سەۋر - تاقەت قىلىپ، ئۆز مەشۇ-
قىنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشىپ، ئويلاپمۇ باقمىغان پاراغەتكە
يېتىشتى.

توۋا قىلىش ھەققىدە

ھەقىقىي توۋا — ئۆزىنىڭ يارىماس، يامان ئىشلار-
نى قىلغانلىقىدىن ئۆكۈنۈپ، ناتوغرا ئىشلاردىن ئۆزىنى
تارتماقتۇر. توۋا گۇناھكارنى ئىسيان پاتقىقىدىن تا-
زىلايدۇ. توۋا — ياۋۇزلۇق يولىنىڭ ئاخىرلىشىشى، ياخشىلىق
كوچىسىنىڭ باشلىنىشىدۇر. توۋا مەنمەنلىك غەپلىتىدىن
يىرگىنىش، ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى چۈشىنىپ، نالايىق، بولمى-
غۇر ئىشلىرىدىن پۇشايمان يېيىشتۇر. بۇ ئەگگۈشتەر كىمـ-
نىڭ قولىغا چۈشسە، ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ قىلغان ناتوغرا
ئىشلىرىدىن خىجىل بولۇپ، خىجىللىق تۇتۇنى ئۇنىڭ دى-
ماغلىرىدىن چىقىدۇ. ئۆزىنىڭ قىلغان يامان ئىشلىرىنى
ئەسلەپ ئەپسۇسلىنىدۇ. ئۇ يامان ئىشلارنى قايتا قىلماس-
لىققا بەل باغلايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنداق يامان ئىشلار-
غا چەك قويىدۇ. ئەگەر يولدىن ۋاز كېچىپ، توغرا يولغا
قەدەم تاشلايدۇ.

قوۋم - قېرىنداش، ئەل - ئاغىنە، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى ھۆرمەتلەش ھەققىدە

ھەي بالام، قوۋم - قېرىنداش، ئەل - ئاغىنە، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭنىڭ ھەققىنى ئۇنتۇما، قولۇڭدىن كېلىشىچە ئۇلارغا ياردەم بەر، ياخشىلىق قىل، يامانلىقنى راۋا كۆرمە. مېنىڭ «قوۋم - قېرىنداش، ئەل - ئاغىنىلىرىڭنى ھۆرمەت قىل» دېگەن سۆزۈمدىن، ئېھتىمال سەن «بوۋامنىڭ بۇ نەسىھىتى ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىم ھەققىدىلا» دەپ ئويلارسەن. بۇنداق ئويلىشىڭ بىر تەرەپلىمە قارىغاندا توغرا، لېكىن مەن بۇ سۆزۈم بىلەن ھەممە ئادەمنى ئۆزۈڭگە قوۋم - قېرىنداش، بۇرادەر دەپ بىل، دېمەكچىمەن. ئۆز ئائىلە ئەزالىرىڭ، تۇغقانلىرىڭغا قانداق كۆيۈنسەڭ، ئۇلار بىلەن قانداق چىرايلىق مۇئامىلىدە بولساڭ، باشقىلارغىمۇ شۇنداق بول.

ھەي بالام، بىر كىشىگە يامانلىق قىلىپ، ئۇنىڭغا ئورا كولىساڭ، كۆنلەرنىڭ بىرىدە شۇ ئورىغا ئۆزۈڭ يىقىلىسەن. ئۇنىڭغا يامانلىق قىلىمەن دەپ، ئۆزۈڭگە يامانلىق تېپىۋالىسەن. ئەگەر ئەقلىڭ بولسا، كىشىگە يامانلىق قىلىشنى ئويلىما. ئەلدىن مېھىر - شەپقىتىڭنى ئايىما.

دوستلۇق ھەققىدە

ھەي بالام، تىرىك كىشى ئەلۋەتتە دوستسىز ئۆتمەيدۇ، كىم بىلەن دوستلاشساڭ، ئۆزۈڭمۇ دوستلۇق قائىدىلىرىگە رىئايە قىل. كىمكى دوستىنى ئېسىگە ئالمىسا، دوستىمۇ ئې-

سىگە ئالمايدۇ. يېڭى دوست تاپساڭ، كونا دوستۇڭدىن يۈز ئۆرۈمە. ياخشى دوست كىشىگە ئۇلۇغ خەزىنىدۇر. بەزى ئادەملەر سېنىڭ بىلەن يېرىم دوست بولىدۇ. ئۇنداقلار بىلەنمۇ ياخشى ئۆت. ئۇلارمۇ سەندىن ياخشىلىق كۆرسە، ئاستا - ئاستا سەن بىلەن چىن دوست بولۇپ قالىدۇ. دوستۇڭنىڭ دوستلىرىنى ئۆز دوستلىرىڭ، دۈشمەنلىرىنى ئۆز دۈشمىنىڭ دەپ بىل. دوستۇڭغا دۈشمەن، دۈشمىنىڭگە دوست بولغان كىشى بىلەن ھەم ئەقىلسىز كىشىلەر بىلەن ئەسلا دوست بولما. ئەقىلسىز، نادان دوست ئەقىللىك دۈشمەندىن يامانراقتۇر.

ھەي بالام، دوستۇم كۆپ دەپ ھەممىسىگىلا بىر خىل قارىما. تۇرمۇشۇڭ باياشات چېغىدا ئۆزلىرىنى دوست كۆرسىتىپ، قىيىنچىلىققا ئۇچراپ قالغىنىڭدا تاشلاپ كەتكەن كىشىلەرنى دوست دەپ بىلمە. چۈنكى ئۇلار ھەقىقىي دوست ئەمەس، ئاش - نان دوستىدۇر.

ئەگەر دوستۇڭ سەۋەبسىزلا سەندىن يۈز ئۆرۈسە، ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلىقنى توختات. تەمەگەر دوستتىن يىراق بول، ئۇنىڭ دوستلۇقى ھەقىقىي ئەمەس، تەمەگەرلىكتىندۇر. ھەسەتخور كىشى ئەسلا دوست بولالمايدۇ.

ھۈنەر ھەققىدە

ھەي بالام، ئەگەر ئەقىللىك، دانا بولاي دېسەڭ، ھۈنەرۋەن بولۇشنىڭ كويىدا بول. ھۈنەر بىلەن ئابروي تاپىسەن. ئەگەر ھۈنەرسىز بولساڭ، خۇددى سايىسىز قاقشال دەرەخكە ئوخشاپ قالىسەن. ئەگەر ئەقىل - پاراسىتىڭ،

بىلىمىڭ بار تۇرۇپ، ھۈنىرىڭ بولمىسا، سېنىڭ بىلىملىكلىكىڭ بىر سۈرەتكە ۋە قۇرۇق جىسمىغا ياكى مېۋىسىز دەرەخكە ئوخشاشتۇر.

ھەي بالام، ئۆز نەسەبىڭ، ئاتا - بوۋاڭنىڭ مەرتىۋىسى ۋە مەنسىپىدىن مەغرۇرلىنىپ، ھۈنەر ئۆگىنىشتىن نومۇس قىلما، ئاتىسىنىڭ مەنسىپىدىن مەغرۇرلىنىپ، مېھنەتتىن قېچىش، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشنى قىلىش پەقەت جاھىل، نادان ئادەملەرنىڭلا ئىشىدۇر. ئاقىل ۋە دانالار مېھنەتتىن قاچمايدۇ، ئىلىم، ھۈنەر ئۆگىنىدۇ. شۇنى ياخشى بىلىشىڭ كېرەككى، ئالىي نەسەبلىك بولساڭمۇ، ئەقىل - پاراسەت، ھۈنىرىڭ بولمىسا، ئۇنىڭدىن ساڭا نېمە پايدا؟

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇ بىر ئۇستا زەرگەرگە: «مېنىڭ بارمىقىمغا لايىق قىممەتباھا ئۈزۈك ياساپ كەل» دەپ بۇيرۇدى. زەرگەر لەئل ۋە ياقۇتتىن قىممەت باھالىق بىر ئۈزۈك ياساپ ئېلىپ كەلدى. پادىشاھ ئۈزۈكنى قولىغا تەتۈر تاقىدى - دە، ئۈزۈك قولىغا بىئەپ بولغىنى ئۈچۈن زەرگەرنى بىر نەچچە قامچا ئۇردى.

— مېنىڭ نېمە ئەيىبىم بار، نېمىشقا قامچا بىلەن ئۇرۇلدۇم؟ — دېدى بىچارە ئۇستا يىغلاپ.

— سەن ئۈزۈكنى تەتۈر ياساپسەن، شۇڭلاشقا جازا بەردىم، — دېدى پادىشاھ.

— ئۇنداقتا ئەيىب مەندە ئەمەس، ئەيىب ئۆزىڭىزدە. ئۈزۈكنى بارمىقىڭىزغا ئۆزىڭىز تەتۈر سېلىۋالدىڭىز.

پادىشاھ ئۈزۈكنى بارمىقىغا توغرا تاقىدى - دە، ئاندىن ئۇستىسىغا «سېنى بىكارلا جازالاپتىمەن، سەن مەندىن

رازى بول» دەپ زەرگەرگە ئىنئام بېرىپ، ئۇنى يولغا سالدى. تۇرمۇشتا بەزىدە ئەنە شۇنداق «دانا» كىشىلەرمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ.

ھەي بالام، ئەقىللىك، پاراسەتلىك ۋە ئىلىم - ھۈ- نەرلىك كىشىلەر بىلەن دوست بول، ئىلىم - ھۈنەرسىز كىشىدە خاسىيەت بولمايدۇ. مېھنەت، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشتىن قاچما.

يىگىتلىك سۈپەتلىرى

ھەي بالام، ھەرقانچە ياش يىگىت بولساڭمۇ، ئەقىل- لىك بول، مەن ساڭا يىگىتلىك قىلما دېمەكچى ئەمەسمەن. ئېغىر - بېسىق بول، ۋەزنى يوق يىگىتلەردىن بولما دېمەك- چىمەن. يىگىتكە ئېغىر - بېسىقلىق يارىشىدۇ. ئارىستو ھەكىم: «يىگىتلىك — ئەقىلسىزلىكنىڭ بىر تۈرى» دەپ ئېيتقانىكەن. جاھىل، كاج يىگىتلەردىن بولما، جاھىللىقتىن نۇرغۇن ئاپەتلەر پەيدا بولىدۇ. ئەگەر يىگىتلىك چېغىڭنى بىكارغا ئۆتكۈزسەڭ، ھۇرۇنلۇقنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىلىۋالساڭ، قېرىغاندا ئۆزۈڭدىن ئۆزۈڭ ئۆكۈنىسەن، لېكىن بۇ پايدا بەرمەيدۇ.

ھەي بالام، ھوشيار بول، يىگىتلىك دەۋرىڭنى غەنىي- مەت بىل. يىگىتلىكىڭدىن مەغرۇرلىنىپ، ئەزىز ئۆمرۈڭنى ھاۋايى - ھەۋەس بىلەن ئۆتكۈزمە. شۇنىمۇ ئېيتىپ قوياي، ياشلار بىلەنلا ئەمەس، چوڭلار بىلەنمۇ ھەمسۆھبەتتە بول: قېرىلار ياشلارغا قارىغاندا كۆپرەك نەرسىنى بىلىدۇ. بەزى يىگىتلەر قېرىلارنى ئۆزلىرىگە موھتاج دەپ بىلىپ، ئۇلارنى

كۆزگە ئىلمايدۇ، ھەتتا بەزىدە زاڭلىق قىلىپ كۇلۇشىدۇ. قىرىنلار يىگىتلىك دەۋرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۆز ئارزۇلىرىغا يېتىشكەن. يىگىتلەرمۇ شۇ ئارزۇدا بولىدۇ. بەزى يىگىتلەر ئۆزلىرىنى ھەممىدىن دانا ھېسابلايدۇ، لېكىن ئۇلار بۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ نادان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويىدۇ.

ھەرقانداق ئىشتىدا ئۆزۈڭدىن چوڭلار بىلەن كېڭەشىپ، ئۇلارنىڭ مەسلىھەتىنى ئال، شۇندىلا ئىشلىرىڭدا نەتىجە يارىتالايسەن.

ئۆيلىنىش ھەققىدە

ھەي بالام، ئۆيلەنمەكچى بولساڭ، قىز - ئاياللارنىڭ ھۆسن - جامال، مال - مۈلكىگە قىزىقما. ئۇلارنىڭ تاشقى سۈرىتىگە ئەمەس، سۈپىتىگە دىققەت قىل. ئاتا - ئانىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئەدەبلىك، تەربىيە كۆرگەن ئائىلىنىڭ قىزىغا ئۆيلەن، ئۆز ھۆرمىتىڭنى ساقلا. بۇ سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدىغان ئىش. ئايالنىڭ ئۆي ئىشلىرىدا ئەپلىك، زېرەك، تېجەشلىك، ئۆزۈڭ ۋە ئاتا - ئانىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىدىغان ئەقىللىك، ئوچۇق چىراي، سىلىق سۆزلۈك، قائىدە - يوسۇنلۇق، پەرزەنتلىرىڭگە مېھرىبان ۋە ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان بولسا، تۇرمۇشۇڭ راھەتتە ئۆتىدۇ. ياخشى ئايال — ئەرنىڭ كۆركى، ئۆينىڭ زىننىتى ۋە بەرىكىتى.

ھەي بالام، ئۆز ئەھۋالىڭغا قاراپ، ھەر جەھەتتە ئۆزۈڭگە لايىق كەلگۈدەك قىزغا ئۆيلەن. ئىپپەتلىك، ھايا - نومۇسلۇق ئايال ھەمىشە ئەلنىڭ ماختىشىغا ۋە مەدھىيىسىگە

ئىگە بولسا، تىلى زەھەر، ھاياسىز ئايال خەلقنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرايدۇ. بىرى گۈزەل خىسلەتكە، ئىككىنچىسى يامان خىسلەتلەرگە ئىگە بولغان ئىككى ئايال ھەققىدىكى مۇنۇ ھېكايىگە دىققەت قىل:

بىر ھەسەتخور ئايال ئەنباغ ئىسىملىك ھايا-نومۇسلۇق بىر ئايالنى كۆرەلمەيتتى. ئۇ ھەسەتخورلۇق ۋە ئاداۋىتىنىڭ يامانلىقىدىن بىر كېچىسى ئۆزىنىڭ كىچىك ئوغلىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەنباغنىڭ ئۆيىگە تاشلاپ قويىدى. ئەتىسى كەشمىر ھاكىمى سۇلتان زەينۇلئابىدىننىڭ ئالدىغا بېرىپ: «ئوغلۇمنى ئەنباغ ئۆلتۈردى» دەپ ئەرز قىلىپ، داد-پەرياد كۆتۈردى. ھاكىم ئىنتايىن ئەقىللىق، پاراسەتلىك ئادەم ئىدى، ئۇ ئاۋۋال ئەنباغنى چاقىرىپ، ئۇنى ئىنچىكىلەپ تەكشۈردى. ئەنباغ ئۇنداق ئەسكى ئىشتىن خەۋىرىنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتتى. ھاكىم ئۇنىڭغا:

— ئەگەر سۆزۈڭ راست بولسا، مۇشۇ يەردە ھەممە كىيىملىرىڭنى سېلىۋېتىپ، ئالدىمىزدا يالىڭاچ تۇرساڭ ئاندىن سۆزۈڭگە ئىشىنىمىز، — دېدى. ھاكىم بۇ تەكلىپى بىلەن ئەنباغنىي ھايا-نومۇسلۇق ئايالمۇ ياكى ئەمەسمۇ دەپ سىنىماقچىدى.

ئەنباغ ھاكىمنىڭ تەكلىپىدىن ئىنتايىن ئىزا تارتىپ، بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە:

— قىپيالىڭاچ بولۇپ سىزلەرگە كۆرۈنگىنىمدىن كۆرە ئۆلگىنىم ياخشىراق، مەن بۇنداق رەسۋاچىلىقنى زادىلا قوبۇل قىلالمايمەن، — دېدى.

سۇلتان دىلىدا ئۇنىڭغا بارىكاللا ئېيتىپ، ئۇنى سىرتقا چىقىرىۋەتتى. ئاندىن ھېلىقى دەۋاگەر ھەسەتخور تۆھمەتچى

ئايالنى چاقىرىپ، سوئال سورىدى. ئاخىرىدا ئۇنىڭغا:

— ئەگەر سەن بىزنىڭ ئالدىمىزدا بۇشۇ يەردىلا قىپيالىڭاچ بولساڭ، دەۋايىڭنىڭ توغرىلىقىغا ئىشىنىمىز،— دېدى. تۆھمەتچى ھېچ تەپتارتماي، ئويلاپمۇ تۇرماي كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ھاكىم ئۇنى توختىتىپ:

— سەن يالغاندىن دەۋا قىلىپسەن، بۇنداق بولمىغۇر ئىشنى ئۆزۈڭ قىلىپ ھايا - نومۇسلۇق ئەنباغنى قارىلىماقچى بولغانسەن. سېنىڭ ھاياسىز، نومۇسسىزلىقىڭ بىلىندى،— دەپ، ئۇنى دەررە بىلەن ئۇرۇشقا ھۆكۈم قىلدى. ئاخىرىدا ھەسەتخور ئايال:

— راستىمنى ئېيتاي، بۇ ئىشتا ئەنباغ گۇناھسىز. ھەسەتخورلۇقۇمنىڭ كۈچلۈكلۈكىدىن ئەنباغنى خەلق نەزەرىدىن چۈشۈرۈش ئۈچۈن بۇ يارىماس ئىشنى ئۆزۈم قىلغانىدىم،— دەپ ئەيىبىگە ئىقرار بولدى. ئەنباغ نومۇسلۇق، ھايالىق بولغىنى ئۈچۈن تۆھمەتتىن قۇتۇلدى.

ھەي بالام، قانداق قىزغا ئۆيلىنىش كېرەكلىكىنى سۆزلىدىم. شۇنىمۇ ئۇنتۇمىغىنكى، ئايالىڭنىڭمۇ سېنىڭ زىممەڭدە ھەققى بار. ئۇنى دائىم ھۆرمەت قىل، ئەرزىمىگەن ئىشلار ئۈچۈن دىلىنى ئاغرىتما، ئۆي ئىشلىرىدا ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەش.

سۆزمەنلىك ھەققىدە

كى ھەركىم بولسا دانايۇ سۇخەندان،
بولۇر ھەر يەرگە بارسا شادۇ خەندان.

ھەي بالام، سۆزمەنلىك يەنى گەپتە چېچەنلىك ياخشى

خىسلەتتۇر. ھەمىشە چىرايلىق، ئوچۇق ۋە مەزمۇنلۇق سۆزلەشنى ئۆگەن، يالغان سۆزلەشكە ئادەتلەنمە، ئۆزۈڭنى راستچىللىق بىلەن ئەلگە تونۇت.

ئەقىللىك، دانا ئادەم بىرەر مەسىلە ھەققىدە سۆزلىمەكچى بولسا، ئالدى بىلەن ئۇ مەسىلىنىڭ ماھىيىتىدىن ياخشى خەۋەردار بولۇپ، نېمە دېيىش كېرەكلىكىنى ياخشى ئويلاپ، ئاندىن ئوچۇق ۋە مەزمۇنلۇق سۆزلەيدۇ. جاھىل ئادەم بولسا چۈشەنمەي تۇرۇپلا سۆزلەپ، ئۆزىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرالمايدۇ.

ھەي بالام، ئەگەر بىر ئادەمنىڭ كەمچىلىكىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلماقچى بولساڭ، ئاۋۋال ئۇنىڭ تەبىئىتى، روھىي ھالىتىنى ئۇبدان ئۇقۇپ، ئاندىن نەسىھەت قىل، بولمىسا قىلغان نەسىھىتىڭ بىكارغا كېتىدۇ. خەلققە دېيىدىغان سۆزۈڭنى مۇلايىملىق بىلەن ئېيت، خەلق سۆزلىگەن سۆزۈڭدىن سېنىڭ كىم ئىكەنلىكىڭنى بىلىۋالىدۇ. چۈنكى بىر كىشىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكى ئۇنىڭ سۆزلىگەن سۆزىدىن بىلىنىدۇ. ھەر كىشىنىڭ ئەھۋالى ئۆزىگە سىردۇر. بىر خىل ئىبارە بىلەن ئېيتىلغان سۆز ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلسا، باشقا بىر خىل ئىبارە بىلەن ئېيتىلغان خۇددى ئاشۇ سۆزنىڭ ئۆزى كۆڭۈلگە شادلىق بېغىشلايدۇ. سۆزگە چاققان، ناتىق، سۆزمەن ئادەم سۆزنى قانداق ئىبارە بىلەن ئېيتىشنى بىلىدۇ.

بالا تەربىيەلەش ھەققىدە

ھەي بالام، ئەگەر سەن بالا تاپساڭ، بالاڭغا ياخشى ۋە گۈزەل ئىسىم قوي. ياخشى ئىسىم قويۇش بالىنىڭ

ئاتا - ئانا زىممىسىدىكى ھەقلىرىدىن بىرىدۇر. بالاڭ چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۆز ھالىڭغا بېقىپ تـوي - تۆكۈن قىل، كۆچ - قۇۋۋىتىڭگە قارىماي چوڭ توي قىلىشتىن ساقلان. تويغا بار - يوقنى بىراقلا سەرپ قىلىپ، قىيىنچىلىق گىردابىغا چۈشۈپ قېلىش، قەرزگە بوغۇلۇش ئەقىللىق كىشىنىڭ ئىشى ئەمەس. بالاڭ چوڭ بولغاندا ئۇنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ھۈنەر ئۆگەت.

قابوس شاھنىڭ نەۋرىسى كەيكاۋۇس ئۆز ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ، بېشىدىن ئۆتكەن بىر ۋەقەنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

— مېنىڭ مەنزەر ھاجىب ئىسىملىك بىر تەربىيەچىم ۋە رەيھان ئىسىملىك خىزمەتچىم بار ئىدى. مەنزەر ھاجىب ئاتلىق مەشقنى ئىنتايىن ياخشى بىلەتتى. مەن ئۇنى ياشقا توشقان چېغىمدا ئات ئۈستىدە مەشق قىلىش، نەيزە سانجىش، ئاتلىق توپ ئويناش، سالما تاشلاش قاتارلىق ھۈنەرلەرنى ئۆگىنىش ئۈچۈن، ئاتام مېنى ئۇنىڭ قولىغا تاپشۇردى. مەن پات ئارىدىلا بۇ ھۈنەرلەرنى ئوبدان ئۆگىنىۋالدىم. ئاندىن كېيىن مەنزەر ھاجىب ۋە رەيھان مېنى ئاتامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ:

— ئوغلىڭىز ھەربىي ھۈنەرلەرنى ياخشى ئۆگەندى، سىناپ كۆرۈڭ، — دېدى.

ئاتام ماقۇل بولدى. مەن ئەتىسى ئاتامنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھەممە ھۈنەرلىرىمنى كۆرسەتتىم. ئاتام خۇرسەن بولۇپ، ھۈنەر ئۆگەتكەن ئۇستازلىرىمغا مۇكاپاتلار بەردى. ئاندىن ئۇلارغا:

— رەھمەت، ئۆگەتكەن ھۈنەرلىرىڭلارنى بالام ياخشى

ئۆگىنىپتۇ، پەقەت يەنە بىر زۆرۈر ھۈنەر قاپتۇ،— دېدى. ئۇلار قايسى ھۈنەر ئىكەنلىكىنى سورىۋىدى، ئاتام مۇنداق دېدى:

— سىزلەر ئۆگەتكەن ھۈنەرلەرنى زۆرۈر بولغاندا ئوغلۇمغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن باشقا بىر كىشىمۇ قىلالايدۇ. ئەمما زۆرۈر پەيتتە ئۆزى ئۈچۈن پەقەت ئۆزىلا قىلالايدىغان، باشقا بىرى قىلالمايدىغان ھۈنەرنى ئۆگەتمەپسىزلەر، ئۇ ھۈنەر غۇلاچ تاشلاپ سۇ ئۈزۈش ھۈنىرىدۇر.

ئاتام ئىككى كېمىچىنى چاقىرىپ، مېنى ئۇلارنىڭ قولىغا تاپشۇردى. مەن بۇنىڭغا ئانچە قىزىقمىساممۇ، ئاتامغا قارشىلىق كۆرسەتمەي، سۇدا ئۈزۈشنى ئۆگىنىشكە كىرىشتىم، بۇ ھۈنەرنىمۇ ياخشى ئۆگىنىۋالدىم.

بىر كۈنى بىر نەچچەيلەن كېمىگە چۈشۈپ، دەجلە دەرياسىنىڭ نېرىقى قىرغىقىغا ئۆتمەكچى بولدۇق. كېمىمىز ئەگىرە دېگەن يەرگە كىرىپ قالدى. بۇ يەردە خەتەرلىك بىر قاينام بولۇپ، ناھايىتى ئۇستا كېمىچىلەرمۇ ئىنتايىن تەستە ئۆتەتتى. بىزنىڭ كېمىچىمىز ئانچە ئۇستا كېمىچى ئەمەس ئىدى، كېمىنى قانداق ھەيدەشنىمۇ ياخشى بىلمەيتتى. پالاكەت يۈز بېرىپ، كۆپچىلىك غەرق بولدى. پەقەت ئۈچ كىشى— مەن، يەنە بىر كىشى ۋە زېرەك بىر خىزمەتچىم غۇلاچ تاشلاپ ئۈزۈپ، قىرغاققا ساق - سالامەت چىقتۇق. بۇ دەھشەتلىك ۋەقەدىن كېيىن ئاتامغا بولغان مۇھەببىتىم تېخىمۇ ئاشتى. بۇنداق ۋەقە دادامنىڭ ئۆزىنىڭمۇ بېشىدىن ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، سۇ ئۈزۈش ھۈنىرىنى ماڭىمۇ ئۆگەتكەنىكەن.

ھەي بالام، بۇ ھېكايىدىن ئىبرەت ئېلىپ، بالىلىرىڭغا

ھەر تۈرلۈك ئىلىم ـ ھۈنەر ئۆگەت، شۇ ئارقىلىق ئاتىلىق
شەپقىتىنىڭ شەرتىنى ئادا قىلغان بولىسەن. ئادەم ئۆزىنىڭ
بېشىغا قانداق ئىشلارنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلمەي-
دۇ. ھەر خىل ئىلىم ـ ھۈنەر بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى
ئەسقاتىدۇ. شۇڭلاشقا، بالىلىرىڭنىڭ ئىلىم ـ ھۈنەر ئۆگە-
نىشىگە بىپەرۋالىق قىلما. مۇبادا، بەزى چاغدا بالىلىرىڭنىڭ
قاملاشمىغان بىرەر ھەرىكىتى تۈپەيلىدىن مۇئەللىملىرى
ئۇلارغا نەسىھەت قىلسا، سەن بالىلىرىڭنىڭكىنى راست قىلىپ،
مۇئەللىملەردىن رەنجىمە، بەلكى ئۆزۈڭمۇ قوشۇلۇپ بالاڭنى
ئوبدان تەنقىد قىل. بالىلىرىڭنىڭ ئىلىم ـ ھۈنەر ئۆگىنىشى
ئۈچۈن كۈچۈڭنىڭ يېتىشىچە ھېچ نەرسەڭنى ئايىما.
ئەدەب، ئىلىم ـ ھۈنەر ئۈگىنىشنى ئۆزۈڭنىڭ ئۇلارغا قال-
دۇرىدىغان مىراسىڭ دەپ بىل.

قېرىلىق سۈپەتلىرى ھەققىدە

ھەي بالام، قېرىغاندا يىگىتلىك چاغلىرىڭدىكى خۇي-
پەيلىڭدىن يانغىن. چۈنكى قېرىغاندا يىگىتلەرنىڭ قىلىقىنى
قىلىش لايىق ئەمەس. يىگىتلىكتىمۇ قېرىلارنىڭ قىلىقىنى
قىلىش ياخشى ئەمەس. يىگىتلىك چاغلىرىڭنى غەنىيمەت
بىل ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئىش قىل. قاچانكى قېرىپ،
ئاڭلاش، كۆرۈش، ئەسلەش، ھۇزۇرلىنىشقا ئوخشاش لەز-
زەتلەردىن مەھرۇم بولۇپ قالساڭ، ئۇنداق تۇرمۇشتىن ئۆ-
زۈڭمۇ شادلىنالمايسەن، باشقىلارنىمۇ خۇش قىلالمايسەن.
ھەي بالام، مەن بىر كىتابتا: «ئادەمنىڭ قۇۋۋىتى
تاكى 34 ياشقىچە ھەر كۈنى ئوخچۇپ تۇرىدۇ. 34 ياشتىن

40 ياشقىچە قۇۋۋەت كۆپىيىپمۇ كەتمەيدۇ، كېمىيىپمۇ قالـ
مايدۇ. 40 ياشتىن تاكى 50 ياشقىچە ئۆزىنىڭ قۇۋۋىتىدە
ھەر يىلى ئاز - تولا ئاجىزلىق سېزىلىشكە باشلايدۇ. 50
ياشتىن 60 ياشقىچە، ئادەم ھەر ئايدا ئۆزىدە جىسمانىي
كەمچىلىكنى سېزىپ ماڭىدۇ. ئەگەر 60 ياشتىن ئۆتسە، ھەر
سائەتتە ئۆزىنىڭ ئاجىزلىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.
بىردەم بۇ يېرى، بىردەم ئۇ يېرى ئاغرىيدۇ. ئۆمۈرنىڭ
ئەڭ قۇۋۋەتلىك چوققىسى 40 ياشتۇر. 40 ياشتىن كېيىن
ئاستا - ئاستا پەسلەشكە باشلايدۇ...» دەپ ئوقۇغان.

ھەي بالام، قىرىلىق دەۋرىگە يەتسەڭ، بىر يەردە تۇر-
مۇش كەچۈر، قېرىغاندا سەپەرگە چىقىش ئەقىلدىن يىراقـ
تۇر. ئەمما بىرەر سەۋەب زورۇرىيىتى بىلەن باشقا يەرگە
كۆچسەڭ، ئۇ يەردە راھەتتە كۈن كەچۈرسەڭ، شۇ يەردە
تۇردۇر، يەنە باشقا يەرنى ئارزۇ قىلما. شەيخ سەئدى بۇ
ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

دەمەشق شەھىرىدىكى مەسجىدى جامەدە بىر توپ
دانىشمەنلەر بىلەن سۆزلىشىپ ئولتۇراتتىم، تۇيۇقسىزلا ئىشىكـ
تىن بىر يىگىت كىرىپ كېلىپ: «قايسىڭلار پارسچە سۆز بىـ
لىسىلەر؟» دەپ سورىدى. ئولتۇرغانلار ماڭا ئىشارەت قىلدى.
مەن ئۇنىڭدىن نېمە ۋەقە بولغىنىنى سورىدىم، ئۇ يىگىت دېدى:

— 150 ياشقا كىرگەن بىر بوۋاي ئۆلۈم ئالدىدا
ياتىدۇ. پارسچە بىر نەچچە سۆزنى قىلدى. ئەگەر رەنجـ
مىسىڭىز، بېرىپ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى بىزگە ئېيتىپ بەرسىڭىز،
كۆپ مىننەتدار بولاتتۇق.

مەن بوۋاينىڭ يېنىغا باردىم. ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق
سالدىم، ئۇ مۇنۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

نەچە كۈشش ئەتتىم تاپاي دەپ مۇراد،
دەرىخا، ئەجەل ئۈردى تىغى سىتەم.
ئۆتتۈپتۇر ئۆمۈر لەززەتى ئاھكىم،
نە پايدا يېسەم ئاڭا ھەرقانچە غەم.

مەن يېنىمدىكىلەرگە بۇ بېيىتنىڭ مەنىسىنى ئەرەبچە تەرجىمە قىلىپ بەردىم. ھېلىقى بوۋاينىڭ شۇنچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن بولسىمۇ، بۇ دۇنيادىن كېتىۋاتقىنىغا ئۆكۈنۈۋاتقانلىقىنى ئۇققان ئەرەبلەرمۇ ھەيران بولۇشتى. مەن ئۇ بوۋايغا: «ئەھۋالىڭ قانداقراق؟» دېدىم. بوۋاي بولسا:

— بىر چىشنى يۇلۇۋېلىش ئادەمگە قانچىلىك ئاغرىق ئازابىنى بېرىدۇ. جىسمىدىن جاننىڭ چىقىشىنى شۇنىڭغا قىياس قىل، — دېدى.

مەن تېۋىپ چاقىرىپ داۋالىتايلى دېسەم، بوۋاي نالە قىلىپ تۇرۇپ:

— مىجەز بۇزۇلسا، دورا - دەرماندىن ھېچقانداق پايدا يوق، تېۋىپمۇ ھېچقانداق ئىلاج قىلالمايدۇ، — دېدى.

ھەي بالام، قېرىلىقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ بىلدىڭ. قېرىلارنى دائىم ھۆرمەت قىل، ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئاغرىتما، ئۇلارغا قولۇڭدىن كېلىشىچە خىزمەت قىل، دۇئاسىنى ئال.

كەمتەرلىك توغرىسىدا

ھەي بالام، كەمتەر ۋە ئەدەبلىك ئادەم خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلب قىلىدۇ، دوستلۇق گۈلشىنىدە

نۇرانە گۈللەر ئېچىلدۇرىدۇ ۋە گۈللەردىن يېقىملىق، مېھرىبان- لىق ۋە دوستلۇق بەزمىسىدە ھەر خىل خۇش پۇراقلارنى چاچىدۇ. تەكەببۇر ئادەمگە مۇلايىملىق يولىنى كۆرسىتىدۇ.

كەمتەرلىك ۋە ئەدەب يېشى كىچىكلەرنى چوڭلارنىڭ ماختىشىغا ئىگە قىلىدۇ، چوڭلارنىڭ كۆڭلىگە كىچىكلەرنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىنى سالىدۇ. ئەدەبلىك ۋە كەمتەر ياشنى خەلق قەدىرلەيدۇ. تەكەببۇر كىشى پەقەت ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلىگۈچىدۇر. تەلۋە ۋە نادانلار ئەدەب ۋە كەمتەرلىك نۇرىدىن مەھرۇمدۇر.

ساخاۋەتنىڭ پايدىسى توغرىسىدا!

خەلق بېخىل ۋە خۇي - پەيلى يامان ئادەمنى ياخشى كۆرمەيدۇ، سېخىي ۋە خۇش خۇي ئادەمنى دوست دەپ بىلىدۇ.

قەدىمكى ئەرەبلەرنىڭ مۆتىۋەر ئادەملىرىدىن ھەسەن، ھۇسەيىن ۋە ئابدۇللا جەفەر دېگەن ئۈچ ئاغىنە باغدات شەھىرىدىن بەسىرىگە سەپەرگە چىقىپتۇ. يولدا ئۇلارنىڭ ئوزۇق - تۈلۈك يۈكلىگەن تۆگىسى يوقاپ كېتىپتۇ. ئۇنى ئىزدەپ ھېچيەردىن تاپالماپتۇ. ئۇلار يولدا ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازابىنى يەتكۈچە تارتىپ، بىر ئايالنىڭ ئۆ- يىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئايالدىن سۇ ۋە يېگۈدەك بىرەر نەرسە بېرىشنى سوراپتۇ. ئايال ئۇلارغا سۇ ئەكىلىپ بېرىپ- تۇ. ئايالنىڭ پەقەت بىرلا قويى بار ئىكەن، ئۇنىمۇ ئېلىپ كېلىپ:

— بۇ قويدىن باشقا ھېچ نەرسەم يوق، خالىساڭلار

سوئيۇپ يەڭلار،— دەپتۇ. ئۇلار ئايالنىڭ بۇنچىلىك ئالىيجاناب ۋە سېخىيلىقىدىن تەسىرلىنىپ:

— ئالىيجانابلىقلىرىغا قايىل بولدۇق. ئاچلىق بەكمۇ قىيىنغانلىقى ئۈچۈن قويلىرىنى سويۇشقا مەجبۇر بولدۇق. بىز بەسىرىگە كېتىۋاتىمىز. يېقىندا ۋەتىنىمىز باغداتقا قايتىمىز. ئۆزلىرى جەزمەن بىز تەرەپكە بارسىلا، سىلىنىڭ بۇ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىمىز،— دېيىشىپتۇ. ئۇلار قوينى سويۇپ، ئۆزلىرىگە يەتكۇدەك گۆشىنى پىشۇرۇپ يېيىشىپتۇ، ئاندىن سەپەرگە مېڭىپتۇ. ئۇلار مېڭىش ئالدىدا ئايالغا ئۆزلىرىنىڭ ئېنىق ئادرېسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

يولۇچىلار كەتكەندىن كېيىن ئايالنىڭ ئېرى كېلىپ قاپتۇ. ئايال ئۇنىڭغا بولغان ئىشنى دەپتۇ. ئېرى:

— بار - يوقى بىرلا قويىمىز بار ئىدى، ئۇنىمۇ تونۇمايدىغان يات كىشىلەرگە بېرىۋېتىپسەن، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟— دەپ ئايالغا خاپا بولۇپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ ئەر - ئايال نامراتلىشىپ، بەكمۇ ئىلاجسىز هالغا چۈشۈپ قاپتۇ. شۇ چاغدا هېلىقى ئۈچ يولۇچى ئۇلارنىڭ ئېسىگە كېلىپ، شۇلاردىن بىرەر مەدەت تىلەپ، باغداتقا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار يول بويى تىلەمچىلىك قىلىپ، مىڭ تەستە باغداتقا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار بىر نەچچە كۈن شەھەر كوچىلىرىنى كېزىپ، ئاخىر هېلىقى يولۇچى ھەسەن، ھۈسەيىنلەرنىڭ ئۆيلىرىنى تېپىپتۇ. ئىككى ئاغىنە بۇ ئايالنى تونۇپ، ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپتۇ. ئايال ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئېرىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. ھەسەن بىلەن ھۈسەيىن ئۇلارنى بىر نەچچە كۈن مېھمان قىلىپ، ئۇلارغا نۇرغۇن ئالتۇن ۋە بىر نەچچە تۇياق قوي ئىنئام قىپتۇ،

بىر قۇر ئۇستىباش كىيىم كىيدۈرۈپتۇ، ئاندىن ھەسەن ئايالغا:

— سىلىدىن كۆپ مىننەتدارمىز، ئۇسسۇزلۇق، ئاچلىق ئازابىدىن ھالسىزدىن كېتىش ئالدىدا سىلىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ مېھمان بولدۇق، ئۆزلىرىنىڭ نامراتلىقىغا قارىماي، بىزنى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ، يالغۇز قويلىرىنى سويۇپ مېھمان قىلدىلا. سىلىنىڭ سېخىي ۋە ئالىيجانابلىقلىرى بىزنى ھەيران قالدۇردى. ھازىر سىلەرنى بۇرادىرىمىز ئابدۇللا جەفەرنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بارىمىز. ئۇ ھازىر سىلەرنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، — دەپ بىر خىزمەتكارىنى قوشۇپ، ئابدۇللا جەفەرنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپتۇ. ئابدۇللا جەفەر بۇلارنى خۇشاللىق بىلەن قىزغىن قارشى ئېلىپ، بىر نەچچە كۈن زىياپەت بېرىپتۇ. ھەسەن بىلەن ھۈسەيىنلەر بەرگەن ئىنئامدىن ئىككى ھەسسە ئارتۇق مال - دۇنيانى ئىنئام - ئېھسان قىپتۇ.

بۇ ئەر - ئايال ئىككىيلەن ئۆيلىرىگە خۇشال قايتىپتۇ ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە پاراغەتتە ئۆتۈپتۇ.

كىم بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇش يوسۇنلىرى

ھەي بالام، ئاچچىقىڭ كەلگەن چاغدا ئۆزۈڭنى باس، ئالدىرىماي مۇلايىملىق بىلەن سۆزلە. بىرىنىڭ يۈزىگە ئۇچۇق ئېيتالمىغان سۆزۈڭنى ئۇ يوق يەردە دەپ غەيۋەت قىلىپ يۈرمە. ھەرگىز ئىككى يۈزلىمە، مۇناپىق بولما. ئىككى يۈزلىمە كىشىگە يېقىن يولىما. چېقىمچى ئادەمدىن ئېھتىيات قىل، چۈنكى چېقىمچىنىڭ بىر سائەتتە بۇزغان ئىشىنى بىر يىلدىمۇ تۈزىگىلى بولمايدۇ. فىساغورس (پىفاگور) ھە-

كىم ئېيتمدۇ: «بالا ـ قازادىن قۇتۇلۇشنى ئىزدىسەڭ، مۇنۇ سۆزلەرنى ئېسىڭدە تۇت: ئۆزۈڭدىن چوڭ كىشى بىلەن ئۇرۇشما؛ قوپال، جاھىل ئادەم بىلەن تاكاللىشىپ تۇرما؛ ھەسەتخور بىلەن بىر توپتا بولما؛ نادان ئادەم بىلەن مۇنازىرىلەشمە؛ سىنالمىغان كىشى بىلەن دوستلاشما؛ يالغانچى بىلەن مۇئامىلىدە بولما؛ قىزىققان، ھەسەتخور ئادەم بىلەن شاراب ئىچمە.»

ھەي بالام، ئەگەر بەرى سېنىڭ ئەيىب، نۇقسانلىرىڭنى ئېيتسا، قوبۇل قىلىپ، كەمچىلىكىڭنى تۈگىتىشكە تىرىش.

سېنىڭ ئالدىڭغا ئۆز ھالىنى ئېيتىپ كەلگەن كىشىنى زادى كەمسىتمە، بەلكى ياردەم قىلىپ، ئۇنى موھتاجلىقتىن قۇتۇلدۇر. ئۆزۈڭدىن كىچىكلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىل، ئۇلارغا مېھرىبان بول. چۈنكى كىچىكلەر سېنىڭ ئېكىنزارىڭدۇر، ھەممە ئىشىڭ ئاشۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن پۈتىدۇ. ئەگەر تىرىلغۇلىرىڭ ۋەيران بولسا، تىرىكچىلىكىڭ قىيىنچىلىقتا ئۆتىدۇ. دوستۇڭغا ياخشى نىيەتتە بول. خەلقنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولۇشنى ئىزدىسەڭ، ئالىيجانابلىق يولىنى تۇت.

ئامانەتنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇش ھەققىدە

بۇ پەلدىمنى ئىشىت، پەرزەندى سادىق،
بىلىپ ئىش قىل، نەسىھەتكە مۇۋاپىق.
ساڭا كىم تاپشۇرۇپ قويسا ئامانەت،
ئەقىل بولسا ئاڭا قىلما خىيانەت.
قەدەم قويما خىيانەتنىڭ يولىغا،
خەلقنىڭ قالما يامان ئاتىقىغا.

ھەي بالام، ئەگەر بىر كىشى ساڭا ئامانەت تاپشۇرماقچى بولسا، ئۇنى ئوبدان ساقلاپ ئىگىسىگە ساق تاپشۇرۇشقا كۆزۈڭ يەتمىسە، ئامانەتنى زادى قوبۇل قىلما. ئەگەر ئامانەتنى قوبۇل قىلساڭ، ئوبدان ساقلاپ ئىگىسىگە سالامەت تاپشۇر، بۇ سېنىڭ توغرا ئادەملىكىڭ ۋە ئاجايىپ مەردلىكىڭدۇر.

ھەي بالام، ئامانەتنى ئېلىپ ئىگىسىگە تاپشۇرغۇچە ساڭا بىر مۇنچە خاپىلىق ۋە ئاۋارىچىلىكلەر يېتىشى مۇمكىن. بىرىنچىدىن، ئامانەت ئىگىسى سېنىڭدىن مېلىنى تەلتۆكۈس ئالغاندىن كېيىن، مىننەتدار بولماي، تاپشۇرۇلغان ئامانىتىمنى ئالدىم، دەپ رەھمەتمۇ دېمەي ئىلتىپاتسىز كېتىۋېرىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا چەككەن ھەممە مۇشەققىتىڭ زايە كېتىدۇ. ئىككىنچىدىن، ئامانەت ئاپەتكە ئۇچراپ، ئۇنى يوقىتىپ قويساڭ، ھېچكىم ساڭا ئىشەنمەيدۇ. خالايىق ئالدىدا خىيانەتچى دەپ نام چىقىرىسەن. ئۈچىنچىدىن، ئىنكار قىلساڭ، سېنىڭدىن زورلۇق بىلەنمۇ ئالىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىم سېنىڭ توغرا ئادەملىكىڭگە، ۋىجدانلىق ئىكەنلىكىڭگە ئىشەنمەيدۇ.

ھەي بالام، ئۆزۈڭ بىر كىشىگە ئامانەت بەرمەكچى بولساڭ، ئۇ كىشىمۇ ئۇنى ئالسا، ئوتتۇرىدا كۆڭۈلسىز ۋەقە چىقماسلىقى ئۈچۈن ئامانىتىڭنى ئىككى گۇۋاھچى ئالدىدا بەر. بىرى ساڭا ئامانەت بەرسە، ئۇنىمۇ شۇنداق قىلىپ بەرسۇن. ئامانەتكە خىيانەت قىلما، راستچىل بول، ئالەمدىكى ماللار راستچىللىققا موھتاجدۇر.

ۋەدىگە ۋاپا قىلىش ھەققىدە

ۋەفا يولىدا گەر سابىت قەدەمسەن،
كى ھېچ ۋەقت كۆرمەگەيسەن رەنجۇغەم سەن.
بۇدۇر پەندىم ساڭا زىنھار - زىنھار،
نە ئەھد ئەتسەڭ، ۋە فاسىن قىلغىل ئىزھار.

ھەي بالام، قىلغان ۋەدەڭگە ۋاپا قىل. ۋەدىگە ۋاپا قىلىش مەردلەرنىڭ، كامالەت ئىگىلىرىنىڭ ئىشى ۋە ماختاشقا لايىق بولغان ئاتاقلىق زاتلارنىڭ خىسلىتىدۇر. ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىغان كىشى ئۆز ئابروينى يوقىتىدۇ.

ھەي بالام، بىرىگە ۋەدە بەرسەڭ، ۋەدەڭگە ۋاپا قىل. ئەقىللىك ئادەم قىلالىشىغا كۆزى يەتكەن ئىشقا ۋەدە بېرىدۇ. ۋەدە بېرىپ قويۇپ، ھۆددىسىدىن چىقالماي رەسۋا بولۇشتىن يامان ئىش يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن كۈچۈڭ يەتمىگەن نەرسىگە ۋەدە بەرمە.

ياشلارغا ئون بەش نەسىھەت

ساڭا ھاياتلىق بەخش ئەتكەن ئاتا - ئاناڭنى ۋە دائىم ساڭا ياردەم بېرىپ، ھاياتىڭنى قوغدىغۇچى زاتلارنى ھۆرمەت قىل، ئۇلارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىل.

ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل، ئۇرۇق - تۇغقان ۋە يار - بۇرادەرلىرىڭگە مۇھەببەت ۋە ساداقەت يىپى بىلەن باغلان.

ۋەتىنىڭ چىن ۋە ھەقىقىي پەرزەنتى بول،

ۋەتەن ۋە خەلققە خىزمەت قىل ۋە مەنپەئەت يەتكۈز.
بىمەنە يوللاردىن، شارابتىن ۋە نومۇسىۇڭنى تۆكىدىغان ئىشلاردىن يىراق بول.
ياشلىقىڭنى، ھېسسىياتىڭنىڭ ساپلىقىنى، سالامەتلىكىڭنى، نومۇسىۇڭنى، ئابروي - ئىناۋىتىڭنى قوغدا.
سۆيۈشنى — ياخشى كۆرۈشنى بىل. مۇھەببەت ۋە ساغلام ئەقىل ئۆزۈڭگە ئۆمۈر يولدىشى تاللاشتا يول باشلىغۇچى بولسۇن.
ئۆيلىنىش نىيتىگە كەلسەڭ، ساداقەتلىك، ئالىيجاناب، ساغلام، ئومۇمەن مادىدىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن گۈزەل خىسلەتلەرگە ئىگە بولغان قىزنى تاللا.
كىچىك يەتكەن چاغدا دەرھال ئۆيلەن، بىر ئۆينى تۇتۇپ ئائىلىۋى ھايات قۇر. بۇ ئىشىڭ ئىنسانىي ئىجتىمائىي ۋەزىپە، تەگدىشى يوق سائادەت ۋاستىسىدۇر.
ئائىلىنىڭ پۈتۈن مادىدىي ۋە مەنىۋى ئېھتىياجلىرىنى قامداشقا تىرىش، غەيرەت قىل.
كۆپچىلىكنىڭ ئېھتىياجىدىن چىقىدىغان ئەۋلاد يېتىشتۈر. باللىرىڭنى ئۆزۈڭ ئۈچۈنلا ئەمەس، ۋەتىنىڭ، خەلقىڭ ئۈچۈن ۋە ئىنسانىيەت ئۈچۈن تەربىيىلىگىن.
ئوغۇللىرىڭنى سەۋرلىك، چىداملىق، پەزىلەتلىك ۋە شىجائەتلىك قىلىپ يېتىشتۈر. قىزلىرىڭنى ئۆزۈڭگە ئۆمۈرلۈك يولداش قىلىپ تاللىغان ئايالىڭغا ئوخشاش گۈزەل خىسلەتلىك قىلىپ تەربىيىلە.
ئائىلە تۇرمۇشۇڭنى گۈزەل ئۆتكۈز. ئائىلەڭنى سۆي، ئاياللىڭنىڭ كۆزىگە يېقىملىق كۆرۈنۈش، قەلبىگە زوق - شوخ بېرىش ئۈچۈن تىرىش.

ئۆيۈڭنىڭ ئىشىكى سەممىي دوستلىرىڭ ئۈچۈن دائىم ئوچۇق بولسۇن.

مېھرىبان، شەپقەتلىك بول. بېشىغا مۈشكۈللۈك چۈشكەن ۋە پالاكەتكە يولۇققانلارغا تەسەللى بەر، ئۇلارنىڭ مۈشكۈللۈكتىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم قىل.

بوش ۋاقىتلىرىڭدىن بىر قىسمىنى ئەدەب ۋە ئەخلاققا زىت بولمىغان ئويۇن - كۈلكىلەرگە بەر. بېيىت:

ئەيلە مۇستەھكەم ئىشىڭنى، ئەي ئوغۇل،
ھەر نېمە ھېكمەت ئېلى دەر، قىل قوبۇل.

ئىقتىسادچىللىق توغرىسىدا

پۇل ۋە مالنى كېرەكلىك ۋە زۆرۈر بولغان نەرسىلەرگە خىراجەت قىلغاندىن كېيىن، قالغىنىنىڭ بىر قىسمىنى كەلگۈسى كۈنلەر ئۈچۈن ساقلاش كېرەك، شۇنداق قىلسا، تېجە - تېجە يىغىلغان پۇل ئاخىرىدا زور دەسمايىگە ئايلىنىدۇ.

ئىقتىسادچىللىق، تېجەشلىكنى ئادەت قىلغان ئادەملەر خاتىرجەملىك بىلەن ياخشى تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. ياخشى يېيىش، ياخشى كىيىش كېرەك، ئەمما ئادەم «يوتقانغا قاراپ پۇت سۇن» دېگەن سۆزگە ئەمەل قىلسا، باشقىلارنىڭ نەرسىسىدىن تەمە قىلمايدۇ، كۆڭلى خۇشال تۇرىدۇ. قولىدىكى پۇل - مالغا قانائەت قىلمىغان ئادەملەرنىڭ نەپسى پۈتۈن دۇنيانىڭ مال - مۈلكىنى بەرسىمۇ تويمايدۇ. ئىقتىسادچىللىققا ئەمەل قىلمىغان ئادەم خەسىس ۋە تەمەگەر بولىدۇ. تەمەگەرلىك دەۋاسى يوق كېسەلدۇر.

ئىسراپچىلىق توغرىسىدا

ئىسراپچىلىق پۇل - مالنى ئورۇنسىز ۋە پايدىسىز يەرلەرگە سەرپ قىلىشتۇر. قولىدىكى پۇلنى كېرەكلىك جايلارغا ئىشلىتىشنى بىلىش، ياخشى باشقۇرۇش، ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم. شۆھرەت قازىنىش ئۈچۈن ھەشەمەتلىك توي، زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، پۇل - مېلىنى بۇزۇپ - چېچىش نادانلىقتۇر. ئىسراپخورلۇق ئاقىۋەتتە يوقسۇزچىلىق، كىيىن باشقىلارنىڭ قولىدىكىنى تەمە قىلىش، ھەسەت قىلىش كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم. بېيىت:

سەن ئەگەر ئىسراپ ئېتىشنى تاشلادىڭ،
شۇ ھامان دەۋلەت ئېتەكىن ئۇشلادىڭ.

(ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ھاكىم مۇسا)

ئاتا نەسىھىتى

بىر دانىشمەن ئوغلىغا مۇنداق نەسىھەت قىلدى:

— بالام، خەلقنىڭ ئۆزۈڭگە غەمخورلۇق قىلىشىنى خالىساڭ، ئاۋۋال ئۆزۈڭ خەلققە غەمخور بول. ئۆز ئەمگىكىڭنىڭ زايە بولماسلىقىنى تىلىسەڭ، خەلقنىڭ ئەمگىكىنى زايە قىلما. ئابرويلۇق بولۇشنى ئىزدىسەڭ، كەمتەر بول. باشقىلارنىڭ كۆلكىسىگە قېلىشنى خالىمىساڭ، يورۇش - تۇرۇشۇڭنى تۈزەت. قەدىر - قىممىتىم ئاشسۇن دېسەڭ، باشقىلارنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىل. كۆپچىلىكنىڭ ئۆزۈڭ-

گە دوست بولۇشنى ئىزدىسەڭ، ئادەملەرگە قولۇڭ ۋە تىـ
لىڭ بىلەن ئازار بەرمە. ئىززەت ـ ھۆرمەت ئىگىسى بوـ
لۇشنى خالىساڭ، مۇمكىنقەدەر مىلىڭنى نامراتلاردىن ئايىما.
مۇكەممەل ئادەم بولۇشنى ئارزۇ قىلساڭ، ئۆزۈڭگە يارىمىـ
غان ئىشنى باشقىلارغا راۋا كۆرمە. دىلىڭ رەنجىپ، سەپراـ
يىڭ ئۆرلەشنى خالىمىساڭ، جاھىل، رەزىل كىشىلەر بىلەن
گەپ تالاشىپ يۈرمە. غەمسىز بولاي دېسەڭ، ھەسەتخور
بولما. قايغۇ ـ ئەلەمدىن يىراق بولۇشنى ئىزدىسەڭ، قولۇڭـ
دىن چىقىپ كەتكەن نەرسە ئۈچۈن ھەسرەت چەكمە. ئەل ـ
ئاغىنەڭنىڭ كۆپىيىشىنى خالىساڭ، خۇش خۇي، شىرىن
سۆزلۈك بول، ھېچكىمگە ئۆچمەنلىك ۋە ئاداۋەت ساقلىما.

لوقمان ھەكىمنىڭ ئوغلىغا قىلغان نەسىھەتلىرىدىن

△ كىشىنى ئاچچىقى كەلگەندە سىنىغىن.
△ دوستنى زىيان ئۈستىدە سىنىغىن.
△ سۆزنى ھۆججەت بىلەن سۆزلە.
△ ئۇستازىڭنى ئاتا ـ ئانائىڭدىن ئەزىز تۇت.
△ ئاچچىق بىلەن سۆز قىلما.
△ ئۆز ئورنۇڭنى بىلىپ ئولتۇر.
△ ھەر كىمنىڭ ئۆيىگە كىرسەڭ، تىلىڭ بىلەن كۆـ
زۈڭنى يىغىپ ئولتۇر.
△ ئاز سۆزلىمەك، ئاز يېمەك، ئاز ئۇخلىماقنى ئادەت قىل.
△ بىلمىگەن ئىشقا ئۇستازلىق قىلما.
△ كىشىنىڭ پۇلىغا ئۇمىد باغلىما.
△ مويسىپىتكە قاتتىق سۆز قىلما.

△ ھاجەتمەننى نائۈمىد (قۇرۇق) ياندۇرما.
△ مېھماننى ئىشقا بۇيرۇما.
△ مېھماننىڭ ئالدىدا كىشىلەرگە ئاچچىقلانما.
△ سۆزنى كۆڭلۈڭدە پىشۇرۇپ ئاندىن سۆزلە.
△ ئۆزۈڭدىن چوڭ كىشىلەرگە ئويۇن - چاقچاق قىلما.
△ بىر قېتىم سۆزلىگەن سۆزنى قايتا سۆزلىمە.
△ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭنى ۋە خوتۇنۇڭنى ماختىما.
△ ئۆلگەن كىشىنىڭ يامان گېپىنى قىلما.
△ ئالدىڭدا كېلىۋاتقان ئىشقا چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈز.
△ بىر ئادەمدىن بىر ھېكمەتلىك نەرسىنى كۆرمىگۈچە ئۇنى ماختاۋەرمە.
△ ئەخمەقلەر سۆز قىلغىلى تۇرسا، ئۇنىڭغا ئارىلاشماي سۈكۈت قىل (جىم تۇرۇۋال).
△ ئىككى يۈزلىمە ئادەمدىن مەدەت (ياردەم) تەلەپ قىلما، ئۇنىڭدىن يىلاندىن قاچقاندەك قاچ.
△ ساڭا ياخشىلىق قىلغان ئادەمگە ئۇنىڭ باراۋىرىدە ياخشىلىق قىل.
△ ئاچچىقىڭ كەلگەندە ئۆزۈڭنى بېسىۋال.
△ ئوغلۇم، ئۆزۈڭدىن چوڭلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماق بىلەن، كىچىكلەرگە مېھىر - شەپقەت قىلماق بىلەن، كەمبەغەللەرگە خەير - ساخاۋەت قىلماق بىلەن، دوست - يارەنلەرگە ۋە تاۋابىئاتلىرىڭغا ۋەز - نەسىھەت قىلماق بىلەن، ئالىملارغا ئەدەب - ھۆرمەت ئىشتائىتىدە بولماق بىلەن ئۆمرۈڭنى ئۆتكۈزگەيسەن.

(توپلىغۇچى: ھەبىبۇللا مۇھەممەدىن)

نەسىھەتلەر

پەرزەنتلەرگە ئاتا - ئانىلارنىڭ تۆۋەندە قەيت قىلىن-
غان ھەققىنى ئادا قىلماق قەرزدۇر:
ئاچ بولسا ئۇلارغا تائام بەرگەيسەن؛ يالىڭاچ بولسا
كىيىم - كېچەك بەرگەيسەن؛ خىزمىتىڭگە موھتاج بولسا،
ئۇلارغا خۇرسەنلىك بىلەن بىجانىدىل خىزمەت قىلغايسەن؛
چاقىرسا ھازىر بولغايسەن؛ ئىشقا بۇيرۇسا پەرمانبەردار بول-
غايسەن؛ ئۇلارغا مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىگەيسەن؛ ئۇلار-
نىڭ ئاتلىرىنى ئاتاپ چاقىرمىغايسەن؛ ئەگەر ئۇلارغا ھەم-
راھ بولۇپ بىر يەرگە بارساڭ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ماڭ-
غايسەن؛ ھەر نېمىنى ئۆزۈڭگە لايىق بىلسەڭ، ئاندىن
ئۇلارغىمۇ لايىق بىلگەيسەن؛ ئۇلار رىزالىق بەرمىسە سە-
پەرگە چىقمىغايسەن؛ ئۇلار كۆرۈنسىلا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ
تەزىم بىجا كەلتۈرگەيسەن ۋە ئىجازەت بەرمىگۈچە ئول-
تۇرمىغايسەن؛ ئۇلار بىلەن قاراڭغۇدا بىر جايغا بارساڭ، ئۇ
جاي خەۋپلىك بولسا، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ يول باش-
لاپ ماڭغايسەن؛ ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۆپ سۆزلىمىگەيسەن
ۋە چاقچاق قىلمىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى كەمسىتمى-
گەيسەن؛ ئۇلار سۆزلەۋاتقاندا سۆزىنى ئارىلىمىغايسەن؛
ئۇلارنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى قايتۇرمىغايسەن؛ بۇيرۇق
ۋە تەنبىھ بىلەن ئۇلارغا خىتاب قىلمىغايسەن؛ ئۇلارغا قات-
تىق ئاۋازدا گەپ قىلمىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ ئالدىدا «ئۇھ»
دېمىگەيسەن؛ ئۇلار ئۆيلەنسە ياكى ياتلىق بولسا قەھر
قىلمىغايسەن؛ جورىسىنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلسا ئۇلارغا
ئازار بەرمىگەيسەن؛ ئۇلارغا ئۆمۈرۋايەت ئازار بەرمەسلىك

نى نىيەت ئەتكەيسەن؛ ئۇلارنىڭ ئۆمۈرلىرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى تىلىگەيسەن؛ ئۆزۈڭدىن بۇرۇن ئۇلارغا كىيىم - كېچەك قىلىپ بەرگەيسەن؛ ئۇلارنىڭ تائامىنى ئۆزۈڭنىڭ تائامىدىن ياخشىراق ئەتكەيسەن؛ ئەگەر ئۇلار بىلەن بىللە بولساڭ تائامنىڭ ياخشىسىنى ئۇلارغا بەرگەيسەن؛ ئۇلارنىڭ قوللىرىغا ئاقچا بېرىپ تۇرغايسەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھاجەتلىرى بولسا ئۇنى ئىزھار ئېتەلمەيدۇ، ئاقچىنى ھاجەتلىرىگە بىمالال سەرپ ئەتكەي؛ ئۆزۈڭنىڭ ماللىرىغا ئۇلارنىڭ يولىنى ئوچۇق قىلىپ قويغايسەن، ئۇلار كېسەل بولسا جان - دىلىڭ بىلەن داۋالاتقايسەن؛ ئۇلار كېسەل بولسا ھاجەتخانىلارغىمۇ ھاپاش قىلىپ ئاپىرىشتىن باش تارتمىغايسەن؛ ئۇلارنىڭ بىرىنى قويۇپ، يەنە بىرىنى رازى قىلمىغايسەن؛ سەن ھەرقانچە ئۇلۇغ بولۇپ كەتسەڭمۇ، ئۇلار ئالدىدا ئۆمۈۋايەت پەرزەنت بولغايسەن.

(نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەت ئەمەت چۆپانى).

ھۆكۈمالار سۆھبىتىدىن

[illegible]

ھىندى ھەكىملىرىنىڭ ئېيتىشىچە: كىشىلەر دۇنيادا خاتىرجەملىك، بايلىق، سالامەتلىك بىلەن بەختلىك ياشايدۇ. قورقۇنچ، كەمبەغەللىك، كېسەللىك بىلەن بەختسىز ئۆتىدۇ.

× ×

بىر كىشى بىر ھەكىمدىن:
— قانداق ئادەمنىڭ غەم - قايغۇسى كۆپ بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ھەكىم:
— بەد خۇي ۋە پەيلى يامان ئادەملەرنىڭ غەم - قايغۇسى ئۇنىڭ كۆپ بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

× ×

سولۇن ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: ھەقىقىي دوستلار بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەيدۇ، قەدىرلەيدۇ. دوستىنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىدۇ. يامان گېپىنى قىلىدىغانلارنى كۆرگەندە دەرھال رەددىيە بېرىدۇ. دۇنيادا ئىنسانغا ئەڭ مۇھىم نەرسە ئىخلاسمەن دوستتىن ئىبارەتتۇر.

× ×

بىر كىشى ئابدۇللا بىنىنى مۇقەففەئدىن:

— سىز ئۆز دوستىڭىزنى ياخشى كۆرەمسىز ياكى تۇغقانلىرىڭىزنىڭ دوستىنىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. مۇقەففەئ:

— تۇغقىنىمنىڭ دوستىنى بەكرەك ياخشى كۆرىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

× ×

بىر كىشى بىر ھەكىمدىن:

— مۇھەببەت دېگەن نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. ھەكىم:

— مۇھەببەت دېگەن ياخشىلىق قىلسا تەرەققىي قىلىپ ئۆسىدىغان، جاپا قىلسا كېمەيمەستىن ئۆز پېتى تۇرۇۋېرىدىغان بىر خىل نەرسىدۇر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

× ×

بىر ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: دوستلۇقنىڭ ئۇلى كىچىك پېئىللىق ۋە كەمتەرلىك بىلەن مۇستەھكەملىنىدۇ. مۇراد - مەقسەت ۋە ئارزۇ - تىلەك سەۋر - تاقەتتىن كېلىدۇ.

× ×

ھۆكۈمالار مۇنداق دەيدۇ: ئىنسانلارنى ئۈچ خىلغا ئايرىش مۇمكىن. بىرىنچىسى ئەقىللىكلەر. ئىككىنچىسى

يىرىم ئەقىللىكلەر، ئۈچىنچىسى بىلىمسىز ۋە جاھىللار.

ئەقىللىكلەر بىرەر ۋەقە يۈز بەرگەندە ئەقلىنى ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا چارە - تەدبىر ئويلايدۇ؛ يېرىم ئەقىللىكلەر بېشىغا بالايىئاپەت يۈزلەنگەندە، پىتنە - پاساتقا دۇچ كەلگەندە، كۆڭلىنى بۇزمايدۇ، يۈرىكىنى توق تۇتىدۇ. ئەقىل - پاراستىنى ئىشلىتىپ، بالا كىردابىدىن نىجادلىق يولىنى تاپىدۇ. بىلىمسىز ۋە جاھىللار بېشىغا كۈن چۈشۈپ بىرەر بالايىئاپەتكە دۇچ كەلگەندە سەراسىمىگە چۈشىدۇ. تەدبىر قوللىنىپ ئۇ بالادىن قۇتۇلۇشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئاجىزلىقىغا تەن بېرىپ، ھەيرانلىق چۆلىدە پەرىشان بولىدۇ.

× ×

ھەكىم ئەبۇ ئەلى ئىبنى سىنا مۇنداق دەيدۇ: ئىنسانلار ئارىسىدا شۇنداق خىسلەت باركى، ئۇ پۈتۈن بەخت - سائادەتنىڭ كانىدۇر. يەنى ھەقىقەت يولىدا راستچىل بولۇش؛ خەلققە نىسبەتەن ئىنساپلىق بولۇش؛ ئۆز نەپسىگە قارىتا قەھر - غەزەپلىك بولۇش؛ بىلىملىك كىشىلەر بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش؛ چوڭلارنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلاش؛ كىچىكلەرگە شەپقەتلىك بولۇش؛ دوست - يارانلار ۋە ئەل - ئاغىنىلەر بىلەن چىقىشقاق بولۇش؛ يوقسۇللارغا قولى كەڭ بولۇش؛ بىلىمسىزلەرگە نەسىھەتچى بولۇش.

× ×

مەۋلانا شەمسىدىن شۇنداق دەيدۇ: بەزى كىشىلەر ھورۇنلۇق ۋە سۇسلۇق سەۋەبىدىن بۇگۈن بېجىرىشكە تېگىشلىك ئىشنى ئەتىگە قويىدۇ. ئۇلار بۇگۈننىڭ تۈنۈگۈننىڭ ئەتىسى ئىكەنلىكىنى، بۇگۈن نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى، ئەتە نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويمايدۇ. بۇ بىر خىل غاپىللىقنىڭ ۋە ئۆزىگە قىلىنغان زىيانكەشلىكنىڭ ئىپادىسىدۇر.

× ×

فىساغورس ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: ھەرقانداق ئىنسان بىر دەقىقە ۋاقتىنىمۇ بىكارغا ئۆتكۈزمەسلىكى كېرەك. تەپەككۇر قىلمايدىغان، يەپ - ئىچىپلا يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ مۈردىدىن پەرقى يوقتۇر.

ھېكمەتلىك سۆزلەر

[illegible]

ياماn ئادەم بىلمىسىز ئەخمەقلەرنىڭ ماختىشى بىلەن ياخشى ئادەم بولۇپ قالمايدۇ. ياخشى ئادەم يامان ئادەملەرنىڭ تىللىشى ۋە يامان كۆرۈشى بىلەن ئەسكى ئادەم بولۇپ قالمايدۇ.

× ×

ئادەمنىڭ غەزىپى ئۆرلىگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئېغىر - بېسىق بولۇش لازىم. ئاچچىقىغا بويسۇنغۇچىلار هايۋان بىلەن ئوخشاشتۇر.

× ×

بەختسىز كىشى دېگىنىمىز ئىلىمگە ئىگە بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىشتىن مەھرۇم قالغان؛ ياخشىلارنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغانلاردۇر.

× ×

ئەگەر سەن ھەقىقىي مەردلەردىن بولاي دېسەڭ، سەندىن ئالاقىنى ئۈزگەنلەر بىلەن قايتىدىن ئالاقە ئورنات؛ سەندىن ئۈمىدسىزلەنگەنلەرگە ياخشىلىق قىلىشنىڭ كويىدا بول!

× ×

ئەگەر سەن بىرەر كىشىنىڭ كۆڭلىدە ساڭا مۇھەب-
بەت ياكى ئاداۋەت بارلىقىنى بىلەي دېسەڭ، ئالدى بىلەن
ئۆز كۆڭلۈڭنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆر. سېنىڭ دىلىڭدا ئۇنىڭ
مۇھەببىتى ئورۇن ئالغان بولسا، بۇ ھال ئۇ كىشىنىڭمۇ
سېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. ئەگەر ئۇ
كىشىنىڭ ئاداۋىتى سېنىڭ دىلىڭدا ئورۇن ئالغان بولسا،
بۇ ھال ئۇ كىشىنىڭ دىلىدىمۇ ساڭا نىسبەتەن ئاداۋەت
ئورۇن ئالغانلىقىنىڭ ئىپادىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

× ×

دۇنيادا نۇقسانسىز دوست تۇتىمەن دېگەن كىشىنىڭ
ئەسلا دوستى بولمايدۇ. دوستىدىن ئازغىنا خاتالىق ئۆتۈل-
گەن ھامان ئۇنى ئەيىبلىگەن كىشىنىڭ دۈشمىنى كۆپ
بولىدۇ. كىمكى دوستىدىن بايلىق ئۇندۇرۇۋېلىش ئۈمىدىنى
كۈتسە، ئۇنداق كىشىنىڭ كۆڭلى ئەسلا خاتىرجەم
بولالمايدۇ.

× ×

دوستلۇقنى ھەقىقىي سادىق دوستلىرىڭغا قىل! يان-
چۇقۇڭنى ۋە تاۋىقىڭنى كۆزلەپ دوستلۇق ئورناتقانلاردىن
ئەسلا ۋاپا ئۈمىدىنى كۈتكىلى بولمايدۇ.

× ×

ئادەملەرنىڭ ئەكسى باشقىلارنىڭ ھەممىسنى يامان كۆرىدىغان، باشقىلارمۇ ئۇ كىشىنى يامان كۆرىدىغان؛ باشقىلارغا دىل ئازارى قىلىدىغان؛ كىشىلەرنىڭ خاتالىقىنى كەچۈرمەيدىغان؛ ئۆزرىخاھلىقنى قوبۇل قىلمايدىغان جاھىل مىجەزلىك كىشىلەردۇر.

× ×

ئادەملەرنىڭ بىلمىسىزلىرى سادىق دوستلارنى تاپقاندا قەدرىنى بىلمەستىن ئۇلارنىڭ دىلىنى ئاغرىتىپ، ئۆزىدىن قاچۇرۇپ قويىدىغان ئەخمەقلەردۇر.

× ×

ھەقىقىي ساداقەتلىك دوستلار سىزنىڭ ئەيىبلىرىڭىزنى كۆرگەندە ئۇنى ساڭا كۆرسىتىپ بېرىدىغان؛ بىرەر ئارتۇقچىلىقىڭىزنى كۆرگەندە ئۇنى باشقىلارغا تەشۋىق قىلىدىغان؛ ساڭا بىرەر ياخشىلىق قىلسا ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىدىغان؛ سەندىن بىرەر ياخشىلىق يەتكەندە ئۇنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدىغان؛ سەندىن خاتالىق كۆرۈلگەندە بەك ئىنچىكە ھېسابلىشىپ كەتمەيدىغان؛ ئۆزرىخاھلىق قىلساڭ ئۇنى قوبۇل قىلىدىغان ئالىي خىسلەتلىك كىشىلەردۇر.

× ×

شىجائەتلىك، قەيسەر كىشىلەرنىڭ جاسارىتىنى جەڭ كۈندە؛ دىيانەت ۋە ئىشەنچ ئىگىلىرىنى ئېلىم - بېرىم

ئىشلىرىدا؛ ئاياللارنىڭ، بالا - چاقىلارنىڭ ۋاپادارلىقىنى كەمبەغەللەشكەندە؛ ھەقىقىي دوستلارنى بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بىلگىلى بولىدۇ.

× ×

كېسەلچان ئادەم ساقىيىپ بولمىغۇچە يېمەك - ئىچمەكتىن لەززەت ئالالمايدۇ. ئاشىقمۇ مەشۇقىنىڭ ۋىسالىغا يەتمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش، ئىنسانمۇ دۈشمەندىن خالاس تاپمىغۇچە كۆڭلى تىنچىمايدۇ.

× ×

دۈشمەن دۈشمەنلىكتە قوللىنىدىغان بارلىق ھىيلە - مىكىرلىرى تۈگەپ، ئۇنىڭ ھېچقايسىسىدىن نەتىجە قازىنالمىغاندا دوستلۇق زەنجىرىنى جالدىرلىتىدۇ. ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ياخشىلىقلارنى قىلىپ، دوستلۇق تونىغا ئورۇنۇۋالىدۇ.

× ×

چىرايى تۈرۈلگەن، گېپى توڭ، خۇيى سەت كىشىلەرنى ھەممە ئادەم يامان كۆرىدۇ. راستچىل، ۋاپادار، ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنى ھەممە ئادەم دوست تۇتىدۇ.

× ×

دوستلار ئىككى خىل بولىدۇ: بىر خىلى ھەر كۈنى ئىستېمال قىلىنىدىغان ئوزۇقلۇققا ئوخشايدۇ. ئۇ كۈندىلىك تۇرمۇشۇڭدا كەم بولسا بولمايدۇ. يەنە بىر خىلى كېسەل بولغاندا ئىستېمال قىلىنىدىغان دورىغا ئوخشايدۇ. بەزى چاغلاردا ئۇنىڭغا ھاجىتىڭ چۈشۈپ قالىدۇ.

× ×

گۈزەل ئەخلاق ۋە كەمتەرلىك دوستلۇقنى كۈچەيتىدۇ. سەۋر ـ تاقەت مۇراد ـ مەقسەتنى ھاسىل قىلىدۇ. ئادالەت ۋە ئىنساپ بىلەن ئىش بېجىرىش ھوقۇقنى مۇستەھكەملەيدۇ.

× ×

ئەگەر سەن دۈشمەنىنىڭ تارقاق ۋە ئىتتىپاقسىزلىقىنى كۆرسەڭ، كۆڭلۈڭنى خاتىرجەم تۇت. ئۇلارنىڭ ئۇيۇملىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرسەڭ، ھەر دائىم ھوشيار تۇر.

× ×

ئاقىل شاھلار ئالتە خىل ئادەمنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بەرگەن ۋە ئىشلەتكەن. ئۇلار: بىرىنچى، دانا ۋە بىلىملىك ۋەزىر. ئىككىنچى، قابىلىيىتى يۇقىرى كاتىپ. ئۈچىنچى، تىلى راۋان شائىر. تۆتىنچى، كامالەتكە يەتكەن مۇتەخەسسىس. بەشىنچى، ئەخلاقىي ۋە كەسپىي جەھەتتىن پىششىپ يېتىلگەن مۇھاپىزەتچى. ئالتىنچى، ماھارەتلىك تېۋىپ قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

× ×

تۆت خىل سەۋەب ئادەمنى كاردىن چىقىرىدۇ. بىرىنچى، كۆپ سانلىق دۈشمەن: ئىككىنچى، كۆپىيىپ كەتكەن قەرز: ئۈچىنچى، كۆپ بالا - چاقا: تۆتىنچى ئۇرۇشقاق خوتۇن.

× ×

تۆۋەندىكى تۆت پەزىلەت ئىنساننى تەرەققىياتقا ۋە يۈكسەك مەرتىۋىگە ئىگە قىلىدىغان ئامىلدۇر: بىرىنچى، ئىلىم - پەننى سۆيۈش، ئۇنى ھەممىدىن ئەلا بىلىش؛ ئىككىنچى، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش؛ ئۈچىنچى، ئاچچىقى تۇتۇلغاندا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش: تۆتىنچى، كىشىلەرنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا ئەستايىدىللىق ۋە راستچىللىق بىلەن جاۋاب بېرىش.

× ×

ئىلىم ئەھلىلىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىش ۋە جېدەللىشىش؛ سىناقتىن ئۆتمىگەن ئىشلارغا ئىشەنچ باغلاش؛ شاللاق خوتۇنلارنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىگە سەل قاراش نادانلىق ۋە بىلىمسىزلىكنىڭ ئىپادىسىدۇر.

× ×

دۇنيانىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرى ھاۋانى قاپلىغان قارا بۇلۇتتەك تۇراقسىزدۇر. شۇڭا، دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرىگە بېرىلىپ كېتىشكىمۇ، شۇنداقلا قاتتىقچىلىق كۈنلەرنىڭ كۈلپەتلىرىگە قايغۇرۇپ كېتىشكىمۇ بولمايدۇ.

× ×

ئادەملەر تۆت خىلغا ئايرىلىدۇ. بىرىنچىسى پىخسىق ئادەملەر، ئۇلار ئۆزىمۇ يېمەيدۇ، باشقىلارغىمۇ بەرمەيدۇ. ئىككىنچىسى بېخىل ئادەملەر، ئۇلار ئۆزى يەيدۇ، لېكىن باشقىلارغا يېگۈزمەيدۇ. ئۈچىنچىسى سېخىي ئادەملەر، ئۇلار ئۆزىمۇ يەيدۇ، باشقىلارغىمۇ خەير - ساخاۋەت قىلىدۇ. تۆتىنچىسى يۇقىرى دەرىجىلىك سېخىيلار، ئۇلار ئۆزى يېمەي - ئىچمەي ھەممىنى باشقىلار ئۈچۈن سەرپ قىلىدۇ، دائىم ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىشنىڭلا كويىدا بولىدۇ.

× ×

يۇقىرى ئىناۋەت ئاسانلىقچە قولغا كەلمەيدۇ. لېكىن ئىززەت - ھۆرمىتىدىن چۈشۈش ناھايىتى ئاسانغا توختايدۇ. بۇ خۇددى ئېغىر تاشنى يۇقىرىغا چىقىرىش ئۈچۈن ئىنتىرىپ كۆپ كۈچ سەرپ قىلىپ، كېيىن پەسكە ئاسانلا دومىلىتىۋەتكەنگە ئوخشايدۇ.

× ×

ئادەم ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئەينەككە قارىشى كېرەك. ئەگەر ئۆز سۈرىتى ئەينەكتە چىرايلىق كۆرۈنسە، ئىچكى دۇنياسى ۋە ئەخلاقىنى تېخىمۇ تۈزەشتۈرۈشى كېرەك. ئەگەر ئۆزىنىڭ سۈرىتى ئەينەكتە سەت كۆرۈنسە، ئەخلاقىي ۋە ئىچكى دۇنياسىنى گۈزەللەشتۈرۈشكە تىرىشسۇن. شۇنداق قىلىپ ئىككى سەتلىكنىڭ ئۆزىگە مۇجەسسەملىنىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالسۇن!

× ×

ئۈچ خىل كىشىلەر ئۈچ نەرسىنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ: ياشلىقنىڭ قەدرىنى قېرىلار بىلىدۇ؛ ساقلىقنىڭ قەدرىنى كېسەلمەنلەر بىلىدۇ؛ ئازۇ نېمەتنىڭ قەدرىنى يوقسۇللار بىلىدۇ.

× ×

ھەقىقىي ئىلىم ئىگىسى دەپ شۇنداق كىشىگە ئېيتىلىدۇكى، ئۇ كىشىنىڭ دوستلىرى ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇپلا قالماستىن، بەلكى دۈشمەنلىرىمۇ ئۇنىڭ توغرا ۋە ئادىل ئىش قىلىدىغانلىقىغا، كىشىلەرنى ئورىغا تىقمايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

× ×

سەن نومۇسسىزلىق بىلەن ئېرىشكەن بىرەر ئىنئامدىن ئۆزۈڭچە خوشاللىنىپ، كۆرەڭلەپ كەتمە. چۈنكى، بۇ ئىنئامنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا قولۇڭدىن بېرىۋەتكەن ھۆرمەت ۋە ئابرۇيۇڭ قولۇڭغا كەلتۈرگەن ھازىرقى ئىنئامىڭدىن قىممەتلىكرەكتۇر.

× ×

ئىلىم دۇنيادا ھېچقانداق تەڭدىشى يوق بىر بايلىقتۇر. ئىلىمنى رەزىللىك ۋە پەسكەشلىك يولىدا ئىشلىتىش ئېسىل گۆھەرنى ھاجەتخانىغا تاشلىۋەتكەنلىك بىلەن باراۋەردۇر.

× ×

ئەيىبلىك ئادەم باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەشكە ئامراق كېلىدۇ. ئەقىللىق ئادەم ئورۇنلۇق سۆزلەيدۇ، ئارتۇقچە گەپلەردىن تىلىنى يىغىدۇ.

دانالار ھەققىدە ھېكايىلەر

ئۈچ خىل كىشى ئۈچ نەرسىنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ:
ياشلىقنىڭ قەدرىنى قېرىلار بىلىدۇ، ساقلىقنىڭ قەدرىنى كې
سەللىكتە بىلىدۇ، ئاۋۇ نېمەتنىڭ قەدرىنى يوقسۇللار بىلىدۇ.

لوقمان ھېكىم ھەققىدە ھېكايەتلەر

رىۋايەت قىلىنىشىچە، لوقمان بابۇر ئىسىملىك بىر كىشىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنىكەن، ئۇ داۋۇت پەيغەمبەر زامانىسىدا ھايات كەچۈرگەن، داۋۇتتىن بىلىم ئالغانىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ئىقتىدارى، زېرەكلىكى ۋە ئىلمى بىلەن شۆھرەت قازىنىپ داڭقىنى چىقارغان: ئىلىم ئۆگىنىشتە، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشتا، شەيئىلەرنى كۆزىتىپ يەكۈن چىقىرىشتا كامالەتكە يەتكەن؛ ھۆكۈم يۈرگۈزۈشتە ئادىل ۋە ھەقىقەت تەرەپدارى بولغان؛ پىكىر يۈرگۈزۈشتە تەپەككۈرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، گۈزەل ئەخلاقى ۋە خۇش پېئىللىقى بىلەن يۇرت ئەھلىگە تونۇلغان. بۇ، لوقمان ھېكىمنىڭ خۇسۇسىيىتىدىكى ئارتۇقچىلىقلار ئىكەن. كىمكى لوقماندىن بىر نەرسىنى سورىسا، ئۇ زادىلا تەمتىرىمەي توغرىسىنىلا ئېيتىدىكەن.

لوقمان داۋۇت پەيغەمبەرگە بىر مەزگىل ھەمراھ بولۇپ، ئۇنىڭدىن تەربىيە ئاپتۇ. بىر كۈنى داۋۇت لوقماننى چاقىرتىۋېلىپ:

— بىر قوينى سويۇپ، ئىككى ياخشى ئەزاسىنى ئېلىپ كەل،— دەپ بۇيرۇپتۇ.

لوقمان بىر قوينى سويۇپ، قوينىڭ تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەپتۇ.

داۋۇت يەنە بىر كۈنى لوقماننى چاقىرىۋېلىپ:
— بىر قوينى سويۇپ، ئەمدى ئىككى يامان ئەزاسە-نى ئېلىپ كەل، — دەپ تاپشۇرۇپتۇ. لوقمان بىر قوينى سويۇپ، ئۇنىڭمۇ تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەپتۇ. داۋۇت:
— مەن بىر قوينىڭ ئىككى ياخشى ئەزاسىنى ئېلىپ كەل دېۋىدىم، سەن تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەلدىڭ. خوش، ئىككى يامان ئەزاسىنى ئېلىپ كەل دېسەممۇ، تىلى بىلەن يۈرىكىنى ئېلىپ كەلدىڭ. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.
لوقمان جاۋاب بېرىپ:
— تىل بىلەن يۈرەك — ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنىڭ بۇلىقى. بۇ ئىككىسى ياخشى بولسا، ئادەممۇ بەختلىك ۋە ياخشى بولىدۇ. بۇ ئىككىسى يامان بولسا، ئادەممۇ يامانلىق ۋە بەختسىزلىكتىن خالىي بولالمايدۇ. بۇنداق بولۇشىدىكى سەۋەب: تىل — يۈرەكنىڭ جارچىسى. يۈرەك نېمىنى ئويلىسا، تىل شۇنى سۆزلەيدۇ، كۆڭۈلگە كەلگەننى ئالدى-گە ئايان قىلىدۇ، — دەپتۇ.

* * *

لوقمان ھەكىم ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ: — ئوغلۇم، كىشىلەر سۆزگە ئۇستىلىقى بىلەن ماختانسا، سەن سۈكۈت قىلىش بىلەن ماختان. ھەر نەرسىنىڭ دەلىلى بار. ئەقىل-نىڭ دەلىلى — پىكىر، پىكىرنىڭ دەلىلى — سۈكۈتتۇر، — دەپتۇ.

* * *

لوقمان بىر قېتىملىق سۆھبەتتە:
— بوشاڭلىق، غەيرەتسىزلىك — ئۈمىد ۋە مۇۋەپپەقە-يەتنىڭ كۈچىنى بوشاشتۇرىدىغان بىر مەرەزدۇر. ئىنسان-يەت سائادىتىدىن مەھرۇم بولۇپ مەيۇسانە ياشاش — جۈر-ئەتسىزلىكنىڭ نەتىجىسىدۇر، — دەپتۇ.

* * *

بىر يىگىت لوقمان ھەكىمدىن ئەقىل سوراپ كەپتۇ. لوقمان ئۇنىڭغا مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك ئەقىلنى ئۆگىتىپتۇ:
— مىڭ كىشىنىڭ چىرايىنى تونۇغۇچە، بىر كىشىنىڭ ئىچىنى بىل؛ تۆردە ئولتۇرساڭ، كىيىن كەلگەنلەرگە ئور-نۇڭنى بەرمە؛ يېنىڭدىكىلەرگە پىچىقىڭنى بەرمە.
يىگىت قايتىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن تالاي ۋاقىت ئۆتۈپ-تۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە لوقمان ئۆزى ئەقىل ئۆگەتكەن ھېلىقى يىگىتنى چاقىرتىۋېلىپ:
— مەن بىر بۇرادىرىمنىڭ ئۆيىگە بارماقچىمەن، سىنى بىللە ئېلىپ بارىمەن. يېقىنراق بارغاندا، دوستۇمنىڭ ئال-دىغا سەن بالدۇرراق كىرىپ، مېنىڭ كېلىۋاتقانلىقىمنى خەۋەر قىلىپ سۆيۈنچى سورا، كۆپ مالۇ دۇنياغا ئىگە بول-سەن، — دەپتۇ.
يىگىت ماقۇل بولۇپ، لوقمان بىلەن بىللە يولۇپ كېتىپتۇ. شەھەرگە يېقىن قالغاندا، يىگىت ئىلگىرى بېرىپ، لوقماننىڭ دوستىغا:
— سىزنىڭ دوستىڭىز كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ. لوق-ماننىڭ دوستى — پادىشاھ:

— مېنىڭ دوستلىرىم كۆپ، كېلىۋاتقان قايسى دوستۇم
ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. يىگىت جاۋاب بېرەلمەپتۇ، چۈنكى ئۇ
لوقماننىڭ ئىسمىنى بىلمەيدىكەن. كەلگۈچىنىڭ كىم ئىكەن-
لىكىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن پادىشاھ باشقا بىر كىشىنى
ئەۋەتىپتۇ. ئۇ كىشى لوقمان ھەكىمنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى
ئېيتىپ بېرىپ سۆيۈنچى سوراپتۇ. پادىشاھ كېيىنكى
ئادەمگە خېلى ئۇرغۇن سۆيۈنچى بېرىپتۇ. يىگىت سۆيۈنچى-
دىن قۇرۇق قاپتۇ.

لوقمان كەلگەندىن كېيىن، پادىشاھ ئۇنىڭ شەرىپىگە
كاتتا زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. ھېلىقى يىگىت لوقماننىڭ
ھەمراھى بولغانلىقى ئۈچۈن تۆردىن ئالاھىدە ئورۇن ئاپ-
تۇ. بىراق، پادىشاھنىڭ دوستى بىلەن سالاملىشىپ دىدارلى-
شىشقا كەلگۈچىلەر كۆپىيىۋېرىپتۇ. يىگىت كەلگەن مېھمان-
لارنى تۆرگە چىقىرىۋېرىپ، ئۆزى ئاخىرىدا پەگاھقا چۈشۈپ
قاپتۇ.

مېھمانلارغا داستىخان سېلىنىپ تاماق كەلتۈرۈلۈپتۇ. تاماق
كەلتۈرۈلگەندە، ھېلىقى يىگىتنىڭ يېنىدىكى ئادەمنىڭ پى-
چىقى بولمىغانلىقتىن، يىگىتتىن پىچاق سوراپتۇ. يىگىت ئال-
تۇن بىلەن نەقىشلىنىپ ئالماستىن كۆز قويۇلغان پىچىقى-
نى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. گۆش پارچىلىنىپ، تاماق يېيىلىپ،
داستىخان يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن يىگىت پىچىقىنى سو-
راپتۇ. بىراق، پىچاقنى ئالغان ئادەمنىڭ پىچاققا ھەۋىسى
كېلىپ، بەرگۈسى كەلمەپتۇ ـ دە، يىگىتتىن: «پىچاق راست
سېنىڭمۇ؟» دەپ ئۈچ قېتىم سوراپتۇ. يىگىتمۇ قەتئىي
ھالدا: «مېنىڭكى» دەپ ئۈچ رەت جاۋاب بېرىپتۇ. پىچاقنى
ئالغۇچى پىچاقنى مېھمانلارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— جامائەت، بۇ مېنىڭ ئاتامنىڭ پىچىقى ئىدى. يېقىندا كىمدۇر بىرى ئاتامنى ئۆلتۈرۈپتۇ-دە، پىچىقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. مەن ئاتامنى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى ۋە پىچاقنى كىمنىڭ ئالغانلىقىنى بىلەلمەي يۈرەتتىم. ھازىر ھەممە ئىش ئايان بولدى. ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل مۇشۇ ئىكەن. ئەمدى ئاتامنىڭ خۇنىنى ئالىمەن، — دەپ يىگىتنىڭ ياقىسىدىن ئاپتۇ. بۇنىڭغا يىگىت جاۋاب تاپالماي، گاڭگىراپ قاپتۇ.

بۇ ئىشقا شاھىد بولۇپ ئولتۇرغان لوقمان يىگىتنى سىرتقا چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن ساڭا ئۈچ تۈرلۈك مەسلىھەت بەرگەنىدىم، ئۇنىڭ بىرىنىمۇ ئېسىڭدە ساقلىماپسەن. «مىڭنىڭ چىرايىنى تونۇغۇچە بىرىنىڭ ئېتىنى بىل» دېگەنىدىم، بۇ گەپكە ئېتىبار بەرمەي سۆيۈنچىدىن قۇرۇق قالدىڭ؛ «تۆردە ئولتۇرغاندا، كېيىن كەلگەنلەرگە ئورنۇڭنى بەرمە» دېگەنىدىم، بۇ گەپكە ئېتىبار بەرمەي ئورنۇڭنى بېرىپ، پەگاھقا چۈشۈپ قالدىڭ، ئىززەت-ھۆرمەتتىن قۇرۇق قالدىڭ؛ «يېنىڭدىكى كىشىگە پىچىقىڭنى بەرمە» دېگەنىدىم، سۆزۈمگە سەل قاراپ، پىچىقىڭدىن ئايرىلدىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر ئادەمنىڭ خۇنىغا زامىن بولغۇچى قاتىل بولدۇڭ. بۇنىڭدىن قانداق قىلىپ قۇتۇلماقچىسەن؟ مەن ساڭا يەنە بىر ئەقىل ئۆگىتەي: سەن ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن جامائەتنىڭ ئالدىدا، ساڭا تۆھمەت قىلغۇچىدىن: «مۇشۇ پىچاق راستىنلا سېنىڭمۇ؟» دەپ ئۈچ قېتىم سورا. ئۇ: «مېنىڭ» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇ چاغدا سەن: «سەپەرگە كېتىۋاتقان ئاتامنى يولدا بىر بۇلاڭچى ئۆلتۈرۈپتۇ، ئەسلى-

دە قاتىل ئۆلدۈراپ كەتكەنلىكتىن، قان بىلەن بويالغان بۇ پىچاق ئاتامنىڭ جەسىتى يېنىدا قاپتۇ. مەن قاتىلنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان مۇشۇ پىچاقنى يېنىمدا ساقلاپ، كىشىلەرگە كۆرسىتىپ كېلىۋاتىمەن. مۇشۇ پىچاق كىمنىڭ بولسا، شۇ مېنىڭ ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل. ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل نەق مۇشۇ ئىكەن. ئاتامنىڭ خۇنىنى ئېلىپ بېرىڭلار» دېگەن. شۇنىڭ بىلەن مۇ-رەسسەگە كېلەلمەي، ئىش بىزنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىمىزغا ھاۋالە قىلىنىدۇ. شۇ چاغدا بۇ ئىشنى ئوڭايلا بىر تەرەپ قىلىشقا بولىدۇ.

يىگىت ئۆيگە قايتىپ كىرىپ: «پىچاق راست سېنىڭ-مۇ؟» دەپ ئۈچ مەرتىۋە سوراپتۇ. ھېلىقى كىشى: «ھەئە، مېنىڭ!» دەپ قايتا-قايتا جاۋاب بېرىپتۇ. لوقماننىڭ مەس-لىھەتى بويىچە يىگىت چوقان كۆتۈرۈپ، ئاتىسىنىڭ خۇ-نىنى ئالماقچى بولۇپتۇ. بۇلارنىڭ تالاش-تارتىشنى يال-غۇز مېھمانلارلا ئەمەس، ھەتتا پادىشاھمۇ ھەل قىلالماي، ئاخىر لوقماننىڭ بىر تەرەپ قىلىشنى سوراپتۇ. لوقمان ئۇلارنىڭ شىكايىتىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

— ھەر ئىككىڭلار يالغان سۆزلىدىڭلار، — دەپتۇ لوق-مان، — سەن پىچاققا زوقلىنىپ، ئۇنى بەرگۈڭ كەلمەي، بوھتان قىلدىڭ. سەن تۆھمەتتىن قۇتۇلۇپ، پىچىقىڭنى ئېلىش ئۈچۈن ئاشۇنداق غوۋغا كۆتۈردۈڭ. بۇ پىچاق سېنىڭ!

شۇنىڭدىن كېيىن لوقمان پىچاقنى يىگىتكە ئېلىپ بېرىپتۇ. ئىككى تەرەپ ئالماي-بەرمەي ماجىراسىنى توختىتىپتۇ.

لوقماندىن ئەقىل ئۆگەنگەن بۇ يىگىت ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىدا ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئىسدە چىڭ ساقلاپ كەلگەنىكەن.

* * *

لوقمان:

— ھەممە يۈكنى كۆتۈردۈم، ئەمما بۇرچتىن ئېغىراق يۈكنى كۆرمىدىم. ھەممە لەززەتنى تېتىدىم، ئەمما سالامەتلىكتىن مەززىلىك لەززەتنى تېتىمىدىم. ئەڭ شېرىن لەززەتنىڭ ساق - سالامەتلىكتە ئىكەنلىكىنى بىلدىم، — دېگەنىكەن.

* * *

لوقمان ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ:

— ئەدەب - ئەخلاقلىق بولۇپ، ۋىجدانىي بۇرچۇڭنى ئادا قىلىدىغان بول؛ كىشىلەرگە ياخشىلىق قىل؛ ئادەملەرنى ياخشىلىققا دەۋەت قىلىپ، يامانلىقتىن يىراق تۇرىدىغان قىل؛ ئۆمرۈڭدە يولۇققان قىيىنچىلىقلارغا سەۋرچانلىق بىلەن بەرداشلىق بەر؛ بىرى ساڭا ئۆكتەملىك قىلىپ زۇلۇم سالسا، سەن ئادىللىق بىلەن ئەيۋچان بول؛ دۇنيادا ئابروي - ئاتاق ئۈچۈن ياشىما، كىچىك پېئىل بول؛ ھەرقانداق ئىشتا ئۆزۈڭنى تۇتۇشنى بىل، ئالدىراڭغۇ بولما، سۆرەلمىلىكمۇ قىلما؛ سىلىق - سىپايە بول، ھاكاۋۇر، مەنمەنچى، قوُرۇق سۆزلۈك بولۇپ قالما. شۇ ئارقىلىق خەلققە ئۈلگە بول، — دەپتۇ.

* * *

لوقماندىن:

— سىز بىراۋنىڭ قارا تەنلىك قۇلى ئىدىڭىز، ئەمدى ئۇلۇغ دەرىجە ئىگىسى بولۇپ قالدىڭىز. قايسى ئىش سىزنى شۇنداق ئۇلۇغ دەرىجىگە كۆتۈردى؟— دەپ سورىغانىكەن. لوقمان:

— ھەر دائىم توغرا سۆزلىدىم، ئامانەتكە خىيانەت قىلمىدىم، مەنىسىز، بىھۇدە سۆزلەرنى قىلىشتىن ئۆزۈمنى تارتتىم. مانا مۇشۇ ئۈچ خىسلەت مىنى ئۇلۇغ دەرىجىگە كۆتۈردى، — دەپ جاۋاب بىرىپتۇ.

* * *

لوقماندىن:

— ھېكمەتلىك سۆزلىرىڭىز، ئەدەپ - ئەخلاقتا دانىر ۋەز - نەسىھەتلىرىڭىز بىلەن كۆپ كىشىلەرنى توغرا يولغا سالدىڭىز. نەسىھەتلىرىڭىز كار قىلماي، ئۆزىنىڭ يامان خۇي - پەيلىدىن يانمىغان كىشىلەرمۇ بارمۇ؟— دەپ سورىغانىكەن. لوقمان:

— بار، ئۇ — جاھىل، بەتپىئىل ئادەم. ئۇنى شۇ يارىماس خۇلقىدىن قايتۇرۇشقا ھەرقانچە تىرىشساممۇ پايدىسىز بولۇپ چىقتى، تۈزىتىشكە ئاجىز كەلدىم،— دەپتۇ.

* * *

لوقمان بىر سۆھبەتتە:

— نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرمە، قانائەتچان بول.

ئۆزلۈگىدە يوق سۈپەتلەرنى ئېيتىپ سېنى ماختىغان كىشى-
نىڭ سۆزلىرىگە ئالدانما. دوستلىرىڭ بىلەن نىزالاشما.
ھېچكىمنى ئۆزلۈگىدىن پەس كۆرمە. سىرىڭنى ئاشكارا
قىلما. مال ـ دۇنيالىرىڭغا مەغرۇرلانما. ھەر كىمگە ئۇچۇق
چىراي، شېرىن سۆز بىلەن مۇئامىلە قىل، ــ دېگەنىكەن.

* * *

لوقمان ھەكىمدىن:
ــ ھېكمەتنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟ ــ دەپ سورىغا-
نىكەن. لوقمان:
ــ ھېكمەتنى كورلاردىن ئۆگەندىم، چۈنكى ئۇلار
قەدەم باسقاندا يەرنىڭ ئېگىز ـ پەسلىكىنى سەزمىگۈچە
ماڭمايدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

لوقمان ھەكىمدىن:
ــ نەسىھەتلىرىڭىزدىن ياشلارغا ئېيتىلىرى كۆپرەك،
ئەمما يېشى توختىغانلارغا ئېيتىلىرى كەمرەك، بۇنىڭ ۋەجى
نېمىدىن؟ ــ دەپ سورىغانىكەن. لوقمان جاۋاب بېرىپ
مۇنداق دەپتۇ:
ــ باغۋەن يەرنى يۇمشىتىپ، كۆچەت تىكىپ، ئۇ-
نىڭ ئەتراپىنى خەس ـ چۆپتىن، زىيانلىق پارازىتلاردىن
تازىلاپ، ئۆز ۋاقتىدا سۇغىرىپ تۇرسا، ياخشى پەرۋىش
قىلسا، پات يۇرسەتتە كۆچەت دەرەخ بولۇپ ۋايىغا يېتىدۇ،

ئۈنۈملۈك، ھوسۇللۇق بولىدۇ. بالىنىمۇ ياش چېغىدىن ياخشى تەربىيىلىسە، گۈزەل ئەخلاقلىق، ئەدەبلىك قىلىپ ئۆستۈرسە، ئۇ بالا ئۆزىگە، ئاتا - ئانىسىغا بەخت كەلتۈرىدۇ، جەمئىيەتنىڭ ئەڭ پايدىلىق ئەزاسى بولۇپ يېتىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ياشلار تەربىيىسىگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىمەن، شۇڭا، ۋەز - نەسىھەتلىرىمنىڭ كۆپ قىسمى ياشلارغا ئائىتتۇر.

نۇشىرۋان ھەققىدە ھېكايەتلەر

نۇشىرۋانغا بىر كىشى:

«يۇقىرىلىرىڭىزدىن پالانى كىشىنىڭ مال - مۈلكى شۇ قەدەر كۆپكى، سىزنىڭ خەزىنىڭىزدە ئۇلارنىڭ يۈزدىن بىرىمۇ يوق» دەپ خەت يېزىپتۇ. بۇنىڭغا نۇشىرۋان مۇنداق جاۋاب قايتۇرۇپتۇ:

«خۇداغا مىڭ قەتىرە شۈكۈر، بىزنىڭ سايىمىزدا يۇقىرىلىرىمىز بىزدىن بايراق بولۇشۇپتۇ.» كېيىن ئاشۇ مەلۇمات بەرگەن كىشىنى تېپىپ ئەدىبىنى بېرىپتۇ.

* * *

نۇشىرۋاننىڭ بىر خىزمەتچىسى ئۇنىڭ يېنىدا بىر كىشىنى يامانلاپتۇ. نۇشىرۋان ئۇ چېقىمچىغا:

— ئۇ كىشى ھەققىدە ئېيتقانلىرىڭنى ئەتراپلىق تەكشۈرىمەن. ئەگەر راست سۆزلىگەن بولساڭ، سېنى تەقدىرلەيمەن؛ چېقىمچىلىق قىلىپ يالغان سۆزلىگەن بولساڭ، سەندىن نەپرەتلىنىمەن، سېنى دۈشمىنىم دەپ بىلىمەن ۋە ساڭا جازا بېرىمەن؛ چېقىمچىلىق قىلغان بولساڭ توۋا قىل، كەچۈرىمەن، — دەپتۇ.

خىزمەتچى چېقىمچىلىق قىلغانلىقىغا توۋا قىپتۇ. نۇشىرۋان ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈپتۇ.

* * *

نۇشىرۋان مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

— بىر ئىبرەتلىك ۋەقە مېنىڭ ئادىل بولۇشۇمغا سەۋەب بولدى. ياش چېغىمدا بىر كۈنى ئوۋغا چىقىپ، ئېتىمنى ھەر تەرەپكە چاپتۇردۇم. پىيادە يۈرگەن بىر كىشى تاش ئېتىپ بىر ئىتنىڭ ئايىغىنى سۇندۇردى. ئۇ كىشى بىرنەچچە قەدەم ماڭا - ماڭمايلا مېنىڭ ئېتىم تېپىپ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى سۇندۇردى. كېيىن ئېتىم بىر قورام تاشقا پۇتلىشىپ، ئىككى پۇتىنى سۇندۇردى. مەن بۇ ۋەقەنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆز - ئۆزۈمگە: «كۆردۈڭمۇ، ئۇلار نېمە قىلىشتى ۋە نېمە كۆرۈشتى؟ ھەر كىم ئەسكى ئىشنى قىلسا، ئۆزى خالىمىغان ئىشنى كۆرىدۇ» دېدىم. شۇ ۋەقەدىن ئىبرەت ئالدىم.

* * *

نۇشىرۋاننىڭ ئاقىل زاكاۋەتلىك بىر ۋەزىرى بار ئىكەن، شۇ ۋەزىر بىر ئەمىرنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ يۈرىدىكەن. ئەمىرنىڭ ئېيتقىنى ئېيتقان، دېگىنى دېگەنىكەن.

بىر كۈنى ئاشۇ ئەمىرنىڭ پۇقرالىرىدىن بىرى نۇشىرۋاننىڭ ھۇزۇرىغا ئەرزگە كېلىپ:

— سېنىڭ ئەمىرىڭ بىزگە ھەددىدىن ئارتۇق جەبىر - جاپا سېلىۋاتىدۇ، بىزدىن ئارتۇق خىراج تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

نۇشىرۋان ئاشۇ ئەمىرنى سارايغا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. بىراق ئەمىر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قېچىپ كېتىپتۇ.

شۇ چاغدا نۇشىرۋان ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ يۇ-رىدىغان ۋەزىرنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا جازا بېرىپتۇ.

بۇنىڭغا ھەممە ھەيران بولۇپ:

— شەھرىيارى ئالەم، گۇناھكار ئەمرىغۇ، سىز نېمىشقا ۋەزىرنىڭ ئەدىپىنى بەردىڭىز؟ — دېسە، نۇشىرۋان جاۋاب بېرىپ:

— جازالىنغۇچى زالىمنى بىزگە يېقىن قىلغانىدى. مۇسانىڭ ئەلىمىنى ئەيسادىن ئالدۇق دېگەن شۇ، — دەپتۇ.

* * *

نۇشىرۋان بىر كۈنى شىكارغا چىقىپ، سەھرانى ئايلىنىپ كېتىۋېتىپ، ياڭاق كۆچىتى تىكىۋاتقان بىر بوۋاينى كۆرۈپ قاپتۇ.

— ئەي بوۋا، نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ نۇشىرۋان.

— خۇدا ئۆمرىڭىزنى زىيادە قىلسۇن. ياڭاق كۆچىتى تىكىۋاتىمەن، — دەپتۇ بوۋاي.

— سەن قېرىپ قالغان كىشى ئىكەنسەن، بۇ كۆچەت قاچان ۋايىغا يېتىپ، قاچان مېۋە بېرىدۇ؟ — دەپتۇ نۇشىرۋان.

— باشقىلار تىكتى، بىز يېدۇق. بىز تىكىمىز، باشقىلار يېيىشىدۇ، — دەپتۇ بوۋاي.

نۇشىرۋان بۇ سۆزگە تەھسىن ئوقۇپتۇ ۋە «ئاپىرىن!» دەپتۇ. ئەگەر نۇشىرۋانغا بىرەر ئىش يېقىپ قالسا، «ئاپىرىن!» دەيدىكەن، شۇ چاغدا شۇ ئادەمگە تۆت يۈز دەرھەم پۇل بېرىشىدىكەن. شۇ يوسۇندا بوۋايغىمۇ تۆت يۈز دەرھەم بېرىپتۇ.

— ھېچكىمنىڭ كۆچىتى مەن تىككەن كۆچەتتەك تېز ھوسۇل بەرسىگەن، — دەپتۇ بوۋاي. نۇشىرۋان يەنە «ئاپىرىن!» دەپتۇ، بوۋايغا يەنە تۆت يۈز دەرھەم بېرىپتۇ.

— پادىشاھنىڭ نەزەرى چۈشكەنلىكى ئۈچۈنمۇ، بۇ كۆچەت بىر يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل بەردى، — دەپ تىكەن، نۇشىرۋان يەنە «ئاپىرىن!» دەپتۇ، يەنە تۆت يۈز دەرھەم بېرىپتۇ.

* * *

نۇشىرۋان ئادىلدىن ۋەزىرى تۆۋەندىكى مەسىلىلەرنى سورىدى. نۇشىرۋان ئادىل جاۋاب بەردى.

سوئال: كىشى ھاياتتا تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈشى كېرەك؟

جاۋاب: كۆڭۈلنى خۇش تۇتۇش، ھېچكىمگە دىل ئازارى قىلماسلىق يولى بىلەن ئۆتكۈزۈش كېرەك.

سوئال: ئۆمۈرنى قانداق ئىشلارغا سەرپ قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئىلىم ھاسىل قىلىشقا سەرپ قىلىش لازىم.

سوئال: ئىلىم - بىلىمنىڭ نەتىجىسى قانداق بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىلىم ئالغۇچى ئەگەر كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە ئىناۋەتسىز كىشى بولسا، ئىلىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن ئۇ كىشى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ قالىدۇ. ئىلىم ئالغۇچى ئەگەر كەمبەغەل بولسا، ئىلىم ئارقىلىق باي بولىدۇ.

سوئال: توغرا يولنى قانداق تونۇغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىلىمنىڭ پارلاق نۇرى بىلەن تونۇۋالغىلى بولىدۇ.

سوئال: توغرا يولنىڭ بەلگىسى نېمە؟
جاۋاب: ئاچكۆز نەپسى ئۈستىدىن غالىب كېلىش.
سوئال: نەپسىنى مەغلۇپ قىلىدىغان چارە - تەدبىر قايسى؟
جاۋاب: ئۇنىڭ خاھىشىغا قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە رايىغا بارماسلىق.
سوئال: ئىززەت - ھۆرمەتنى ساقلايدىغان ئاساسىي خىسلەت نېمە؟
جاۋاب: كەم سۆزلۈك.
سوئال: ياخشىلىقنى ئالدى بىلەن كىمگە قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: ئاتا - ئانىغا.
سوئال: يامانلىق قىلىشتا نېمىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش كېرەك؟
جاۋاب: ئۆز نەپسىنى.
سوئال: بەخت - سائادەتلىك كىشىلەرنىڭ سۈپەتلىرى قانداق بولىدۇ؟
جاۋاب: بىرىنچى، ئىلىم ھاسىل قىلىش يولىدا ماڭىدۇ؛ ئىككىنچى، كەڭ قورساق بولىدۇ؛ ئۈچىنچى، ئوچۇق چىراي ۋە خۇش خۇي كېلىدۇ.
سوئال: دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئىش قايسىدۇر؟
جاۋاب: ئالىملار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشتۇر.
سوئال: مۇسۇلمانچىلىقنىڭ ئالامىتى نېمە؟
جاۋاب: كىشىلەرگە ئازار قىلىشتىن ئۆزىنى تارتىش، كىشىلەرنىڭ خاتىرجەملىكىگە تىلەكداشلىق قىلىش، دەخلى - تەرۇز يەتكۈزمەسلىك.
سوئال: خورلۇقتىن قول ئۈزۈشنىڭ چارىسى نېمە؟
جاۋاب: ئۆزىنى ھەممىدىن تۆۋەن تۇتۇش.

سوئال: كىشىلىك ھاياتتا قانداق قىلغاندا خاتىرجەملىككە ئېرىشكىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: دوستلارغا مېھرىبان ۋە ئەستايىدىل بولۇش، باشقىلارغا قارىتا چىقىشقاقلىق يولىنى تۇتۇش — كىشىلەرنى خاتىرجەملىككە ئېرىشتۈرىدۇ.

سوئال: بۇ دۇنيادا قانداق ئىش ھاياتلىقتىن ياخشى ۋە ئۆلۈمدىن يامان ھېسابلىنىدۇ؟

جاۋاب: ھاياتلىقتا ئەڭ ئەۋزەل ياخشى نام قالدۇرۇش: ئۆلۈمدىنمۇ يامىنى ئەسكى نام قالدۇرۇشتۇر.

سوئال: دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرى ئىچىدە قانداق نەرسە ئەڭ ياخشىدۇر؟

جاۋاب: ياخشى تەربىيىلەنگەن بالا؛ ھالال مېھنەتتىن قولغا كەلگەن بايلىق ۋە مەرتىۋە؛ خۇش خۇي ۋە ئەخلاقلىق ئايالدىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك نەرسە — دۇنيا پاراغەتلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

سوئال: گۇناھكارنىڭ داۋاسى نېمە؟

جاۋاب: گۇناھىغا تەۋبە قىلىشتۇر.

سوئال: دۆلەتمەن كىشىلەرگە نىسبەتەن قانداق ئىبادەتلەر لايىقتۇر؟

جاۋاب: ئۇلار ئۈچۈن موھتاجلارغا ياردەم بېرىش؛ مېھمانلارغا كىچىك پېئىل ۋە كەمتەرلىك بىلەن خىزمەت قىلىش ئەڭ ياخشى ئىبادەتتۇر.

سوئال: ئۇيقۇ ياخشىمۇ ياكى ئويغاقلىقمۇ؟

جاۋاب: زالىمغا ئۇيقۇ، ئادىلغا ئويغاقلىق ياخشى.

سوئال: تېۋىپ قانداق كېسەلنى داۋالاشقا ئاجىز كېلىدۇ؟

جاۋاب: ھاماقەتلىك ۋە دۆتلۈك كېسىلىنى.

ھارۇن رەشىد ھەققىدە ھېكايەتلەر

قەدىمكى ئەرەبلەرنىڭ خەلىپىلىرىدىن ھارۇن رەشىد كۈنلەردىن بىر كۈنى باغداد كوچىلىرىنىڭ بىرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مەكتەپتىن ئۆيلىرىگە قايتىپ كېتىۋاتقان بالىلارغا ئۇچراپ قاپتۇ. بىر بالىنىڭ ئۆز دوستلىرىغا قىلغان خۇش مۇئامىلىسى، دانە - دانە سۆزلىرى خەلىپىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىپتۇ. ئۇنىڭ ئەقىللىك، پاراسەتلىك ۋە زېرەك بالا ئىكەنلىكىنى بايقىغان ھارۇن رەشىد دەرھال بالىنى ئالدىغا چاقىرىۋاپتۇ ۋە ھۆرمەتلەپ، بېشىنى سىلاپ - سىيپاپ ئۇنىڭغا بىر دىنار ئالتۇن بېرىپتۇ.

بالا خەلىپىنىڭ ھەدىيىسىنى قوبۇل قىلماي، دوستلىرىنىڭ يېنىغا كەتمەكچى بولۇپتۇ. ھارۇن رەشىد ئۇنى توختىتىپ:

— ئوغلۇم، مەن بەرگەن ھەدىيىنى نېمىشقا قوبۇل قىلمايسەن؟ خەلىپىنىڭ ھەدىيىسىنى قوبۇل قىلماسلىق تەربىيىسىزلىك ئالامىتى ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

بالا خەلىپىگە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ:

— سۆزىڭىزنىڭ توغرىلىقىغا شۈبھە قىلمايمەن. ئاتا - ئانامنىڭ: «خەلىپىلەر بىر ئادەمگە ھەدىيە بەرمەكچى بولسا، پەقەت بىر ئالتۇن ئەمەس، بەلكى كۆپرەك ئالتۇن بېرىدۇ» دېگەن سۆزلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم. ئەگەر بەرگەن بىر

دىنار ئالتۇنىڭىزنى ئالسام، ئۆيگە بېرىپ ئاتا - ئانامغا: «خەلىپە ھارۇن رەشىد ماڭا بىر ئالتۇن ھەدىيە قىلدى» دەپ كۆرسەتسەم، بىلەمسىز، شۇنداق يامان ئەھۋالدا قالىمەنكى، ئەلۋەتتە ئاتا - ئانام سۆزۈمگە ئىشەنمەيدۇ ۋە ماڭا:

— يالغان دەيسەن، ھارۇن رەشىد خەلىپە بولۇپ تۇرۇقلۇق بىر دىنار ئالتۇن بېرىشى مۇمكىن ئەمەس. سەن نادان، بىراۋنىڭ بۇ ئالتۇننى ئوغرىلاپ ئېلىپ كەلگەنسەن، دەرھال ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەر، كەچۈرۈم سورا. ئالتۇننىڭ ئىگىسى ياشلىقىڭنى ئېتىبارغا ئېلىپ گۇناھىڭنى كەچۈرىدۇ، — دەپ ماڭا كايىيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر تال ئالتۇنىڭىزنى ئېلىپ بېشىمنى غەۋغاغا قويۇشنى، ئاتا - ئانامنى نارازى قىلىشنى خالىمايمەن، مېنى كەچۈرۈڭ! — دەپتۇ.

ھارۇن رەشىد بۇ پاراسەتلىك، زېرەك بالىنىڭ بىر-بىرىدىن ئورۇنلۇق ۋە چىرايلىق سۆزلىرىنى ئاڭلاپ زوقلىنىپتۇ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ، پىشانىسىدىن سۆيۈپتۇ. كىتاب سالغان جىلتىسىنى ئالتۇن بىلەن تولدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ھەدىيە قىپتۇ. ئەتىسى ئۇنى ھوزۇرىغا چاقىرىپ تەربىيىسىگە ئاپتۇ.

* * *

ھارۇن رەشىدنىڭ ئوغلى مەئمۇن رەشىد ئىلىم - پەننى سۆيگۈچى، ئالىملارنى ھىمايە قىلغۇچى بىر زات بولۇپ، بالىلىق چېغىدىن باشلاپ زاكاۋەت ۋە پاراسەتكە ئىگە ئىكەن، ھەر كىم ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەن.

مەئمۇن ياش چېغىدا ئاتىسى ھارۇن ئۇنى خۇسۇسىي

مۇئەللىمدە ئوقۇتۇپتۇ. مۇئەللىمنىڭ بىر ئادىتى بار ئىكەن: دەرس ۋاقتىدا بېشىنى سىلىپ يەرگە قاراپ ئولتۇرىدىكەن. ئەگەر ئوقۇغۇچى بىر جۈملىنى خاتا ئوقۇسا، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراپ قويىدىكەن.

بىر كۈنى مەمۇن مۇئەللىم ئالدىدا بىر كىتاب ئوقۇپتۇ. كىتابقا يېزىلغان «ھۆددىسىدىن چىقالمىغان نەرسىڭىزگە نېمىشقا ۋەدە بېرىسىز؟» دېگەن جۈملىنى ئوقۇغاندا، مۇئەللىم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويۇپتۇ. مەمۇن:

«بەلكى خاتا ئوقۇغان بولسام كېرەك» دەپ، جۈملىنى دىققەت بىلەن تەكرار ئوقۇپتۇ. مەمۇن دەرستىن كېيىن ئاتىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئاتا، مۇئەللىمگە بىرەر نەرسە بېرىشكە ۋەدە قىلغان بولسىڭىز دەرھال ۋەدىڭىزگە ۋاپا قىلىڭ، — دەپ، بولغان ۋەقەنى ئاتىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. ھارۇن رەشىد:

— ئوقۇتقۇچىڭ مەندىن بىر نەرسە سورىغانىدى، مەن ئۇنىڭ سورىغىنىنى بېرىشكە ۋەدە قىلغانىدىم، ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ، — دەپتۇ. ئۇ ئوغلىنىڭ پاراستىدىن خۇشال بولۇپتۇ ۋە مۇئەللىمگە بەرگەن ۋەدىسىنى دەرھال ئورۇنداپتۇ.

سەممىيلىك ۋە ئەقىل-پاراسەت ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسىدۇر. بۇ خىسلەتكە ئىگە بولغان ئىنسان ھەرقانداق ئىشتا نەتىجە قازىنالايدۇ.

* * *

ھارۇن رەشىدنىڭ ئىككى خوتۇنىدىن ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. بىرى مۇھەممەد ئەمىن بىنىنى ھارۇن، ئىككىن-

چىسى مەئمۇن بىننى ھارۇن. خەلىپە بولسا مەئمۇننى ئەمىندىن ياخشى ۋە ئۈستۈن كۆرىدىكەن.

بىر كۈنى ئەمىننىڭ ئانىسى:

— ئەي خەلىپەم، نېمە ئۈچۈن مەئمۇننى مۇھەممەد ئەمىندىن يۇقىرى قويىسەن؟ ئىككىلىسى ئۆز پەرزەنتىڭغۇ!؟ — دەپتۇ.

— ئىككىلىسىنى سىناپ كۆرەيلى، سەۋەبىنى شۇ چاغدا چۈشىنىسەن، — دەپتۇ ھارۇن.

ئۇ بىر مۇلازىمنى چاقىرىپ، مۇھەممەد ئەمىن ۋە مەئمۇندىن بىر نەرسىنى سوراپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. مۇلا-زىم مۇھەممەد ئەمىننىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئەي مۇھەممەد ئەمىن، مۇبادا تاجۇ تەخت سىنىڭ قولۇڭغا چۈشسە، ماڭا قانداق ئىنايەت كۆرسىتەرىدىڭ؟ — دەپتۇ.

— ساڭىمۇ؟ — دەپتۇ مۇھەممەد ئەمىن، — ساڭا كاتتا ئىنايەت كۆرسىتىمەن. سېنى ئۆزۈمگە ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچى قىلىۋالىمەن.

مۇلازىم كېلىپ شۇ سوئالنىڭ ئۆزىنى مەئمۇنغىمۇ بېرىپتۇ. بۇ سوئالغا مەئمۇننىڭ غەزىپى كېلىپ، ئوغىسى قايناپ كېتىپتۇ - دە، ئالدىدىكى ئالتۇندىن ياسالغان سىياھ قۇتىسىنى ئېتىپ مۇلازىمنىڭ بېشىنى يېرىپ تاشلاپتۇ ۋە پىغانى پەلەككە ئۆرلەپ:

— قېنى ئېيتقىنا، نېمە ئۈچۈن ساڭا ئاتامنىڭ ئۆلۈمى كېرەك بولۇپ قالدى؟ مەن ھەممە خىزمەتكارلارنى ئۇنىڭ بىر پەرزەنتى دەپ بىلەتتىم، سەن مۇتتەھەم ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى كۈتۈپ يۈرگەنىكەنسەن - دە! — دەپتۇ.

بىشىنى يېرىپ كەلگەن مۇلازىم بولغان ئىشنى
ھارۇن رەشىدكە سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن ھارۇن رەشىد
خوتۇنىغا قاراپ:

— مەن پەرزەنتلىرىمنىڭ ھەرقايسىسىغا ئۆزىنىڭ
پەم - پاراستى ۋە پېئىلىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىمەن، —
دەپتۇ.

* * *

ھارۇن رەشىد بىر سۆھبەتتە:

— كىشىلەرنىڭ گۇناھىنى ئەپۇ قىلىش ماڭا قانچى-
لىك ھوزۇر بېغىشلايدىغانلىقىنى پۇقرالىرىم بىلسە، ئېھتىمال
مېنىڭ ھۆكۈمرانلىقىمدا گۇناھ قىلغان بىرمۇ ئادەم تېپىل-
ماس ئىدى، — دېگەنىكەن.

* * *

ھارۇن رەشىد چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە 32 چىشى
چۈشۈپ كەتكەنمىش. بۇنىڭدىن خەلىپىنىڭ كەيپى ئۇچۇپ،
مۇنەججىم، مۇئەبىرلەرنى چاقىرىپتۇ. ئۇلاردىن كۆرگەن
چۈشىنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ.

شۇ چاغدا مۇئەبىرلەردىن بىرى:

— ئەي ئەمىرۇلمۆئمىنىن، پۈتۈن قەۋم - قېرىنداش-
لىرىڭ ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭ ئۆلۈپ ئۆزۈڭ يەككە-
يېگانە قالىدىكەنسەن، — دەپتۇ.

ھارۇن رەشىدنىڭ يۈرەك - باغرى ئېزىلىپ:

— بۇ سوغ نەپەس مۇگەببىرلى يۈز دەررە ئۇ-
رۇلار، — دەپ پەرمان بېرىپتۇ.

بۇ تەبىر ئۇنىڭغا ئارام بەرمەپتۇ. ئەتىسى باشقا بىر
مۇئەببىرنى چاقىرتىپ، بۇ چۈشنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ.

— ئىككىنچى مۇئەببىر:

— ئەي ئەمىرۇلمۆئمىنىن، خۇدايىتائالا سىزگە ئۇزۇن
ئۆمۈر، چەكسىز دۆلەت بەرگەي، سىز ھەممە قوۋم - قېرىن-
داش ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭىزدىن ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرە-
دىكەنسىز، — دەپتۇ.

بۇ سۆزدىن ھارۇن رەشىد خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ
ۋە بۇ مۇئەببىرگە يۈز دىنار ئىنئام بېرىپتۇ.

ھارۇن رەشىد بۇ ئىشقا ھەيران بولغان ئوردا
ئەھلىگە:

— ئىككىلىسى بىر گەپنى ئېيتتى، ئەمما بۇ پىكىر-
نى ئەدەب بىلەن، چىرايلىق سۆزلەرنى تېپىپ ئېيتقانلىقى
ئۈچۈن يۈز دىنار مۇكاپاتقا سازاۋەر بولدى؛ بىرىنچىسى
تامدىن تارشا چۈشكەندەك قوپال سۆزلەرنى ئېيتىپ قويۇپ
يۈز دەررە يېدى، — دەپتۇ.

* * *

ھارۇن رەشىد ۋەزىرى جەئپەر ۋە يېقىن بىر خىز-
مەتچىسى بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. گەپتىن گەپ
چىقىپ، جەئپەر ھارۇندىن:

— نېمىدىن ئەڭ كۆپ زوقلىنىسىز؟ — دەپ سورى-
غانىكەن، ھارۇن رەشىد:

— مەن ئەڭ چىرايلىق كىيىملەرنى كىيدىم، لەززەت-لىك تائاملارنى يېدىم. ئەڭ ئېسىل شارابلارنى ئىچتىم، بۇلارنىڭ ھېچبىرى مېنى زوقلاندۇرالمىدى. ئۆمرۈمنىڭ مۇشۇ كۈنلىرىدە ساپ، تازا ھاۋادىن نەپەس ئېلىش، بىر پىيالە مۇزدەك سۈپسۈزۈك سۇ ئىچىش ۋە بالا - چاقىلىرىمنىڭ ئەتراپىمدا كېپىنەك بولۇپ ئايلىنىپ يۈرۈش ئەڭ چوڭ زوقۇمدۇر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھارۇنمۇ جەئپەرگە شۇنداق بىر سوئال بەرگەنىكەن، جەئپەر:

— مەرھەمەت قىلىپ بەرگەن بېغىڭىزدا ئويناپ-كۈلۈپ ئۆمۈر ئۆتكۈزۈش مەن ئۈچۈن ئەڭ زور زوقتۇر، — دەپتۇ.

جەئپەرنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھارۇن رەشىد سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغان خىزمەتچىسىگىمۇ شۇ سو-ئالنى بېرىپتۇ. خىزمەتچىسى كۈلۈپ:

— مېنىڭ ئالىدىغان زوقۇم سىلەرنىڭكىدىن تامامەن باشقىچىدۇر. قانداق زوق دەمسىز؟ يېتىم - يېسىرلەرگە، موھتاجلارغا قولدىن كەلگۈچە ياردەم بېرىش، ئومۇمەن، ھەممىگە ياخشىلىق قىلىش مەن ئۈچۈن ئەڭ زور زوق. بۇ زوق — خەلق كۆڭلىگە نەقىش ئېتىلگەن، شائىرلار تەرى-پىدىن ماختالغان، ھەممىگە ماقۇل ۋە مەقبۇل بولغان زوقتۇر، — دەپتۇ.

ھارۇن رەشىد خىزمەتچىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ جەئپەرگە:

— بۈگۈنكى سۆھبىتىمىز يېتىدۇ، بۇ خىزمەتچىمىز ھەق سۆزلەر بىلەن مېنىمۇ مەغلۇپ قىلدى، — دەپتۇ.

سوقرات ھەققىدە ھېكايەتلەر

سوقرات شاگىرتلىرىغا تەلىم بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەگەر بىراۋنى ئۆزۈڭگە دوست تۇتماقچى بولساڭ، ئاۋۋال ئۇنىڭ تەرجىمىھالىنى ياخشى ئۆگەن. بىرىنچىدىن، ئۇ ياش ۋاقتىدا ئاتا - ئانىسىغا قانداق مۇئامىلىدە بولغان؟ ئىككىنچىدىن، قېرىنداشلىرى ۋە بۇرادەرلىرىگە سەممىي مۇئامىلە قىلغانمۇ؟ ئۇلار ئۇنىڭدىن رازى بولغانمۇ؟ ئۈچىنچىدىن، ئۇ ياشلىق دەۋرىدە خۇش خۇي مۇئامىلىسى بىلەن كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنمۇ ياكى بەتبېئىل بولۇپ، جامائەتنى ئۆزىدىن بەزدۈرگەنمۇ؟ تۆتىنچىدىن، بىراۋ ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلغان بولسا، ئۇ كىشىدىن مىننەتدار بولغانمۇ؟ ئۇنىڭغىمۇ ياخشىلىق قىلغانمۇ؟ بەشىنچىدىن، كەيپ - ساپا، ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگەنمۇ؟ ئۆز مەنپەئىتىنىلا كۆزلىگەنمۇ - يوقمۇ؟

* * *

سوقرات:

— ياخشى سۆز كۆڭۈلنى، چىرايلىق خەت كۆزنى يورۇتىدۇ، — دېگەنىكەن.

سوقرات شاگىرتلىرىغا يەنە:

— ھۈنەردىن ياخشىراق، ئىلىمدىن ئۇلۇغراق نەرسە يوق، شەرمۇ ھايادىن ئېسىلراق بېزەك، زىبۇ زىننەت يوق، بەتپېئىللىقتىن ياماتراق دۈشمەن يوق، — دېگەنىكەن.

* * *

سوقرات بىر قېتىمقى سۆھبەتتە:

— ئاقىل، دانا كىشىلەر ھالال كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ، تاپقان مال - دۇنيالىرىدىن موھتاجلارغا خەير-ئېھسان بېرىدۇ. غەزەپلەنگەن چاغلىرىدا تىلىنى يامان سۆزلەردىن، قولىنى كىشىلەرگە ئازار بېرىشتىن ساقلايدۇ، — دەپتۇ.

* * *

سوقرات بىر دوستىغا:

— نادان كىشى ئۆز نادانلىقىنى سۈكۈت قىلىپ بىلدۈرمىسە، شۇ خۇسۇسىيىتى بىلەنمۇ ئۇنى ئاقىللاردىن ھېسابلاش مۇمكىن. لېكىن نادانلىق بىلەن سۈكۈت بىر ئادەمدە جەم بولمايدۇ، — دېگەنىكەن.

* * *

سوقرات بىر دوستىغا يەنە:

باشقىلارنىڭ يېنىدا بىراۋغا كەمچىلىكلىرىنى ئېيتىپ نەسىھەت قىلىش — ئۇنى كىشىلەر ئارىسىدا نومۇسقا قالدۇرۇش دېمەكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن خالىي جايدا نەسىھەت قىلىش كېرەك، — دەپتۇ.

* * *

— سوقرات بىر سۆھبەتتە:

— كۆڭۈلنىڭ ئىككى ئاپتى بار: بىرىنچىسى، ئۆتكەن ئىشقا قايغۇرۇش؛ ئىككىنچىسى، كەلگۈسى ئىشنى ئويلاپ غەم - ئەلەم تارتىشتۇر. بىرىنچىسىدىن ئادەم كۆپ ئوي-قۇچان بولسا، ئىككىنچىسىدىن ئۇيقۇسىزلىققا مۇپتىلا بولىدۇ، — دېگەنىكەن.

* * *

سوقرات شاگىرتلىرىدىن:

— دۇنيادا ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ ياخشى نەرسە نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

شاگىرتلىرىدىن بىرى:

— كامىل ئەقىل، — دەپتۇ.

ئىككىنچىسى:

— ياخشى دوست، — دەپتۇ.

يەنە بىرى:

— چارە - تەدبىر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سوقرات ئۇلارنىڭ پىكرىنى لايىق كۆرمەپتۇ. شۇ چاغدا بىر شاگىرت:

— ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ ياخشى نەرسە — پاك قەلب، — دەپتۇ.

سوقرات بۇ شاگىرتنىڭ پىكرىنى ماقۇللاپ:

— بارىكاللا، توغرا ئېيتتىڭ، پاك قەلب بولسا، كامىل ئەقىلمۇ، ياخشى دوستمۇ، چارە - تەدبىرمۇ بولىدۇ، پاك قەلب ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ بۈيۈك خىسلەتتۇر، — دەپتۇ.

* * *

بەتخەجلەردىن بىرى سوقراتقا كەمبەغەل بولۇپ قال-
غانلىقىدىن شىكايەت قىلغانىكەن، سوقرات ئۇ كىشىگە
مەسلىھەت بېرىپ:
— بەتخەجلىكىڭىزگە چەك قويۇپ، پۇلىڭىزنى تېجەڭ،
ئۇزىڭىز ئۇزىڭىزدىن قەرز ئېلىڭ! — دەپتۇ.

* * *

سوقرات ھەكىمدىن مۇنداق نەقىل كەلتۇرۇلگەن:
«قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ئەڭ ئەۋزەللىرى تۆۋەندىكى
ئۇچ ئىشتىن ئىبارەتتۇر: دۇشمەنلىرىڭنى دوستقا ئايلان-
دۇرۇش؛ بىلىمسىز كىشىلەرنى تەربىيىلەش ۋە بىلىم
ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش؛ يامان ئادەملەرنى پەند - نەسى-
ھەت بىلەن توغرا يولغا باشلاش».

* * *

بىر كىشى سوقراتتىن:
— ئىنسانغا ئەڭ يېقىن تۇرىدىغان نەرسە قايسىدۇر؟
— دەپ سوراپتۇ. سوقرات:
— ئەجەل ئەڭ يېقىن تۇرىدۇ، — دەپ جاۋاب بې-
رىپتۇ. ئۇ كىشى:
— ھەممىدىن قايسى نەرسە ئەڭ يىراق تۇرىدۇ؟ —
دەپ سوراپتۇ. سوقرات:

— مۇراد-مەقسەت ۋە ئارزۇ-ئىستەكلەرگە ئېرىشىش ئەڭ يىراق تۇرىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

سوقرات ھەكىم ئۆلۈم ئالدىدا شاگىرتلىرىغا تۆۋەندىكىدەك ۋەسىيەت قالدۇرۇپتۇ: «ھاۋايى-ھەۋەستىن قول ئۈزۈپ، قانائەتنى ھەممىدىن يۇقىرى ئورۇنغا قويۇڭلار؛ باي بولغىنىڭلاردا خۇداغا شۈكۈر ئېيتىشنى ئۇنتۇماڭلار؛ قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگىنىڭلاردا سەۋرچانلىقنى ئۇنتۇماڭلار. چۈنكى، سەۋرچانلىق بارلىق قىيىن ئىشلارنىڭ ئاچقۇچىدۇر. ھەر خىل ھادىسىلەر يۈز بەرگەندە ئۆزۈڭلارنى تۇتۇۋېلىڭلار. ئىرادەڭلەر مۇستەھكەم بولغاندا ئىشلار ئوڭۇشلۇق ئاخىرلىشىدۇ؛ ھەرقانداق ئىشنى كىچىك سانىماڭلار. چۈنكى، كۆزگە ئىلىنمىغان كىچىك ئىشلار كامالەتكە يەتكەندە كاتتا ئىشقا ئايلىنىپ، سىلەرنى ۋەيران قىلىدۇ؛ ھەر ۋاقىت ئىشەنچلىك دوستلار ۋە ياردەمچىلەرنى تەربىيىلەشنى ئۇنتۇماڭلار؛ سۆزلەشكەندە ئامالنىڭ بارىچە جېدەللىشىپ قېلىشتىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى جېدەللىشىش دىل ئازارلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. خۇشاللىق ئاستا كېلىپ، تېز كېتىدۇ. خاپىلىق ۋە غەم-قايغۇ تېز كېلىپ ئۇزۇندا كېتىدۇ. ئىپپەت ۋە پەرھىزكارلىق خىسلىتىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلالمىغان كىشىنىڭ ئەقلى كامالەتكە يەتمىگەن ھېسابلىنىدۇ. ھەقىقىي ئەقىل ئىگىسى — ئىپپەت ۋە پەرھىزكارلىقنى ئۆز تەبىئىتىگە ئايلاندۇرۇپ، ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرەلىگەن كىشىلەردۇر.

دىيانەتسىزلىك بىلەن ھاياسىزلارچە تۇرمۇش كەچۈ-

ىدىغان، جامائەت سورۇنلىرىدا ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئاچىدىغان، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلايدىغان ئەخمەقانە ئادەملەردىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىڭلار. ھەقىقىي بەندىلەر كۆڭلىدىن بۇزۇق خىياللار ۋە يامان ھاۋايى - ھەۋەسلەر كەچكەندە، ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىمەستىن، بەلكى ئەقىل كۈچىگە تايىنىپ، ئەقىل تارازىسى بىلەن ئۆلچەپ، ئۇنى رەت قىلىدۇ.

* * *

سوقرات ھەكىم مۇنداق دەيدۇ: قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ئەڭ ئەۋزەللىرى تۆۋەندىكىلەردۇر: بىرىنچى، ھالال كەسپى ئارقىلىق ئىقتىساد توپلاش، شۇ ئىقتىساد ئارقىلىق ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىش؛ مىسكىن، يوقسۇللارنىڭ تۇرمۇشىغا يار - يۆلەكتە بولۇش؛ يېتىم - بىچارىلەرنىڭ بېشىنى سىلاشقا خىراجەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىككىنچى، غەزىپى ئۆرلەپ ئۆزىنى باسالمايۋاتقان چاغلاردا، ئۆز تىلىنى ۋە قولىنى ئىدارە قىلىپ، كىشىلەرگە مەنىۋى ۋە جىسمانىي جەھەتتە ئازار بېرىشتىن ساقلىنىش؛ ئۆزىنىڭ كەمچىلىكلىرىنى كۆرسىتىپ قويغان ھەرقانداق شەخسنى ھۆرمەتلەپ، ئۇنى دوست دەپ بىلىش؛ بىھۇدە ماختاپ مەدھىيە كېيىنسىگە ئولتۇرغۇزىدىغان كىشىلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا كىرىپ قالماسلىقتۇر. ئىنساندىكى ئەڭ كاتتا پەزىلەتلەردىن بىرى، شەھۋانىي ھەۋىسى ۋە ئاچكۆز نەپسى ئۈستىدىن غالىب كېلىش ئۈچۈن ئۆز ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈشتىن ئىبارەتتۇر.

ھۈسەيىن كاشىفى ھەققىدە ھېكايەتلەر

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفى بىر قېتىملىق نۇتقىدا:

— ھەرقانداق كىشىدە مۇلايىملىق، خۇش مۇئامىلە بولسىلا، كامال تېپىشتىن باشقا ئېھتىمال يوقتۇر. ھەرقانداق كىشى بەتپېئىل بولسا، ۋەيران بولۇشتىن باشقا چارە يوقتۇر. خۇش پېئىللىق، مۇلايىملىق ھەممە نېمەتلەرنىڭ ياخشىراقىدۇر، — دېگەنىكەن.

* * *

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفىدىن:

— ياشلار ئۈچۈن نېمە قىلىش ياخشىراق؟ — دەپ سورىغاندا، ھۈسەيىن كاشىفى:

— شەرم - ھايا ۋە ناتۇرلۇق، — دەپتۇ. ئۇنىڭدىن يەنە:

— قېرىلارغىچۇ؟ — دەپ سورىغاندا، كاشىفى:

— سەۋر - تاقەت ۋە مەرىپەت، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

* * *

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفى:

— ھىممەتسىز، پەسكەش كىشى بېخىل، پىخسىق كـ

شىدىن يامانراقتۇر. بېخىل ئۆزىنىڭ پۇل - مېلىدىن ئۆزى پايدىلانمىدۇ، باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزمەيدۇ. پېخسىق ئۆزىمۇ يېمەيدۇ ۋە باشقىلارغىمۇ يېگۈزمەيدۇ. ھەممەتىسىز، پەسكەش كىشى ئۆزى يېمەيدۇ، باشقا كىشىگىمۇ يېگۈزمەيدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىر كىشىنىڭ يەنە بىر كىشىگە ياردەم قىلغانلىقىنى كۆرەلمەيدۇ، ئۇ كىشىنىڭ لۇتۇف - كەرەم قىلىشىغا يول قويمايدۇ، — دېگەنىكەن.

* * *

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفى:

— ھەسەت، باشقىلارنىڭ راھىتىنى كۆرەلمەسلىك — ھەممە سۈپەتلەر ئىچىدىكى پەس سۈپەتتۇر. ھەسەت — ھەممەت پەسلىكى ۋە كۆڭۈل پەسلىكىدىن ھاسىل بولىدۇ. بۇلار جاھالەت نەتىجىلىرىدۇر. ھەسەتچى ئۆز ھەستىنىڭ تەسىرىدىن بىر كۈنى ئۆزى ھالاكەت چوڭقۇرلۇقىغا يىقىلىدۇ، — دەپتۇ.

(نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇتەللىپ پالتاجى)

سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى ھەققىدە ھېكايە

سۇلتان مەھمۇدنىڭ ناھايىتى چىرايلىق بىر بېغى بار ئىكەن. بىر كۈنى باغدا ئاتىسى سەبۇكتېكىن شەرىپىگە زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن، ئوغلى ئاتىسىدىن:

— ئەزىز ئاتا، مېنىڭ بۇ بېغىم ھەققىدە نېمە دەيسىز، كۆڭلىڭىزگە ياقتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاتىسى جاۋاب بېرىپ:

— ئەي كۆزۈمنىڭ نۇرى ئوغلۇم، بېغىڭ ناھايىتى گۈزەل، دىلكۇشا باغ بولۇپتۇ. ئەمما دۆلەتلىك، باي ھەر بىر ئادەم بۇنداق باغنى بەرپا قىلالايدۇ. لېكىن سەن كۆپ كىشىلەر مۇيەسسەر بولمىغان بىر باغنى ۋۇجۇدقا كەلتۈر، ئۇنىڭ مېۋىسىدەك مېۋە ھېچ يەردە بولمىسۇن، — دەپتۇ.

— ئۇ قانداق باغ؟

— ئۇ باغ — ئالىم، پازىللار، ئەدىب، شائىرلار، دانىشمەنلەر ۋە باشقا ئەخلاقلىق ئۇلۇغ زاتلارنىڭ سۆھبىتىدۇر. شۇ ئۇلۇغ زاتلاردىن تەربىيە ئېلىپ، ياخشى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش — ئۇنىڭ دەرىخى، ياخشى نامغا ئىگە بولۇش — مېۋىسىدۇر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاتىسى.

ئىبرەتلىك ھېكايىلەر

— ئۇ [illegible] ئاتلارغا [illegible]

ئىشىدىلەر ۋە [illegible] تۇرنىڭ سۆزىمە

دۇر. شۇ ئۇلۇغ [illegible] باشقى ئىشلار

نى ۋۇجۇدقا چىقىرىش [illegible] دېرىجى باشقى ئاساسىغا

قىنگە يولۇقى [illegible] — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاتىسى

پەمسىز ئوۋچى

بىر قانائەتسىز ئوۋچى ئورمانزارلىق يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، بىر تۈلكىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ تۈلكىنى تۇتۇپ تېرىسىنى قىممەت باھادا سېتىۋېتىشنى ئويلاپتۇ. ئاخىر ئۇ تۈلكىنىڭ ئۇۋىسىنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭ ئۇۋىسىغا يېقىن جايدىن بىر چوڭقۇر ئورا كولاپ، ئۈستىنى بىلىنمەس قىلىپ شاخ-شۇمبىلار بىلەن يېپىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئازراق گۆش تاشلاپ قويۇپتۇ.

تۈلكە ئۇۋىسىدىن چىقىپ، گۆشنى كۆرۈپ، ئورىنىڭ يېنىغا كەپتۇ-دە، ئويلىنىپ قاپتۇ: «بۇ گۆش نەپسىمنى ئۆزىگە شۇنچە تارتىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن بىر بالا-قازانىڭ پۇرىقى كېلىۋاتىدۇ. دانىشمەنلەر خەۋپ-خەتەرگە تەۋەككۇل قىلمايدۇ، ئاقىللار پىتنە-پاساتقا سەۋەب بولىدىغان ئىشقا يېقىن كەلمەيدۇ. بۇ يەرگە بىكاردىنلا گۆش قويۇلۇپ قالمىغاندۇ، ھەرھالدا بۇ گۆشتىن ۋاز كېچەي.» شۇنداق قىلىپ، تۈلكە گۆشنى ئالماي ئورمان ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

بىر ئاچ يولۋاس گۆشنىڭ پۇرىقىنى پۇراپ، ئىزدىگىنىچە بۇ يەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇ گۆشنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا چاڭ سېلىشى بىلەن تەڭلا، گۆش بىلەن بىرگە ئورىغا دومىلاپ چۈشۈپتۇ. ئوۋچى ئورىغا بىر نەرسىنىڭ چۈشكەنلىكىنى سېزىپ، يۈگۈرگىنىچە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئورىغا تۈلكە چۈشتى دەپ ئويلاپ، ئورىغا سەكرەپ چۈشۈشىگە، يولۋاس ئۇنىڭ قارنىنى يېرىپ تاشلاپتۇ. ئوۋچى ئۆزىنىڭ بىپەرۋالىقى كاساپىتىدىن جېنىدىن ئايرىلىپتۇ. تۈلكە قانائەتچانلىقى بىلەن بالادىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

ئاقىلانە ھۆكۈم

ئەرەب خەلىپىلىرىدىن بىرى بىر كىشىنى شەھەر ھاكىملىقىغا ئۆستۈرۈپتۇ. خەلىپىنىڭ كاتىپى پەرمانىنى يېزىۋاتقانىكەن. بىر كىچىك بالا بۇ يەرگە كىرىپ، خەلىپىنىڭ تىزىغا چىقىپ ئولتۇرۇۋاپتۇ. خەلىپە بالىنى سۆيۈپ ئەركىلىتىپ، باش - كۆزلىرىنى سىلاپ، قۇچىقىدا تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

ھاكىملىققا تەيىنلىنىۋاتقان كىشىمۇ شۇ يەردە بار ئىكەن. ئۇ خەلىپىنىڭ بۇ بالىنى بۇنچىلىك ئەركىلىتىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ:

— بۇ ئوغلىڭىزمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

خەلىپە ئۇنىڭغا:

— ياق، بىر كەمبەغەل ئادەمنىڭ بالىسى، ئاتا - ئانىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەنىكەن، بۇ بالىنى بېقىۋالدىم. يېتىملىكى بىلىنمىسۇن دەپ، بۇنى ئۆز بالامدەك ئەتىۋالاپ بېقىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

بولغۇسى ھاكىم خەلىپىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كۆڭلى يۇمشاق، شەپقەتلىك ۋە مەرد كىشى ئىكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ:

— مېنىڭ ئون بالام بار، باشقىلارنىڭ بالىلىرىغا ئەمەس، ھەتتا ئۆز بالىلىرىمغىمۇ چىشىمنىڭ ئېقىنى كۆرسەتمەيمەن. بالىلىرىم ئالدىمدا تىترەپ تۇرىدۇ. سىلىنىڭ

يىتىم بالىغا بۇنچىلىك كۆيۈنۈۋاتقانلىقلىرىغا ھەيران بولۇۋاتىمەن، — دەپتۇ.

خەلىپە ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، يېزىلىۋاتقان يارلىق قەغىزىنى كاتىپنىڭ قولىدىن ئېلىپ يىرتىپ تاشلاپتۇ ۋە ئەتراپتا تۇرغانلارغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— بۇ ئادەمنى ھاكىملىققا تەيىنلەشتىن ۋاز كەچتىم. ئۆز بالىلىرىغا ئۇنچىلىك تاش يۈرەكلىك قىلغان كىشىدىن خەلققە قانداق ياخشىلىق يەتسۇن؟!

پايدىسىز ھۈنەر

ئاجايىپ ھۈنەرلەرنى كۆرسىتىشكە قادىر ئىكەنلىكىنى
دەۋا قىلىپ چىققان بىر كىشىنى جامائەت ھارۇن رەشىد-
نىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. ھارۇننىڭ بۇيرۇقى بىلەن دېھاتقى
كىشى ھۈنىرىنى كۆرسىتىشكە باشلاپتۇ. ئۇ يېنىدىن بىر
قۇتا يىڭنە ئېلىپ، بىر دانە جۇۋالدۇرۇزنى بىر يەرگە تىك
قىلىپ سانجىپ قويۇپتۇ. ئۆزى ئۇنىڭدىن خېلىلا نېرىغا بې-
رىپ، قولىدىكى يىڭنىلەرنى جۇۋالدۇرۇزنىڭ كۆزىدىن بىر-
دىن ئېتىپ ئۆتكۈزۈپتۇ. ئاندىن ئۇ ھارۇنغا تەزىم قىپتۇ.

ھارۇن ئۇنىڭ بۇ ھۈنىرىگە يۈز تىللا بېرىپ، ئۇنىڭ
دۈمبىسىگە يۈز قامچا ئۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. باشقىلار بۇنداق
غەلىتە بۇيرۇقنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. ھارۇن رەشىد بۇ-
نىڭ سەۋەبىنى ئۇلارغا مۇنداق چۈشەندۈرۈپتۇ:

— بۇ ئادەم ئىنتايىن چوڭ ئىستېدات ۋە قابىلىيەتكە
ئىگە. لېكىن ئۇنى پايدىسىز ئىشلارغا سەرپ قىپتۇ. شۇڭا
ھۈنىرىنى تەقدىرلەپ يۈز تىللا بېرىشنى، ئىستېداتىنى پاي-
دىسىز ئىشلارغا ئىشلەتكىنى ئۈچۈن يۈز قامچا ئۇرۇشنى
بۇيرۇدۇم. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئۆز ئىستېداتىنى كېرەكسىز
نەرسىلەرگە ئەمەس، خەلققە، يۇرتىنىڭ مەنپەئىتىگە ئىشلەتسۇن.

ئىككى خىل مۇئامىلە

— ...

پازىللاردىن بىرى مۇنداق ھېكايە قىپتۇ.

بىر كۈنى ئاتلىق سەپەرگە چىقتىم. بىر سەھرادا كې تىۋېتىپ يولۇمدىن ئادىشىپ قالدىم. بۇ چاغدا كەچمۇ كې رىپ قالدى. مەندىن خېلى يىراق يەردە بىر ئۆي كۆرۈن دى. كەچ بولسىمۇ شۇ يەرگە يېتىپ باردىم ۋە ئىشىكنى قاقتىم. ئۆيدىن بىر ئايال كىشى چىقىپ سالام بەردى، ئاندىن «كىم بولىسىز؟» دەپ سورىدى. مەن بىر يولۇچى ئىكەنلىكىمنى ۋە يولدىن ئادىشىپ قالغانلىقىمنى، روخسەت بولسا مۇشۇ يەردە بىر كېچە قونسام، دېگەن ئۈمىدىمنى ئېيتتىم.

ئايال ئوچۇق چىراي بىلەن:

— ياخشى كەپسىز، ئەزىز مېھمان! ئېرىم بىر يەرگە كېتىۋىدى، ھازىر كېلىپ قالار، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قى لىڭ، — دەپ تەكلىپ قىلدى. ئېتىمنى ئېغىلغا باغلاپ، ئۆيگە كىردىم. ئۇ ئايال ئاۋۋال ئۇسسۇلۇق، ئاندىن تاماق ئەكەلدى. تاماق يەپ بولۇپ ئارام ئېلىپ ئولتۇرسام، ئې رى قايتىپ كەلدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ ئايالىدىن كىملىكىم نى سۈرۈشتۈردى. ئايالى مېنىڭ بىر يولۇچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتىۋىدى، ئۇنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— نېمىشقا ئۆيگە كىرگۈزدۈڭ؟ ماڭا مېھمانىنىڭ

كېرىكى يوق، — دەپ ۋارقىرىدى.

مەن دەرھال ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئېتىمنى مىندىم-دە، قورۇدىن چىقىپ كەتتىم. ئەتىسى كەچتە يەنە بىر يەرگە كېلىپ، ناتونۇش بىرىنىڭ ئىشىكىنى چەكتىم. ئۆيدىن بىر ئايال چىقىپ كىملىكىمنى سۈرۈشتۈردى. مەن ئۆزۈمنىڭ يولۇچى ئىكەنلىكىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇ ئايال خاپا بولغان ھالدا:

— بىزگە بۇنداق كەچبازاردا قالغان يولۇچىنىڭ كېرىكى يوق، — دەپ ئىشىكنى يېپىشىغا، ئۇ ئايالنىڭ ئېرى كېلىپ قالدى. ئۇ خوتۇنىدىن مېنىڭ كىملىكىمنى سوراپ بىلگەندىن كېيىن، دەرھال ماڭا قاراپ ئىللىق مۇئامىلە، ئوچۇق چىراي بىلەن:

— ئەزىز مېھمان، ياخشى كەپسىز! — دېدى ۋە تەكەللۇپ بىلەن ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. مەن ئۇنىڭ سەممىي مۇئامىلىسىنى كۆرۈپ قورۇغا كىردىم. ئېتىمنى ئېغىلغا باغلاپ، مېھمانخانىسىغا كىرىپ ئولتۇردۇم. ئۇ كىشى مۇلايىملىق بەلەن ئەھۋاللاشتى، ياخشى تاماقلار بىلەن مېھمان قىلدى. مەن تۈنۈگۈن كەچ چۈشكەن ئۆيدىكى مۇئامىلە بىلەن بۇ ئۆيدىكى مۇئامىلىنى ئويلاپ كۈلدۈم. ئۆي ئىگىسى كۈلۈشۈمنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا تۈنۈگۈنكى ئەھۋالنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇ كىشى ماڭا:

— ئۇنىڭدىن ئەجەبلەنمەڭ. سىز چۈشكەن ئۇ ئۆيدىكى ئايال مېنىڭ سىڭلىم بولىدۇ، ئۇنىڭ ئېرى مېنىڭ ئايالىمنىڭ ئاكىسى، — دېدى.

ۋەدىگە ۋاپا قىلمىش مەردىنىڭ ئىشى

قەدىمكى ئەرەب پادىشاھلىرىدىن بىرى بولغان نوئمان ئىبنى مۇنزىرىنىڭ ئىككى ئادىتى بار ئىكەن. ئۇ يىلدا بىر كۈننى «غەزەپ كۈنى» دەپ ئاتاپ، شۇ كۈنى ئەتىگەندە كوچىغا چىقىپ، بىرىنچى بولۇپ يولۇققان ئادەمنى ئۆلتۈرىدىكەن. يەنە بىر كۈننى «مەرھەمەت كۈنى» دەپ ئاتاپ، شۇ كۈنى كوچىغا چىققاندا بىرىنچى بولۇپ يولۇققان ئادەمگە نۇرغۇن ئېھسان بېرىدىكەن.

تائىي لەقەملىك بىر كەمبەغەل كىشى پادىشاھقا «غەزەپ كۈنى» دە يولۇقۇپ قاپتۇ. نوئمان ئۇ بىچارىنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. تائىي ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ:

— مېنىڭ ئايالىم ۋە بىرنەچچە باللىرىم بار. جان بېقىشتا ناھايىتى قىينالدىم. ئائىلەمدىكىلەر ئاچ - يالىڭاچ ھالدا ياشايدۇ. تىلەمچىلىك بىلەن ئائىلەمنى ئاران بېقىپ كېلىۋاتىمەن. بۈگۈن «غەزەپ كۈنى» دە سىزگە ئۇچراپ قالدىم. مېنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن. ھازىر بىلەن كەچقۇرۇن ئۆلتۈرۈش سىز ئۈچۈن بەرىبىر ئوخشاش. مەن شەھەرگە يېقىن بىر يېزىدا تۇرىمەن. ماڭا رۇخسەت بەرسىڭىز، تىلەمچىلىك قىلىپ تاپقان نانلىرىمنى ئۆيۈمگە ئاپىرىپ بەرسەم، ئائىلەم ۋە ئەل-ئاغىنىلىرىم بىلەن خوشلىشىپ، كۈن پېتىشتىن بۇرۇن قايتىپ كەلسەم. ۋەدەمگە خىلاپلىق قىلمايمەن، بۇنىڭغا ئىشىنىشىڭىزنى سورايمەن، — دەپتۇ.

زالىم نۇئمان ئۇنىڭ ئالدىغا قولاق سالماي، كېچىلىك قىلىدىغان كىشى تاپمىسا قويۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. تائىينىڭ قەبىلىسىدىن ۋە نۇئماننىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى بولغان شۇرەيك ئىبنى ئادىي ئىسىملىك بىر ئادەممۇ شۇ يەردە بار ئىكەن. تائىي ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلىپ:

— ئەي شۇرەيك ئىبنى ئادىي، مەن ئۆلۈمدىن قورقمايمەن، پەقەت ئاچ - يالىڭاچ قالغان خوتۇن - باللىرىمغىلا ئېچىنىمەن. ماڭا كېپىل بول، كۆپ پاتقۇچە قايتىپ كېلىمەن، — دەپتۇ.

شۇرەيك ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭغا كېپىللىك قىپتۇ.

كۈنپېتىشقا ئاز قالغان بولسىمۇ تائىينىڭ قارىسى كۆرۈنمىگەچكە، نۇئمان ئۆز قارارى بويىچە شۇرەيكنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن جاللاتنى چاقىرىپتۇ. دەل شۇ پەيتتە يىراقتىن بىر ئادەمنىڭ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپتۇ. شۇرەيك نۇئمانغا:

— ئۇلۇغ پادىشاھىم، يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان ئادەم تائىي بولسا كېرەك، ئۇ كىشى يېتىپ كەلگۈچە سەۋر قىلغايسىز، — دەپ ئىلتىماس قىپتۇ. يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان كىشى دېگەندەكلا تائىي ئىكەن. ئۇ تەرلەپ - پىشىپ، ھاسىرىغىنىچە يېتىپ كېلىپ، نۇئمانغا:

— ۋەدەمگە ۋاپا قىلدىم، ۋاقتىدا يېتىپ كېلەلمەي شۇرەيكنى ئازابقا قويارمەنمۇ دەپ بەكمۇ ئەنسىرىگەنىدىم. خۇداغا شۈكۈر، ۋاقتىدا يېتىپ كەلدىم. ئالىيجاناب شۇرەيكتىن كۆپ مىننەتدارمەن، ئەمدى ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، ئۆلۈمگە تەييارمەن، — دەپتۇ.

نۇئمان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ ۋە شۇ-
رەيك بىلەن تائىيغا مۇنداق دەپتۇ
— سىلەردەك ئادەمنى كۆرمىگەنىدىم. ھەي تائىي،
سەن دۇنيادا ئادەملەرگە ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىشنىڭ ئۈلگىسى-
نى تىكلەپ بەردىڭ. شۇرەيك، سەن ئۆزۈڭنىڭ كەرەم-
شەپقىتىڭ بىلەن ھەممىمىزنى ھەيران قالدۇردۇڭ. مەن سى-
لەردىن كېيىنكى ئۈچىنچى ئادەم قاتارىدا تۇرالمىساممۇ،
ئالىيجاناپلىقىڭلارغا قايىل بولۇپ، «غەزەپ كۈنى» نى ئە-
مەلدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدىم.

نۇئمان ئاخىرىدا تائىي بىلەن شۇرەيككە نۇرغۇن ئىن-
ئام بېرىپ، ئۇلارنى ھۆرمەت بىلەن ئۆيلىرىگە قايتۇرۇپتۇ.

جاھىل تېۋىپ

بىر شەھەردە تېۋىپلىقتا داڭق چىقارغان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ قېرىپ كۆزى ناچارلاشقاندىن كېيىن كېسەل كۆرۈشتىن توختاپتۇ. بۇ پۇرسەتتىن پايدىلانغان بىر بىلىمسىز ئادەم تېۋىپلىق دەۋاسى قىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى ماختاپ، تىبابەتچىلىكتە مەندىن ئۇستىسى يوق دەپ، كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ ئۆزىگە ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇنۇپتۇ.

شەھەر ھاكىمىنىڭ بىر چىرايلىق قىزى بولۇپ، ئۇنى ھاكىمنىڭ ئاكىسىنىڭ ئوغلىغا چوڭ توي قىلىپ نىكاھلاپ بەرگەنىكەن. قىز ھامىلدار بولۇپ، كۆزى يورۇش ئالدىدا قانداقتۇر بىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ.

ھاكىم قىزىنى ھېلىقى مەشھۇر تېۋىپقا كۆرسىتىپتۇ. تېۋىپ قىزغا «مىھران» دېگەن دورىدىن بىر مىسقال ئېلىپ، ئۇنىڭغا تەڭ دەرىجىدە «مۇشك» دېگەن دورىنى قوشۇپ، دالچىن بىلەن بىرگە ئىچىپ بەرسە تېزلا شىپالىق تاپىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ھاكىم تېۋىپتىن بۇ دورىنى نەدىن تاپقىلى بولىدىغانلىقىنى سورىغاندا، تېۋىپ ئۇنىڭغا:

— خەزىنىمىزدە ئالتۇن قۇلۇپ بىلەن قۇلۇپلانغان بىر قۇتا ئىچىدە شۇ دورىنى كۆرگەنىدىم. — دەپتۇ.

دەل شۇ پەيتتە ھېلىقى جاھىل تېۋىپ بۇ يەرگە كې-

لىپ قاپتۇ. ئۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، «ئۇ دورىنى خەزىنىدىن ئۆزۈم تېپىپ چىقاي» دەپ ھاكىمدىن رۇخسەت ئاپتۇ. يالغانچى تېۋىپ خەزىنىگە كىرىپ تەۋەككۇلىگە بىر قۇتىنى ئاچىقىپتۇ ۋە بۇ دورىنى قىزغا ئىچۈرۈپتۇ. قىز ھايالشىمايلا جان ئۈزۈپتۇ. ئەسلىدە ئۇنىڭ ئاچىقىنى ئۆتكۈر زەھەر ئىكەن.

بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلەنگەن ھاكىم دورىنىڭ قالغىنىنى شۇ جاھىل تېۋىپنىڭ ئۆزىگە ئىچۈرۈپتۇ. جاھىل تېۋىپمۇ شۇ يەردە تىن تارتماي جان ئۈزۈپتۇ.

ھاكىمنىڭ ھىيلىسى

بىر تاغ ئارىسىغا ئورۇنلىشۋالغان بۇلاڭچىلار بۇ يەر-
دىن ئۆتكەن سودىگەر، كارۋانلارنى بۇلاپ ئۇلارغا ئارام
بەرمەيدىكەن. شەھەر ھاكىمى بۇ بۇلاڭچىلارنى ھىيلە بى-
لەن يوقىتىشنى نىيەت قىپتۇ. ھاكىم بىرنەچچە ئىدىشقا
ئۆتكۈر زەھەر ئارىلاشتۇرۇلغان ھەر خىل شىرنە، شەربەت،
مۇراببالارنى قاچىلاپ، ئېشەكلەرگە ئارتىپ، بىر خىزمەتكا-
رىغا: «بۇ، ئايالىمنىڭ بىر دوستىغا ئەۋەتىدىغان سوۋغىتى.
سەن بۇ ئېشەكلەرنى ھەيدەپ شۇ ئايالنىڭ ئۆيىگە يەتكۈ-
زۈپ بەر» دەپ ئۇنى كارۋانلارغا قوشۇپ قويۇپتۇ. كارۋان-
لار بۇلاڭچىلار تۇرغان تاغقا كىرىشى بىلەنلا، بۇلاڭچىلار
كارۋانلارنىڭ ماللىرىنى بۇلاپ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز-
لىرىنىڭ تۇرالغۇ جايىغا ھەيدەپ ئەكەپتۇ. يۈكلەرنى چۈ-
شۈرۈپ، ئۆز ئورۇنلىرىغا جايلاشتۇرۇپتۇ. بۇلاپ كېلىنگەن
ماللار قاتارىدا ھاكىمنىڭ ھەر خىل شىرنىلىكلەر ئارتىلغان
ئېشەكمۇ بار ئىكەن. بۇلاڭچىلار بۇ ئېشەكلەرگە ئارتىلغان
شىرنىلىكلەرنى كۆرۈپ، خۇشال بولۇشقان ھالدا ئۇنى تا-
لىشىپ يېيىشىپتۇ، ئۇنى يېگەنلەر يەرگە دۈم چۈشۈپ
ئۆلۈپتۇ.

ياۋۇزلۇق جازالىندۇ

رەققە دېگەن شەھەردە ئۆزىنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاقى، گۈزەل خۇلقى بىلەن خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان بىر دەرۋىش بار ئىكەن. ئۇ ھەرقانداق كىشىدە مەرىپەتپەرۋەرلىك ئالامەتلىرى بارلىقىنى بايقىسىلا شۇ كىشى بىلەن يېقىنلىشىپ، ھەمسۆھبەتتە بولىدىكەن. خەلق ئۇنى «دانادىل» دەپ ئاتايدىكەن.

بىر كۈنى دانادىل يىراق بىر يەرگە يالغۇز سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇ بىر سەھرادا كېتىۋاتقىنىدا بىر توپ ئوغرىلار ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، يېنىدا بار دۇنيانى چىقىرىشنى ئېيتىپتۇ. دانادىل ئوغرىلارغا:

— مېنىڭدە ھېچقانداق بايلىق، دۇنيا يوق، پەقەت يولغا كېرەكلىك ئازراقلا پۇل بىلەن ئوزۇقلۇقۇم بار. شۇنىمۇ ئالىمىز دېسەڭلار ئېلىڭلار، بۇنى سىلەردىن ئايىمايمەن، — دەپتۇ.

ئوغرىلار دانادىلنىڭ سۆزىگە قۇلاقمۇ سالماي، ئۇنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قىلىچلىرىنى قىنىدىن سۇغۇرۇشۇپتۇ. دانادىل نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، قورققىنىدىن تۇرۇپلا قاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە بۇلارنىڭ ئۈستىدىن بىر توپ تۇرنىلار ئۇچۇپ ئۆتۈپ قاپتۇ. دانادىل تۇرنىلارغا قاراپ:

— ھەي تۇرنىلار، بۇ باياۋاندا زالىملارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم، مېنىڭ ئەھۋالىمنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، سىلەر بۇلاردىن ئىنتىقامىمنى ئېلىڭلار، — دەپ نالە قىپتۇ.

ئوغرىلار دانادىلنى زاڭلىق قىلىشىپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى سوراپتۇ. ئۇ ئۆز ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئوغرىلار:

— سېنىڭ دىلىڭ ھېچ نەرسىدىن خەۋەرسىز، ئەقىلسىز دىل ئىكەن، ئەقىلسىز ئادەمنى ئۆلتۈرۈش كېرەك، — دەپتۇ. دانادىل ئۇلارغا:

— يامانلىق قىلغۇچى ئاخىر بىر كۈنى شۇ يامانلىقنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ. لېكىن ھەق سۆزنى ئاڭلاشقا قۇلىقى گاس، توغرىلىقنى كۆرۈشكە كۆزى كور، ھەقنى سۆزلەشكە تىلى گاچا بولغانلار بۇ سۆزلەرنى بىلمەيدۇ ۋە چۈشەنمەيدۇ، — دەپتۇ.

ئوغرىلار دانادىلنىڭ سۆزلىرىگە پىسەنت قىلماي ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بۇ دەھشەتلىك خەۋەرنى شەھەر ئاھالىسى ئاڭلاپ ھەممىسى ئۇنىڭغا ئېچىنىپتۇ. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپتۇ. خەلق بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن بىر سەيلىگاھقا يىغىلىپتۇ. ئوغرىلارمۇ شۇ يەرگە كېلىپ خەلق ئىچىگە ئارىلىشىۋالغانىكەن. دەل شۇ پەيتتە ئاسماندا بىر توپ تۇرنىلار پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار ئوغرىلار ئولتۇرغان يەرنىڭ ئۈستىگە كېلىپ غوۋغا كۆتۈرۈشۈپتۇ. ئادەملەر تۇرنىلارنىڭ بۇ ئىشىدىن ھەيران بوپتۇ. ئوغرىلاردىن بىرى يېنىدا ئولتۇرغان شېرىكىگە: «بۇ تۇرنىلار دانادىلنىڭ خۇن دەۋاسىنى قىلىۋاتامدۇ نېمە» دەپ چاقچاق قىپتۇ، بۇ سۆزنى خەلق ئىچىدىن بىرەيلەن ئاڭلاپ قاپتۇ. بۇ سۆز بىردەمدىلا كۆپچىلىك ئىچىگە تارقاپ، ئاخىر شەھەر ھاكىمىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. ھاكىم دەرھال ئادەم چىقىرىپ ھېلىقى ئوغرىلارنى تۇتۇپتۇ. ئوغرىلار سوراق جەرياندا ئۆز قىلمىشلىرىغا ئىقرار بوپتۇ. ھاكىم ئۇلارنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

جاھىللىقنىڭ ئاقىۋىتى

چۆلدە كېتىۋاتقان ئىككى ئاتلىق كىشىدىن بىرىنىڭ كۆزى ئاجىز ئىكەن. كەچ كىرىپ قالغانلىقتىن ئۇلار بىر دالدىراق جاينى تېپىپ تۈنەپ قاپتۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەن ئۇلار يولنى داۋاملاشتۇرماقچى بوپتۇ. يولغا چىقىش ئالدىدا قارىغۇ كىشى قامچىسىنى تاپالماي تەمتىرەشكە باشلاپتۇ. يەردە بىر يىلان سوغۇقتىن تۈگۈلگىنىچە ياتقانىكەن، قارىغۇ كىشى شۇ نىمجان يىلاننى قامچا دەپ قولىغا ئاپتۇ. ھەمراھى بۇنى كۆرۈپ:

— بۇرادەر، قولۇڭدىكى قامچا ئەمەس، زەھەرلىك يىلان. ئۇنى تاشلىۋەت، بولمىسا چېقىپ ئۆلتۈرىدۇ، — دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كەپتۇ. قارىغۇ: «بۇرادىرىم بۇ ئەۋرىشىم قامچىمنى ئۆزى ئېلىۋالماقچى بولۇۋاتسا كېرەك» دەپ گۇمان قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— بۇ ماڭا كەلگەن بەخت. مەن كونا قامچامنى يوقىتىپ قويۇۋېدىم، تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ بۇ ئەۋرىشىم قامچىغا ئىگە بولدۇم. بۇ قامچىنى ھەرگىزمۇ تاشلىۋەتمەيمەن، — دەپتۇ.

— ھەي دوستۇم، بۇ يولدا ھەمراھ بولۇپ ماڭغىنىمىز-
نىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بۇنى ساڭا ئاگاھلاندۇردۇم، — دەپ-
تۇ ھەمراھى. ئەمما قارىغۇ كىشى تەرسالىقىدىن يانماپتۇ،
بەلكى ھەمراھىنىڭ ياخشى نىيەتلىك سۆزىدىن خاپا
بولۇپ:
— بىلمەن، قامچامغا كۆزۈڭ چۈشۈپ، بۇنى مېنىڭ-
دىن ئېلىۋالماقچى بولۇۋاتىسەن. خام خىيالىڭنى قوي، كارغا
كەلمەيدىغان ئەپسانە سۆزلەرنى دەپ يۈرمە، — دەپتۇ.
ھەمراھى سۆزىنىڭ راستلىقىغا قەسەم قىلغان بولسىمۇ،
تەرسا قارىغۇ دېگىنىدىن زادىلا يانماپتۇ. كۈنىنىڭ ئىسسى-
قى بىلەن ھوشىغا كەلگەن يىلان قارىغۇنىڭ قولىنى چېقىپ-
تۇ. يىلاننىڭ زەھەرى قارىغۇنىڭ بەدىنىگە
تارىلىپ، قارىغۇ جان ئۈزۈپتۇ.
جاھىللىق ۋە نەپسى بالا قارىغۇنىڭ كۆڭۈل كۆزىنى
زەئىپلەشتۈرۈپ، ئۇنى ئۆلۈم قويىنىغا ئىتتىرىپتۇ.

ئاچكۆزلۇك ۋە ياۋۇزلۇق

ئۈچ ئاكا - ئۇكا ئۇزاق سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر باياۋاندىكى يولدا كېتىۋېتىپ ئىچىگە لىق تىللا قاچىلانغان بىر كومزەك تېپىۋاپتۇ. تۇيۇقسىزلا قولغا چۈشكەن بۇ بايلىق ئۇلارنى بەكمۇ خۇشال قىپتۇ. تىللانى تەڭ ئۈچكە بۆلۈپ، ھەر كىم ئۆزىگە تېگىشلىكىنى ئالماقچى بولۇشۇپتۇ.

بۇنى بۆلۈشتىن بۇرۇن، ئۇلار تاماق يەپ ئارام ئالماقچى بوپتۇ. كىچىك ئىنىسى شۇ ئەتراپقا يېقىن يېزىغا بېرىپ يېمەكلىك تېپىپ كېلىشكە مېڭىپتۇ. ئۇ كەتكەندىن كېيىن ئىككى ئاكىسىنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. چوڭى ئوتتۇرانچىسىغا:

— ئۇ ئىنىمىزنى نېمىشقا بۇ بايلىققا شېرىك قىلىمىز؟ ئۇنى يوقىتىۋېتىپ، ئالتۇننى ئىككىمىزلا بۆلۈشۇۋالساق بولمامدۇ؟ — دەپتۇ.

ئىككىسى ئىنىسى كېلىشى بىلەنلا ئۇنى ئۆلتۈرۈش قارارىغا كەپتۇ.

بۇ ئارىلىقتا كىچىك ئىنىسىنىڭمۇ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئىككى ئاكىسىنى ئۆلتۈرۈپ، بايلىققا يالغۇز ئۆزىلا ئىگە بولماقچى بوپتۇ. ئۇ شۇ نىيەت بىلەن، ئالغان يېمەكلىكلىرىنىڭ ھەممىسىگە زەھەر ئارىلاشتۇرۇپتۇ.

ئۇ ئاكىلىرىنىڭ يېنىغا يېمەكلىكنى ئەكىلىشى بىلەنلا، ئۇنى ئىككى ئاكىسى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. ئىنىسىنى ئۆلتۈ- رۈپ خاتىرجەم بولغان ئىككى ئاكىسى ئىنىسى ئەكەلگەن ھېلىقى تاماقنى تويغۇچە يېيىشىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن ئۇ ئىككىسىمۇ زەھەرلىنىپ ئۆلۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئاچكۆزلۈك، مال - دۇنياغا بولغان ھېرىسمەنلىك ئۈچ ئاكا - ئۇكىنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ.

غەزەپ يالقۇنى

بىر شەھەردە زالىم، سوغۇق نەپەس بىر سودىگەر بار ئىكەن. ئۇ كەمبەغەل بىچارىلەرگە جەبىر - زۇلۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ بازارغا ئەكىرگەن ئوتۇنلىرىنى ئىنتايىن ئەرزان باھا بىلەن زورلاپ سېتىۋالىدىكەن ، ئەمما ئۇنى باشقىلارغا تولىمۇ يۇقىرى باھادا ساتىدىكەن. كەمبەغەللەر بۇ ئوتۇن سودىگىرىنىڭ دەستىدىن تولىمۇ ئازاب چېكىدىكەن.

بىر كۈنى ھېلىقى سودىگەر كەمبەغەل بىر دەرۋىشنىڭ ساتقىلى ئەكىرگەن ئوتۇنىنى ئىنتايىن تۆۋەن باھا بىلەن زورلاپ سېتىۋاپتۇ. دەرۋىش بۇنىڭدىن قاتتىق رەنجىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان بىر ئالىم بايغا:

— سەن كەمبەغەل بىچارىلەرگە زورلۇق قىلما، ئۇلارنىڭ مىسكىن كۆڭلىنى رەنجىتمە، يېتىملارنىڭ كۆزلىرىدىكى ياشنى قانغا ئايلاندۇرما. بۇ ئىشلىرىڭنى تاشلا! — دەپ نەسىھەت قىپتۇ. ئەمما باي بۇ سۆزلەرگە پىسەنت قىلماپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا سودىگەرنىڭ ئوتۇنخانىسىغا ئوت كېتىپ، ھېچ نەرسىنى قويماي كۈلگە ئايلاندۇرۇپتۇ. سودىگەر ئۆز ئەتراپىدىكىلەرگە:

— بۇ ئوتنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى بىلەلمەيۋاتىمەن، — دەپ تۇرغاننىڭ ئۈستىگە، ھېلىقى ئالىم كېلىپ قاپتۇ:

— بۇنىڭغا ھەيران بولما، سېنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇقۇڭدىن زار قاقشىغان كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ يۈرىكىدىن چىققان ھەسرەت ئوتى سېنىڭ مال - مۈلكۈڭنى ئۆرتەپ كۈلگە ئايلاندۇردى، — دەپتۇ.

بېخىلنىڭ بېغى كۆكەرمەس

بىر ئادەم ئۆز ئۆيىدە ئايالى بىلەن قورۇلغان توخۇ گۆشىنى يەپ ئولتۇرسا، ئىشىك ئالدىغا بىر تىلەمچى كېلىپ سەدىقە سوراپتۇ. ھېلىقى ئادەم ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، قوپاللىق بىلەن تىلەمچىنى قوغلىۋېتىپتۇ.

ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي، بۇ ئادەمنىڭ ئامىتى كېتىپ، قولىدا ھېچ نەرسىسى قالماي، قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئاخىرىدا خوتۇنىنىمۇ باقالماي قويۇۋېتىپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭدىن ئاجراشقاندىن كېيىن باشقا بىر ئەرگە تېگىپتۇ. بىر كۈنى بۇ ئەر – خوتۇن ئۆز ئۆيىدە قورۇلغان توخۇ گۆشى يەپ ئولتۇرسا، بىر تىلەمچى كېلىپ سەدىقە تىلەپتۇ. ئەر بىر ناننىڭ ئۈستىگە توشتۇرۇپ توخۇ گۆشى ئېلىپ خوتۇنىغا تۇتقۇزۇپتۇ ۋە ئۇنى تىلەمچىگە بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئايال ئۇنى ئاچىقىپ تىلەمچىگە بېرىپتۇ – دە، يىغلىغىنىچە قايتىپ كىرىپتۇ. ئېرى خوتۇنىدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورۇشتۇرۇپتۇ. ئايال بۇ كەلگەن تىلەمچىنىڭ ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ئېرى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئېرى ئايالىغا:

— بۇرۇن شۇ ئېرىڭ بىلەن ئىككىمىز تاماق يەپ ئولتۇرغان چېغىمىزدا تىلەمچىلىك قىلىپ بارغان كىشى مەن ئىدىم. ئۇ ئېرىڭنىڭ بېخىللىقىدىن زامان ئۇنىڭغا شۇنداق مۇكاپات بەردى، — دەپتۇ.

ئۈچ ئوغۇل

بىر ئادەمنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. كىچىك ئوغلى ئاتا - ئانىسىنىڭ سۆزىدىن چىقماي، ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىدىكەن. ئۇ ئەخلاقلىق، تەرتىپلىك ئىكەن. قالغان ئىككى چوڭ ئوغلى يامان كىشىلەرگە قوشۇلۇپ، بولمىغۇر يوللاردا ماڭىدىكەن. ئاتا - ئانىسىنى رەنجىتىپ، نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سالمايدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بىچارە ئانىسى دەرد چېكىپ ۋاپات بوپتۇ. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي دادىسىمۇ كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. بوۋاي ئۆزىنىڭ ساناقلىقلا كۈنى قالغانلىقىنى سېزىپ، ئۈچ ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ، ئۇلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— بالىلىرىم، مېنىڭ ئۆمرۈم ئاخىرلىشىپ قالغان ئوخشايدۇ. مەندىن كېيىن ئۈچۈڭلاردىن پەقەت بىرىڭلارلا مىراسخور بولىسىلەر. شەھەر قازىسى بىلەن يۇرت چوڭلىرى قايسىڭلارغا مىراسخورلۇقنى ھۆكۈم قىلسا، شۇ ۋارىس بولىدۇ. ئۇلار مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى تېپىپ ھۆكۈم قىلىدۇ دەپ ئويلايمەن.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن بوۋاي ۋاپات بوپتۇ. ئۈچ ئوغلى ئاتىسىدىن قالغان مىراسنى تالىشىپ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىشىپتۇ. ئۇلار ئاتىسىنىڭ قىلغان ۋەسىيەت سۆزىنى قازىغا ئېيتىپتۇ. قازى بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا قىينالغانلىقتىن، ئۇلارغا:

— مەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلالمايمەن، چۈنكى ئاتاڭ-
لار قايسىڭلارنىڭ مىراسخور بولىدىغانلىقىنى ئېنىق ئېيت-
مىغان. شەھىرىمىزدە بىر بىلىملىك، دانىشمەن ئادەم بار.
شۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئاتاڭلارنىڭ ۋەسىيىتىنى دەپ بېرىڭ-
لار. بۇ مەسىلىنى شۇ دانىشمەنلا ھەل قىلالايدۇ دەپ
ئويلايمەن. شۇ ئادەم قانداق ھۆكۈم چىقارسا، مەنمۇ شۇنىڭ-
غا قوشۇلىمەن، — دەپ ئۇلارنى دانىشمەننىڭ ئالدىغا
ئەۋەتىپتۇ.

ئۈچ بالا دانىشمەننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئەھۋالنى دەپ-
تۇ. دانىشمەن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ، غەزەپلەنگەن
قىياپەتتە:

— شۇنداقمۇ مۇجمەل ۋەسىيەت بولامدۇ؟ سىلەر قاي-
تىپ، بۇنداق تۇترۇقسىز ۋەسىيەت قىلغان ئاتاڭلارنىڭ قەب-
رىسىنى بۇزۇپ تۈزلىۋېتىپ، ئاندىن بۇ يەرگە كېلىڭلار.
شۇ چاغدا توغرا، ھەققانىي ھۆكۈمنى چىقىرىمەن، —
دەپتۇ.

ئەتىسى ئىككى چوڭ ئوغلى كەتمەن - گۈرجەكلىرى-
نى ئېلىپ، كىچىك ئوغلى بولسا قولىغا قىلىچ ئېلىپ قەبرىس-
تانلىققا بېرىپتۇ. ئىككى چوڭ ئوغلى ئاتىسىنىڭ قەبرى-
سىنى بۇزۇشقا تەمشىلىپتۇ، كەنجى ئوغلى بولسا ئۇلارغا
قارشى قىلىچ كۆتۈرۈپتۇ ۋە:

— سىلەر تازىمۇ ئەخلاق-
سىز، نومۇسسىز ۋە ۋىجدان-
سىز ئىكەنسىلەر. بايلىقنى
دەپ ئۆز ئاتىمىزنىڭ قەبرى-
نى بۇزماقچى بولۇۋاتىسىلەر.

مەن بۇنداق ئىپلاسلىقلارغا ھەرگىز يول قويمايمەن. قايسىڭلار قەبرىنى بۇزماقچى بولىدىكەنسىلەر، ھەر ئىككىڭلارنى ئۆلتۈرىمەن. مەن مىراستىن كەچتىم، ئۇنى سىلەر ئېلىڭلار. ئاتا - ئانىمىز ھايات ۋاقتىدا ئۇلارنى ھۆرمەت قىلمىدىڭلار، مۇبارەك دىللىرىنى ئاغرىتتىڭلار. ئەمدى ئۇلارنى قەبرىدىمۇ تىنچ ياتقۇزمامسىلەر؟ ھەي نومۇسسىزلار! — دەپتۇ.

ئىككى ئاكىسى كەنجى ئىنىسىنىڭ پەيلىدىن قورقۇپ قەبرىگە تېگەلمەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۈچەيلەن دانىشمەننىڭ ئالدىغا قايتىپ كەپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئىنىسى ئۈستىدىن دانىشمەنگە شىكايەت قىلىپ:

— بۇ ئىنىمىز سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇندىشىمىزغا يول قويمىدى. قىلىچ كۆتۈرۈپ ئالدىمىزنى توستى. ئەگەر ئاتىمىزنىڭ قەبرىسىنى بۇزساق، بىزنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەھدىت سالدى، — دەپتۇ. كىچىك ئوغلىمۇ ئاتىسىنىڭ قەبرىسىنى بۇزدۇرۇشقا يول قويالمايدىغانلىقىنى قايتا تەكىتلەپتۇ. بۇ ئۈچ بالىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دانىشمەن ئىككى چوڭ ئوغلىغا خىتاب قىلىپ:

— ئاتاڭلار سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ مىراسخور بولىدىغانلىقىنى ئېنىق ئېيتماي بىزگە ھاۋالە قىلىپ قالدۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبى ئەمدى يېشىلدى. مەن سىلەرنى سىناش ئۈچۈن ئاتاڭلارنىڭ قەبرىسىنى بۇزۇشقا ئەۋەتكەنىدىم. بۇ ئىككىڭلار ئەسكىلىكىڭلار تۈپەيلىدىن شۇنداق يىرگىنچلىك ئىشنى قىلىشقا بەل باغلىدىڭلار، ئىنىڭلار بۇنى رەت قىلدى،

ھەتتا سىلەرنىمۇ بۇنداق ئىپلاسلىقتىن يېنىشقا دەۋەت قىلدى.
ئەمدى سىلەر ئۆزۈڭلار ئىناپ قىلىپ ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ،
ھەقىقىي مىراسخور كىم بولۇشى كېرەك؟ — دەپتۇ ۋە كىچىك
ئوغلىنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— يارايسەن ئوغلۇم، ئاتاڭنىڭ ھەقىقىي ئوغلى سەن
ئىكەنسەن، ئاتا مىراسىغا سەنلا ئىگە بولىسەن. بۇ ئىككى
يارامسىز ئاكاڭ بۇنىڭدىن مەھرۇم قىلىنىدۇ. مېنىڭ ھۆك-
مۇم مانا شۇ، — دەپتۇ.

ئەتىسى قازى بۇ ئۈچ ئوغۇلنى چاقىرتىپ، دانىشمەن-
نىڭ ھۆكمىنى تەستىقلاپ، ئۈچ بالىنىڭ ئاتىسىدىن قال-
غان مىراسىنىڭ ھەممىسىنى كەنجى ئوغلىغا بۇيرۇپ بېرىپتۇ.
يارامسىز ئىككى ئاكىسى ئىنتايىن ئوسال بولغان ھالدا قايتىپتۇ.

نېمە تېپىسالا شۇ ئۇنىدۇ

بىر يىگىت قىرنىپ كۆزلىرى غۇۋالاشقان، بىر نەرسە تۇتسا قوللىرى تىترەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان دادىسىنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئالمايدىكەن.

بىر كۈنى بوۋاي تاماق ئۇسۇپ بەرگەن تاۋاقنى تۇتالماي قالغانلىقتىن تاۋاق يەرگە چۈشۈپ سۇنۇپ كېتىپتۇ. بۇنىڭغا كېلىنىنىڭ بەكمۇ ئاچچىقى كېلىپ، بىر مۇنچە تاپا- تەنە، سىبىسىق گەپلەرنى قىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغلى بوۋاينى ھويلىنىڭ چېتىدىكى زەي، قاراڭغۇ بىر ئۆيگە ئو- رۇنلاشتۇرۇپتۇ ۋە بازاردىن ئالايتەن بوۋاي ئۈچۈن ياغاچ چۆچەك سېتىپ ئەكىلىپ، چۆچەكتە تاماق بېرىدىغان بوپتۇ. ئوغلى بىلەن كېلىنىدىن بۇ خورلۇقنى كۆرگەن بو- ۋاينىڭ دىلى بەكمۇ رەنجىپتۇ. بوۋاينىڭ بەش- ئالتە ياشلىق بىر نەۋرىسى بار ئىكەن. بوۋاي بۇ نەۋرىسىنىڭ يېنىدىن بىردەم نېرى كەتمىگەنلىكى بىلەنلا ئۆز كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ ئۆتىدىكەن. بالا بوۋىسىدىن ئۆزىنىڭ بالىلىق تىلى بىلەن ھەر خىل سوئاللارنى سوراپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ، قايغۇ- ھەسرىتىنى يېنىكلىتىدىكەن.

بىر كۈنى دادىسى ئوغلىنىڭ پىچاق بىلەن بىر ياغاچنى يونۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ:

— بالام نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا دادىسىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ:

— دادا، سىز بوۋامغا تاماق بېرىشكە بىر ياغاچ چۆچەك ئەكەلدىڭىزغۇ، ئاپام بوۋامغا ئاشۇ چۆچەكتە تاماق بې-رىۋاتىدىغۇ. مەنمۇ مۇشۇ ياغاچتىن چۆچەك ياساۋاتىمەن، مەنمۇ چوڭ بولغاندا ئاپام بىلەن سىزگە مۇشۇ چۆچەكتە تاماق بېرىمەن، — دەپتۇ.

بالىنىڭ بۇ سۆزى ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇ يىغلىغىنىچە دادىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. بوۋاينىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ئەپۇ سوراپتۇ ۋە بوۋاينى ھەم يورۇق، ھەم ئىسسىق بىر ئۆيگە كۆچۈرۈپ ئەكىرىپتۇ. تاماقنى بىرلىكتە ئولتۇرۇپ يەيدىغان بوپتۇ. ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۈتۈپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىۋاتقانلىقىدىن تولىمۇ خۇشال بولغان بوۋاي:

— باللىرىم، ئەمدى كۆڭلۈم غەم-قايغۇدىن قۇتۇلدى، مەن سىلەردىن رازىمەن. مانا مۇشۇ نەۋرەم — كىچىك قوزى-چىقىم سىلەرنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغاتتى، — دەپتۇ.

تىلىدىن ئىلىندى

بىر كۈنى مىرزا ئۇلۇغبەگنىڭ ئالدىغا بىر كىشى كېلىپ، ئۆز دوستىنىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن شىكايەت قىپتۇ:

بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى بۇخارانى زىيارەت قىلىش نىيىتىدە سەمەرقەنتتىن يولغا چىقىۋىدىم، يېنىمدا مىڭ تەڭگە پۇلۇم بار ئىدى. ئۇنبەش چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن بەكمۇ ھېرىپ كەتتىم، قورسىقىممۇ ئاچتى. بىر چوڭ دەرەخنىڭ سايىسىدە ئولتۇرۇپ دەم ئالدىم. ئېلىۋالغان يېمەكلىككىم بىلەن قورساق توقلاپ ئولتۇرسام دوستلىرىمدىن بىرى كېلىپ قالدى. مەن ئۇنى غىزالىنىشقا چاقىردىم، ئۇ كەلدى. بىرلىكتە غىزالاندۇق. كېيىن دوستۇم قايتماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، مەن يېنىمدىكى مىڭ تەڭگە پۇلنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ ئۆيۈمدىكىلەرگە بېرىپ قويۇشىنى ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ ماقۇل بولدى ۋە پۇلنى ئېلىپ سەمەرقەنتكە يۈرۈپ كەتتى.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن بۇخارادىن قايتىپ كەلدىم. ھېلىقى دوستۇمنىڭ ئامانىتىمنى ئۆيۈمدىكىلەرگە تاپشۇرمىغانلىقى مەلۇم بولدى. مەن دوستۇمنىڭ يېنىغا بېرىپ ئامانەتنى سورۇشتۇردۇم. ئەمما ئۇ مېنىڭدىن ھېچقانداق ئامانەت ئالمىغانلىقىنى، ھەتتا مېنى يولدا كۆرمىگەنلىكىنى ئېيتىپ ھەممىدىن تېنىۋالدى. مانا مۇشۇ ئىش ئۈستىدە ئۆزلىرىگە ئەرز قىلىپ كەلدىم. بۇنى ئېنىقلاپ، ئۇنىڭدىن مىڭ تەڭگە پۇلۇمنى ئېلىپ بېرىشلىرىنى سورايمەن.

مىرزا ئۇلۇغبەگ دەۋاگەرنىڭ ھېلىقى دوستىنى چاقىر-تىپ كەلتۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن بۇ ئەھۋالنى سورۇشتۇرۇپتۇ. ئۇ كىشى بۇنداق ئىشتىن زادىلا خەۋىرى يوقلۇقىنى، يولدا ئۇنىڭ بىلەن غىزالىنىش تۇرماق، ھەتتا ئۇنى كۆرمىگەنلىكىنى، ئۇ دېگەن دەرەخنىڭ قايسى يول، قايسى ئۆستەڭ بويىدا ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

مىرزا ئۇلۇغبەگ پۇل ئامانەت بەرگۈچىگە:

— سەن ھازىر بېرىپ، شۇ دەرەخنىڭ بىر نەچچە دانە يوپۇرمىقىنى ئەكەل، — دەپتۇ.

مىرزا ئۇلۇغبەگ ئۇنى يولغا سېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ دوستىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. بىر ھازا ئۇنىڭ بىلەن چاقچاقلىشىپ، ئۇنى قىزىق گەپكە جەلپ قىپتۇ. گەپ تازا قىزىغاندا، مىرزا ئۇلۇغبەگ گەپنى بۆلۈپلا ئۇنىڭدىن:

— ئۇ ئۆزى ئېيتقان ھېلىقى دەرەخنىڭ يېنىغا يېتىپ بارغانمىدۇ؟ ئۇنىڭ تېخىچە كەلمىگىنىگە قارىغاندا ئۇ يەر خېلىلا يىراقتا بولسا كېرەك، — دېيىشىگە، دەۋاگەرنىڭ دوستى:

— تېخى يېتىپ بارالمىدى، ئۇ يەر خېلىلا يىراقتا، — دەپ سۆزىدىن ئېلىنىپ قاپتۇ.

مىرزا ئۇلۇغبەگ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— سەن تېخى ھېلىلا «ئۇ دەرەخنى زادىلا كۆرمىگەن، ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنىمۇ بىلمەيمەن» دېۋىدىڭغۇ؟ ئەمدى ئۇنىڭ ئۇ يەرگە تېخى يېتىپ بارالمىغانلىقىنى، دەرەخنىڭ خېلى يىراق جايدا ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلىسەن؟ سەن بىمەنە سۆزۈڭنى قويۇپ، ئۇنىڭ ئامانەت پۇلىنى دەرھال ئەكەل، بولمىسا قاتتىق جازالىنىسەن، — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

خىيانەتچى ئۆزىنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى ئىقرار قىلىپ، ئامانەت پۇلنى ئەكەپتۇ. مىرزا ئۇلۇغبەگ پۇلنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ.

تەدبىرلىك ئوغرى

ھەلەپ شەھىرىدىكى بىر توپ ئوغرىلار بىر ئاخشىمى كارۋان سارايىنىڭ يېنىدىكى ھاممامنىڭ ئاستىدىن لەخمە كولاپ، ئۇنى سارايىنىڭ قورۇسىدىكى قۇدۇق ئىچىگە تۇتاشتۇرۇپتۇ. تۇن يېرىملاشقان، ئەتراپ جىمجىت، ساراي ئەھلى شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن چاغنى غەنىيمەت بىلگەن ئوغرىلار جىددىي تۇتۇش قىلىپ، بىر نەچچىسى قۇدۇق ئۈستىگە چىقىپتۇ. ئۇلار سارايدىكى سودىگەرلەرنىڭ قىممەت باھالىق ماللىرىنى تالىۋېلىپ، قۇدۇق ئاستىدىكى شېرىكلىرىگە چۈشۈرۈپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن قۇدۇققا چۈشۈپ، ئالغان ماللىرىنى لەخمە ئارقىلىق ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئاچىقىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ساراي ئەھلى پاتىپاراق بولۇپ كېتىپتۇ. شەھەرگە ھەر خىل خەۋەرلەر تارقىلىپتۇ. شەھەر ھاكىمى ئۆز خىزمەتچىلىرى بىلەن كېلىپ تەكشۈرگەن بولسىمۇ، نەتىجە چىقىرالماپتۇ. چۈنكى ساراي دەرۋازىسى مەھكەم ئېتىكلىك تۇرغانىكەن.

ھاكىم تەكشۈرۈپ ئېنىق ئىسپات تاپالمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاخىر ئەيىبنى ساراي قاراۋۇلىغا قويۇپتۇ. قاراۋۇل ۋە ئۇنىڭ بالا - چاقىسى ساراي ئالدىدا ئازابلىنىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى قانچە دېسىمۇ ھاكىم ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماپتۇ.

ساراي ئالدىغا كۆپ ئادەملەر يىغىلىشقا باشلاپتۇ. ئوغرىلارنىڭ باشلىقىمۇ خەلق ئىچىدە بار ئىكەن. ئۇ بىگۇناھ قاراۋۇلنىڭ بالا - چاقىسى بىلەن شۇنچە ئازاب چېكىۋاتقانلىقىغا چىدىماي: «ئوغرىلىقنى شېرىكلىرىم بىلەن مەن قىلسام، گۇناھسىز بىچارىلەر ئازابقا قالسا، بۇ قانداق ئىنساپ بولىدۇ؟ بۇنىڭغا يول قويۇش ۋىجدانسىزلىق، نامەردلىك بولمامدۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ - دە، سەكرەپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، شەھەر ھاكىمىغا:

— بۇ گۇناھسىز بىچارىلەرنى ئازابلىماڭلار، مالنى ئوغرىلىغان مانا مەن، — دەپتۇ.

ھاكىم ئالدىدا تۇرغان بۇ بەستلىك يىگىتنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ ۋە دەرھاللا قاراۋۇلنى قويۇۋېتىپ، ئاندىن ئوغرىغا:

— ئىنساپلىق، مەرد يىگىت ئىكەنسەن، بۇ بىچارىلەرنى تۆھمەت ئازابىدىن قۇتۇلدۇردۇڭ. قېنى، راستىڭنى ئېيت، ئوغرىلىغان ماللارنى نەگە قويدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئوغرىلار باشلىقى:

— ساراي تاقالماستىن بۇرۇن سارايغا كىرىپ يوشۇرۇنۇۋالدىم. ھەممەيلەن ئۇيقۇغا كەتكەندە، ئالغان ماللىرىمنى ساراي قورۇسىدىكى كونا قۇدۇققا سىلىپ قويدۇم. ئۇنى ئېپىنى تاپقاندا ئەكەتمەكچىدىم. ھازىر ھېلىنىڭ بىلىمدىن ئارقان بىلەن باغلاپ قۇدۇققا چۈشۈرۈڭ، ھەممە مالنى ئېچىقىپ بېرەي. قۇدۇقتىن چىققاندىن كېيىن ماڭا قانداق جازا بەرسىڭىز ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، — دەپتۇ.

ھاكىم ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە بېلىدىن ئارقان بىلەن مەھكەم باغلاپتۇ. ئىككى ياساۋۇل ئارقاننىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ

قۇدۇققا چۈشۈرۈپتۇ ۋە قۇدۇق بېشىدا ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ئوغرى قۇدۇق ئاستىغا چۈشۈش بىلەنلا بېلىدىكى ئارقاننى يېشىۋېتىپ، لەخمە ئارقىلىق بەدەر قېچىپتۇ. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ، يا مال، يا ھېلىقى ئوغرىدىن دېرەك بولماپتۇ.

ھاكىم بۇ سىرنى يېشىش ئۈچۈن بىر ئادەمنى قۇدۇققا چۈشۈرۈپتۇ. ئۇ ئادەم بىر ئازدىن كېيىن قايتىپ چىقىپ، قۇدۇق ئاستىدا ھاممامنىڭ كۆل تۆكىدىغان جايىغا تۇتاشقان لەخمە كولانغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەتراپتا تۇرغانلار ھەيران بولۇپ بارماقلىرىنى چىشلىشىپتۇ.

يوقسۇزلۇق سەۋەبىدىن ئوغرىلىق يولىغا كىرگەن ئۇ يىگىتنىڭ باي سودىگەرلەرنىڭ مېلىنى ئوغرىلاپ، كەمبەغەللەرگە رەھىم - شەپقەت قىلغانلىقىنى ئۇققان بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنىڭدىن خۇش بولۇپتۇ.

تېپىلغان كوزا

بىر شەھەردە ئىبراھىم دېگەن ئەمگەكچان كىشى بار ئىكەن. ئۇ كېچە-كۈندۈز تىرىشىپ ئىشلەپ، تاپقان پۇلىدىن ئېشىنغىنىنى بىر كوزىغا يىغىپ، ئۇنى بىر چىلان دەرىخىنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قويۇپتۇ.

بىر كۈنى ئىبراھىم كوزىدىكى پۇلدىن بىر ئاز ئالغىلى كېلىپ قارىسا، ئۇ يەر باشقىلار تەرىپىدىن كولىنىپ، ھېلىقى كۆمۈلگەن كوزا ئېلىپ كېتىلىپتۇ. ئىبراھىمنىڭ بېشى قېتىپ قانداق قىلارىنى بىلەلمەي، ئاخىر ئۆزىنىڭ بىر يېقىن دانىشمەن دوستىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. دانىشمەن ئىبراھىمنى باشلاپ ھېلىقى كوزا كۆمۈلگەن جايغا كېلىپ، ئۇيان-بۇيان تەكشۈرگەن بولسىمۇ، ھېچقانداق نەتىجە چىقىرالماي تۇرغاندا، بۇلارنىڭ ئۈستىگە قەلەندەر سۈپەت بىر ئادەم كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن:

— چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزى تىبابەتچىلىكتە دورا قىلىنىدۇ. بىرەيلەنگە چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزى لازىم بولۇپ بۇ يەرنى كولىغان. بۇ جەرياندا ئۇنىڭغا كوزا ئۇچرىغان. ئۇ ئالماقچى بولغان يىلتىز بىلەن كوزىنى ئېلىپ كەتكەن، — دەپتۇ. بۇ ئۇچەيلەن سۆزلىشىۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە بىر كىچىك بالا كېلىپ قېلىپ، بولۇۋاتقان سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇلارغا:

— بىلدىم، بىلدىم،
كوزىنى تېپىش ئاسان.
بۇ ئاكام «چىلان دەرىخىنىڭ
يىلتىزى دورا بولىدۇ» دېدى.
ئېھتىمال بىر تېۋىپ كېسەل
كۆرسەتكىلى كەلگەن بىر
كىشىگە چىلان يىلتىزى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغان، ئۇ كىشى كېلىپ بۇ چىلاننىڭ يىلتىزىنى كولىغان. نەتىجىدە قولىغا چىقىپ قالغان كوزىنى ئېلىپ كەتكەن. ئەمدى سىلەر شۇ يېقىن ئارىدا قايسى تېۋىپنىڭ كىمگە چىلان دەرىخى يىلتىزىنى تېپىپ كېلىش-كە بۇيرۇغانلىقىنى ئېنىقلىساڭلار كوزا تېپىلىدۇ، — دەپتۇ.
ئىبراھىمنىڭ دانىشمەن دوستى بۇ دىۋانە سۈپەت ئادەم بىلەن كىچىك بالىنىڭ زېرەكلىكىدىن ھەيران بوپتۇ ۋە ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپتۇ.

دانىشمەن شۇ ئەتراپلاردىكى تېۋىپلاردىن كىمگە قاچان چىلان دەرىخى يىلتىزى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. تېۋىپلاردىن بىرى:

— ھاجى ھەيدەر دېگەن بىر كىشىگە بۇنىڭدىن بىر-نەچچە كۈن بۇرۇن چىلان دەرىخىنىڭ يىلتىزىنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغانىدىم، ئۇ ئېلىپ كەلدى، دورا ياساپ بەردىم، — دەپتۇ ۋە ئۇ ئادەمنىڭ نەدە تۇرىدىغانلىقىنى ئېي-تىپ بېرىپتۇ.

ئىبراھىم دوستى بىلەن ھېلىقى كېسەل ئادەمنى ئىزدەپ تېپىپ، ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن كەلگەنلى-كىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ ئادەم ئەھۋالنى ئۇقتاندىن كېيىن:

— تېۋىپنىڭ بۇيرۇشى بىلەن چىلان دەرىخى ئىز-
دەپ، ئاشۇ چىلان دەرىخىگە يولۇقتۇم ئۇنىڭ يىلتىزىنى
ئېلىش ئۈچۈن تۈۋىنى كولاۋاتسام، ئىچىگە لىق پۇل قاچى-
لانغان كوزا ئۇچراپ قالدى. ئۇنى ئېلىپ كەلدىم. ئەگەر
ئىگىسى چىقىپ قالسا تاپشۇرۇپ بېرىمەن، دېگەن نىيەت
بىلەن ساقلاپ قويدۇم، — دەپتۇ.

ئىبراھىمنىڭ دانىشمەن دوستى:

— ئۇ يەر ۋە ئۇيەردىكى چىلانلار مۇشۇ كىشىنىڭ بولىدۇ.
بۇ بىر ئاق كۆڭۈل، كەمبەغەل ئادەم. ساۋاپلىق ئۈچۈن
بولسىمۇ شۇ كوزا بىلەن پۇلنى مۇشۇ ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ
بەرگەن بولسىڭىز، — دەپتۇ.

ھېلىقى كېسەل ئادەم ئىبراھىمدىن كوزىدىكى پۇلنىڭ
سانى ۋە كوزىنىڭ بەلگىلىرىنى سوراپ، ئۇنىڭ بەرگەن
جاۋابلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كوزا بىلەن پۇلنى قايتۇ-
رۇپ بېرىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ بىر دانىشمەن، ئالىم كىشى ھەل قىلال-
مىغان مۇشكۇل مەسىلىنى ئوقۇمىغان بىر ئادەم بىلەن بىر
كىچىك بالا ھەل قىپتۇ.

ئادىل ۋەزىر

ئىران شاھلىرىدىن بىرىنىڭ ئابدۇللا دېگەن دانا ۋەزىرى بار ئىكەن. ئۇ باشقا ئىشلارغا مەلىكە بولۇپ قېلىپ پادىشاھنىڭ يېنىغا بىر يىلغىچە كىرمەپتۇ. شۇ چاغلاردا خەلق ئىچىدە تىنچسىزلىق باشلىنىپ قالغانىكەن.

ئابدۇللا بىر يىلدىن كېيىن پادىشاھنىڭ يېنىغا قايتىپ كېتىۋاتقىنىدا خەلق ئۇنى يولدا توسۇۋاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر كىشى يۈگۈرگىنىچە كېلىپ ۋەزىرنىڭ ساقىلىدىن تۇتۇپ سىلكىشلەپتۇ. بەزىلەر ئۇنى ئاجرىتىپ قويۇپتۇ. ۋەزىر پادىشاھنىڭ ئالدىغا تەستە يېتىپ كەپتۇ ۋە پادىشاھتىن خەلقنىڭ دەردىگە يېتىشنى، ئۆزىگە ئەدەبسىزلىك قىلغان ھېلىقى كىشىگە جازا بەرمەسلىكنى ئۆتۈنۈپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئابدۇللا ۋەزىرنىڭ يېنىغا بىر سودىگەر كىرىپ كەپتۇ ۋە ئەھۋالنى ئېيتىپ مۇنداق دەپتۇ:

— تۈنۈگۈن سىزنىڭ ساقىلىڭىزدىن تۇتۇپ سىلكىشلىگەن كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سىزگە ئېيتىپ قويۇشقا كەلدىم. ئۇ مېنىڭ قوشنام، ئىسمى سادىق، ئۇنىڭغا جازا بېرىلىشى كېرەك.

ئابدۇللا بۇ سودىگەرگە ئۆز لايىقىدا سۆز قىلىپ قايتۇرۇپتۇ. ۋەزىر بىر خىزمەتكارنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا سادىقنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، قورقىنىدىن رەڭگىرويى ئۆچكەن سادىقنى ئېلىپ كەپتۇ.

سادىق ۋەزىرنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، گۇناھىنى تىلەپتۇ. ۋەزىر سادىقنى يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ. ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سېنى جازالاش ئۈچۈن ئەمەس، سودىگەر قوشناڭنىڭ ئوسال ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ قويۇش ئۈچۈن چاقىرتتىم. ئۇ قوشناڭ چېقىمچى، ئېغۋاگەر ئادەم ئىكەن. بايا ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ سەن توغرۇلۇق چېقىمچىلىق قىلدى. سەن بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزۈڭگە ئېھتىيات قىل، ئۇ قوشناڭدىن ھەزەر ئەيلە.

تۆھمەتچى ۋە شاتۇتىلار

ئەل ئىچىدە ئۇلۇغ شۆھرەت قازانغان ھاكىمنىڭ گۈزەل، ئىپپەتلىك، نومۇسچان بىر ئايالى بار ئىكەن. ھاكىمنىڭ قوشنىسى باققۇچى قۇشبېگى ئۆز خوجىسىنىڭ شۇ ئايالىغا سىرتتىن ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭۈل قۇشى ئايالنىڭ ئىشق تۇزىقىغا ئىلىنىپتۇ. خىزمەتكار ژىسال ئىشكىنى قانچە قاقسىمۇ، ئىشىك ئېچىلماپتۇ. ئۇنىڭ ئەپسۇن ۋە ئەپسانىلىرى ئۇ ئىپپەتلىك، نومۇسلۇق ئايالغا كار قىلماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھاكىمنىڭ بۇ پاك ۋە ساپ ئايالىنى تۆھمەت قاپقىنىغا دەسسىتىشكە ئۇرۇنۇپتۇ. شۇ نىيەت بىلەن بازاردىن ئىككى تۇتى قۇش سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭ بىرىگە «مەن ھاكىمنىڭ ئايالىنىڭ قاراۋۇل بىلەن ئۆيدە ياتقانلىقىنى كۆردۈم» دېگەن سۆزنى، يەنە بىرىگە «مەن ھېچنېمە دېمەيمەن» دېگەن سۆزنى بەلخ تىلىدا سۆزلەشنى ئۆگىتىپتۇ. شاتۇتىلار بىر ھەپتىدىلا بۇ سۆزلەرنى يادلىۋاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قۇشبېگى بۇ شاتۇتىلارنى ھاكىمغا تەقدىم قىپتۇ.

شاتۇتىلار ئۆگەنگەن شۇ سۆزلەرنى خوش ئاۋازدا ئېيتىۋېرىپتۇ. ھاكىم بەلخ تىلىنى بىلمەيدىكەن. لېكىن ئۇ شاتۇتىلارنىڭ خوش ئاۋازىغا مەھلىيا بولۇپ، ئۇلارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپتۇ. ئايال بىچارىمۇ شاتۇتىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي، بۇ ئىككى جانىۋارنى ياخشى بېقىپتۇ.

بىر كۈنى ھاكىمغا بەلخلىق بىر نەچچە كىشى مېھمان بولۇپ كېلىپ قاپتۇ. شاتۇتىلار ئۆگەنگەن سۆزلىرىنى تەكرارلاپتۇ. مېھمانلار بىر - بىرىگە قارىشىپ بېشىنى تۆۋەن سېلىشقىنىچە جىم بولۇشۇپ قاپتۇ. ھاكىم مېھمانلارنىڭ بۇ ھالىتىنى سېزىپ، ئۇلاردىن نېمە بولغانلىقىنى سوراپتۇ. مېھمانلاردىن بىرى ھاكىمغا شاتۇتىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. ھاكىم شۇئان تاماقتىن قولىنى تارتىپ:

— ئەزىز مېھمانلار، كەچۈرۈڭلار. مەن شۇ ۋاقىتقا قەدەر شاتۇتىلارنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلمىگەنىدىم، بۈگۈن ئۇنى ئۇقتۇم. سىلەرگە رەھمەت. بىزنىڭ رەسمىي - يوسۇنىمىز بويىچە بۇزۇق ئايال ئەتكەن تاماقنى يېيىشكە بولمايدۇ، — دەپتۇ.

شۇ چاغدا تۆھمەتچى قوشبېگى سىرتتىن:

— ئايالىڭىزنىڭ قاراۋۇل بىلەن بىر ئۆيدە ياتقانلىقىنى مەنمۇ بىر نەچچە قېتىم كۆرگەنىدىم، — دەپ گۇۋاھلىق بېرىپتۇ.

ھاكىم ئايالىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىپپەتلىك ئايال ئېرىگە بىر كىشى ئارقىلىق: «مۆھتەرەم ھاكىم، مېنى ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىماڭ، ئاۋۋال ياخشىراق ئويلىنىڭ. ئەگەر تەكشۈرۈشتە گۇناھىم بارلىقى ئىسپاتلانسا، ئۆلۈشكە رازىمەن. دەلىل - ئىسپاتسىز ئۆلتۈرسىڭىز، ئۇۋالىمغا قالىسىز» دەپ خەۋەر ئەۋەتىپتۇ.

ھاكىم ئايالىنى چاقىرتىپ:

— شاتۇتىلار ئادەم نەسلىدىن ئەمەس، ئۇلار مەلۇم غەرەز بىلەن سۆزلەشمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشبېگىمۇ گۇۋاھلىق بەردى، — دەپتۇ.

ئايال ھاكىمغا مۇنداق دەپتۇ:

— بەلخلىق مېھمانلاردىن سوراپ بېقىڭ، شاتۇتىلار ئاشۇ سۆزلەردىن باشقا سۆزلەرنىمۇ بىلەمدىكەن؟ ئۇ ئائىنساپ قۇشبېگىنىڭ ئىپلاس نەپسى مەندىن سۇ ئىچمىگەنلىكى ئۈچۈن، شاتۇتىلارغا ئاشۇ بولمىغۇر سۆزلەرنى ئۆگىتىپ، مېنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى بولغان ئوخشايدۇ. ئەگەر شاتۇتىلار باشقا سۆزلەرنىمۇ سۆزلىيەلىسە، ئۇ چاغدا مېنى ئۆلتۈرسىڭىز رازىمەن.

ئايالنىڭ پىكرىگە ھەممەيلەن قايىل بوپتۇ. ھاكىممۇ، مېھمانلارمۇ شاتۇتىلارنى بىرنەچچە كۈن كۆزەتمەكچى بولۇشۇپتۇ. ئەمما ئۇلار بۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدە شاتۇتىلاردىن ھېلىقى ئىككى جۈملە سۆزدىن باشقا سۆزنى ئاڭلىماپتۇ. ھاكىم ۋە مېھمانلار ئايالنىڭ ساپ، پاكلىقىغا ئىشىنىپتۇ. ھاكىم ھېلىقى تۆھمەتچى قۇشبېگىنى چاقىرتىپ كەپتۇ. ئايال ئائىنساپ تۆھمەتچىگە:

— ھەي ئىپلاس زالىم، مەن بۇ گۇناھنى ئۆتكۈزگەندە سەن راست كۆرگەنمىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. قۇشبېگى «كۆردۈم» دەپ ئۆزىنى ئاقلىماقچى بوپتىكەن، قولىغا قونۇۋالغان قۇشى ئۆتكۈر تۇمشۇقى بىلەن ئۇنىڭ كۆزىنى بىرلا چوقۇپ كور قىلىپ قويۇپتۇ. تۆھمەتچى تېگىشلىك جازاسىنى تارتىپتۇ.

ئاتىنىڭ ۋەسىيىتى

باغدات شەھىرىدە ئابدۇللا ئىسىملىك خەير - ساخاۋەتلىك، مېھىر - شەپقەتلىك، ئادالەتپەرۋەر بىر كىشى بولغانىكەن. ئۇ ئالدىغا ياردەم سوراپ كەلگەن ھەرقانداق ئادەمنى قۇرۇق قول قايتۇرمايدىكەن. شۇ ۋەجىدىن بۇ ئادەمنىڭ خەلق ئىچىدە ئىناۋىتى يۇقىرى ئىكەن.

ئابدۇللانىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، بۇلارغا ئاتاپ قويغان ئىككى قورۇ جايى بىلەن ناھايىتى گۈزەل بىر بېغى بار ئىكەن.

بىر كۈنى ئابدۇللا بالىلىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇلارغا:

— بالىلىرىم، مەن ئەمدى قېرىدىم، كۆزۈمنىڭ ئوچۇق ۋاقتىدا قولۇمدا بار بولغان قورۇ - جاي بىلەن باغنى سىلەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بېرەي. ئۆزئارا كېلىشىپ، بىرىڭلار باغنى، ئىككىڭلا بىردىن قورۇ - جاي ئېلىڭلار، — دەپتۇ.

بالىلارنىڭ ھەممىسى باغنى تالىشىپتۇ. ئابدۇللا بالىلىرىنىڭ كېلىشەلمەيۋاتقىنىنى كۆرۈپ بىر ئويغا كەپتۇ - دە، بالىلىرىغا دەپتۇ:

— بالىلىرىم، سىلەر ساياھەتكە چىقىپ جاھان كېزىپ كېلىڭلار. قايسىڭلار ماڭا ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ئېلىپ كېلەلىسەڭلار، باغنى شۇنىڭغا بېرىمەن.

ئۈچ بالا ئەڭ قىممەتلىك نەرسە تېپىش ئۈچۈن ساياھەتكە چىقىپ كېتىپتۇ. چوڭ ئوغلى بىرنەچچە ئاي سەرسان ۋە سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپ، بىر ئەرەب قەبىلىسى بار جايغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بۇ يەرنىڭ باشلىقى بىلەن

تۇتۇشۇپ ئۇنىڭغا بىرمۇنچە نەرسىنى تەقدىم قىپتۇ. كېيىن ئۇنىڭدىن قولىدىكى ياقۇتنى خاتىرە ئۈچۈن بېرىشنى سوراپتۇ. قەبىلە باشلىقى ماقۇل بولۇپ، قولىدىن ئۈزۈكنى ئېلىپ ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. ئۇ خۇشاللىقىدا ئۆدۈل ئۆيىگە يول ئاپتۇ.

ئابدۇللا چوڭ ئوغلى ئېلىپ كەلگەن ياقۇتنى كۆرۈپ:

— ھەقىقەتەنمۇ قىممەت باھالىق ياقۇت ئېلىپ كەپسەن. ئەمدى سەۋر قىل. ئىنىلىرىڭنىڭ قانچىلىك نەرسە ئېلىپ كېلىشىنى كۆرۈپ باقايلى، — دەپتۇ.

ئوتتۇرانچى ئوغلىمۇ جاھاندا قىممەت باھالىق نەرسە ئىزدەپ، بىر دېڭىز بويىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەردىكى غەۋۋاسلار دېڭىز تېگىگە شۇڭغۇپ، ھەر خىل ئېسىل ۋە قىممەت باھالىق تاشلارنى سۈزۈپ چىقىدىكەن. ئۇ غەۋۋاسلارغا ئۆز ئەھۋالى ۋە مەقسىتىنى ئېيتىپ، ئۇلاردىن ياردەم قىلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. غەۋۋاسلار ئۇنىڭ تىلىكىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭغا بىر دانە قىممەت باھالىق ئېسىل تاش تەقدىم قىپتۇ.

دېڭىزدىن سۈزۈۋېلىنغان بۇنداق ئېسىل تاشلارنىڭ ئۈستىنى تازىلاپ، سىلىقداپ، ھەل بېرىپ پارقىرىتىش تەلەپ قىلىنىدىكەن. شۇڭا ئۇ تاشنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ، بىر ئۇستىغا شاگىرتلىققا كىرىپ، تاش تازىلاشنى، ھەل بېرىشنى ئۆگىنىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئېسىل تېشىنى كۆڭۈلدىكىدەك تازىلاپ، ھەل بېرىپ، ئاندىن ئۆز يۇرتىغا قايتىپتۇ. ئۆيىگە كېلىش بىلەنلا ئېلىپ كەلگەن ئېسىل تاشنى دادىسىغا تاپشۇرۇپتۇ. بوۋاي ئوغلىنىڭ بۇ سوۋغىسىنى كۆرۈپ:

— ئوغلۇم، سېنىڭ ئېلىپ كەلگەن بۇ سوۋغاڭمۇ

ھەقىقەتەن ئېسىل ئىكەن. ئەمدى ئىنىڭلارنىڭ نېمە ئېلىپ
كېلىشىنى كۈتەيلى، — دەپتۇ.

كەنجى ئوغلى ئالتە ئاي سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپ، ھېچنەدىن كۆڭلىگە ياققۇدەك ئېسىل تاش تاپالماي، ئاخىر ئۈمىدسىز ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئۇ ھېرىپ كەتكەنلىكتىن، ئۆيىگە يېقىن قالغاندا بىر ئاز ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن بىر كىشىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ھويلىدىن يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ، يوچۇقتىن ھويلا ئىچىگە قاراپتۇ.

ھويلا ئوتتۇرىسىدا بىر ئۆلۈك كالا ياتقان، ئۈچ كىچىك بالا كالىنى قۇچاقلاپ يىغلاۋاتقانىكەن. ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ كۆز يېشى قىلىشىۋاتقانىكەن. كەنجى ئوغۇل ئۇلارنىڭ بۇ ئېچىنىشلىق ھالىغا چىداپ تۇرالماي، دەرۋازى- نى ئېچىپ ھويلىغا كىرىپتۇ. قورۇ ئىگىسى بىلەن كۆرۈ- شۈپ، بۇ يىغىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. قورۇ ئىگىسى كۆز ياشلىرىنى تۆككەن ھالدا ئۆز ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپتۇ:

— بىز بىر نامرات ئائىلە ئىدۇق. دۇنيالىقتا مۇشۇ بىر كالىدىن باشقا ھېچ نەرسىمىز يوق. مۇشۇ كالىنىڭ سۈتى بىلەن كۈن كۆرۈپ كېلىۋاتاتتۇق. بۈگۈن بۇ كالا ئۆلۈپ قالدى. ئەمدى نېمە قىلىشىمىزنى بىلەلمەي يىغلاۋاتىمىز.

كەنجى ئوغۇل ئۇلارنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ كىچىك بالىلارنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپ، ئۇلارغا ۋە ئاتا - ئانىسىغا تەسەللى بېرىپتۇ. ئاندىن قورۇ ئىگىسىنى باشلاپ توپتوغرا مال بازىرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. كەنجى ئوغۇل بازاردىن ئەڭ ياخشى بىر سىيىرنى تاللاپ سېتىۋاپتۇ. نان، كۈرۈچ، ماي، ئۇن قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ

ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ.

بۇ كەمبەغەل بىچارىلەر ئالىيجاناب بۇ يىگىتنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىنى تۇتالماي يىغلاپ كېتىشىپتۇ. يىگىت ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىپ، ئاندىن ئۆز ئۆيىگە قايتىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۆيىگە قۇرۇق قول قايتىپتۇ. ئاتا - ئانا، ئاكىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئاتىسى ئوغلىغا زەن سېلىپ قاراپ، ئۇنىڭ مۈرىلىرىدە يالتىراپ تۇرغان ھېلىقى كەمبەغەلنىڭ ۋە ئۇنىڭ باللىرىنىڭ كۆز ياشلىرىنى كۆرۈپ:

— سەنمۇ ئېسىل، قىممەت باھالىق تاش ئېلىپ كەلدىڭمۇ؟ مۈرىلىرىڭدە پارقىراپ تۇرغان نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئوغلى ئۇنداق ئېسىل نەرسە ئېلىپ كېلەلمىگەنلىكىنى، مۈرىسىدىكى پارقىراپ تۇرغىنى كەمبەغەل ئائىلىدىكىلەرنىڭ كۆز يېشى ئىكەنلىكىنى جەريانى بىلەن ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ئابدۇللا كىچىك ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ ئالىيجاناب ئوغلىنى قۇچاقلاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ھەي ئالىجاناب، مۇرۇۋۋەتلىك ئوغلۇم، سەن ئۇ بىچارىلەرگە ياردەم قىلىپ، ئىنسانىي ۋەزىپەڭنى ئادا قىپسەن. ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىگە دوست - بۇرادەر ئىكەنلىكىنى، ئادالەتپەرۋەر بولۇش لازىملىقىنى ئاشۇ ئىشىڭ بىلەن كۆرسىتىپسەن، مەن سەندىن رازى. ماڭا بىر بىچارە ئاجىز كىشىنىڭ خۇشاللىق كۆز ياش تامچىسى مىڭلىغان جەۋھەردىن ئەۋزەلدۇر. بۇ باغنى ساڭا بەردىم، — دەپتۇ.

ئۇستازنىڭ ھىيلىسى

چىلىشىشنىڭ 360 خىل سەنئىتىنى مۇكەممەل ئىگىلى-
گەن بىر پالۋان بار ئىكەن. ئۇ ئۆز شاگىرتلىرىدىن بىرىگە
359 خىل چىلىشىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ، بىر خىل ئۇسۇلنى
ئۆگەتمەي ساقلاپ قاپتۇ.

شاگىرت كۈچ - قۇۋۋەتتە، چىلىشىش سەنئىتىدە ئەلا
دەرىجىدە يېتىشىپتۇ. شۇڭا ھېچكىم ئۇنىڭ بىلەن چىلىشىشقا
جۈرئەت قىلالمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز - ئۆزىگە تەمەننا
قويىدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى ئۇ پادىشاھقا ئۇستازى توغرى-
سىدا سۆزلەپ:

— يېشىنىڭ چوڭلۇقى بىلەن ماڭا ئۇستاز بولغانلىقى-
نى دېمىسەم، ئۇنىڭدىن كەم ئەمەسمەن، — دەپتۇ.

ئۇنىڭ بۇنداق ماختانچاقلىقى پادىشاھقا ياقماپتۇ. پادى-
شاھ ئاخىر ئۇستاز بىلەن ماختانچاق شاگىرتنى چىلىشىشقا
بۇيرۇپتۇ. چىلىشىش مەيدانىغا پادىشاھ، ۋەزىرلەر، ئەمەلدار-
لار ۋە مەشھۇر پالۋانلار يىغىلىپتۇ.

چىلىشىش باشلىنىپتۇ. شاگىرت ئۇستازىغا خۇددى
مەست بولغان پىلدەك ھۇرپىيىپ كەپتۇ. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە
«چويۇندىن پۇتتۇلگەن تاغ بولسىمۇ، ئۇنى ئورنىدىن يۇلۇ-
ۋېلىپ تاشلايمەن» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇستاز ئۆز شاگىرتىنىڭ
كۈچ - قۇۋۋەتتە ئۆزىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، شاگىر-
تىغا ئۆگەتمىگەن ئۇسۇلى بىلەن تاقابىل تۇرۇپتۇ. شاگىرت

ئۇستازىنىڭ بۇ ئۇسۇلغا تاقابىل تۇرالماپتۇ. ئۇستاز ئۇنى بېشىدىن يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئايلاندۇرۇپ يەرگە ئۇرۇپتۇ. تاماشىبىنلار قىقاس - چۇقان سېلىپ ئۇستازنى ئالقىشلاپتۇ. پادىشاھ ئۇستازغا ئېسىل سوۋغات تەقدىم قىپتۇ. شاگىرتقا: «ئۆزۈڭنى ئۇستازىڭدىنمۇ يۇقىرى ئورۇنغا قويماقچى بولدۇڭ» دەپ تەنبىھ بېرىپتۇ.

شاگىرت:

— ئۇستاز كۈچ - قۇۋۋەتتە ماڭا تەڭ كېلەلمەيتتى، ئۇ ماڭا ئۆگەتمىگەن بىر خىل چېلىشىش ھىيلىسى بىلەنلا مېنى يېڭىۋالدى، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئۇستاز:

— مەن مۇشۇنداق كۈنلەرنىڭ بولۇشىنى ئويلاپ، چېلىشىش تەدبىرلىرىدىن بىرىنى بۇنىڭغا ئۆگەتمىگەنىدىم. دانىشمەنلەر: «دوستۇڭغا تولىمۇ ئىشىنىپ كېتمەپ، ئۇنىڭغا ئارتۇقچە مەدەت بەرمە. مۇبادا بىر كۈنى ئۇ ساڭا دۈشمەن بولۇپ قالسا، ئۆزۈڭنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن مەدەتلىرىڭ بىلەن ئۆزۈڭنى يېگىدۇ» دېگەن، — دەپتۇ. بېيت:

چوڭلار ئالدىدا بولما بەتقىلىق،
جاھاندا بارچىغا قىلغىن ياخشىلىق.

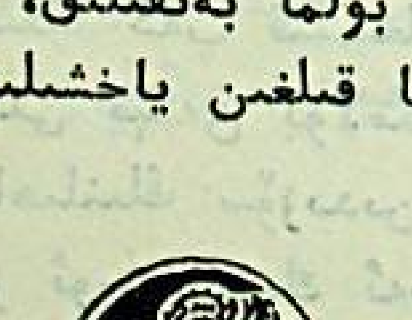

جاھىل قازى

بىر شەھەردە ھەم ئالىم، ئەم ئادىل بىر قازى بار ئىكەن. قازى كېيىنرەك بۇ شەھەرگە بىر قازى تەيىنلەنگەن ئىكەن، ئەمما ئۇ ئاتىسىنىڭ ئەكسىچە ئىنتايىن جاھىل، نادان ئىكەن. ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئۇنىڭغا ئىلىم ئۆگىتىش، ئەدەب - ئەخلاق قائىدىلىرىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بىر مۇئەللىمنى بەلگىلەپتۇ.

بىر كۈنى تىل دەرسىدە مۇئەللىم نەھۋى (سىنتاكسىس) دىن بىر مىسال كەلتۈرۈپ، قازىدىن سوراپتۇ:

— بالام، «ئەخمەت مەھمۇتنى ئۇردى» دېگەن جۈملىدىكى ئىگە ۋە خەۋەر قايسى؟

جاھىل قازى خاپا بولغان ھالدا:

— ۋاھ، ئەخمەت ئۇ مەھمۇتنى نېمىشقا ئۇرغان؟ باشقىلار نېمىشقا ئۇنىڭغا گەپ قىلمىغان؟ ئۇ بىچارە مەھمۇتنىڭ تاياق يېگىنى يېگەن بولامدۇ! — دەپتۇ.

مۇئەللىم بۇ جاھىلنىڭ سۆزىدىن كۈلۈپ:

— مەسىلە سىز ئويلىغاندەك ئەمەس. بۇ يەردە ئۇرغان، ئۇرۇلغان كىشىمۇ يوق. پەقەت جۈملىدىن ئىگە بىلەن خەۋەرنى تېپىش ئۈچۈن كەلتۈرۈلگەن بىر مىسال بۇ، — دەپتۇ.

جاھىل قازى ئۇنىڭغا ھېچ قايىل بولماي:

— تېنىۋېلىۋاتسەن. ئۈزۈڭ «ئەخمەت مەھمۇتنى ئۇردى» دەپ گۇۋاھلىق بەردىڭغۇ، بۇنىڭدىن نېمشقا يېنىۋالسەن؟ — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

مۇئەللىم ھەيران بولۇپ:

— سىز ياخشىراق چۈشىنىڭ، «ئۇردى» دېگەن بۇ سۆز ئەمەلىيەتتە بولمىغان ئىش...

— نېمە دەۋاتسەن؟ ئەمەلىيەتتە بولمىغان ئىش دەۋاتامسەن؟ ئۇنداقتا سەن ئەخمەتنى پارا يېگەن ئوخشايسەن. ئۇنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ، ئەيىبىنى ياپماقچىمۇسەن؟ مەن بۇنىڭغا يول قويمايمەن. ھازىر ئەخمەتنى تاپقۇزۇپ جازا بېرىمەن، مېنىڭ قازىلىقتا تۇرغان ۋاقتىمدا بۇنداق زۇلۇمغا يول قويمايمەن، — دەپ بىچارە مۇئەللىمنى قاماشقا، ئەخمەتنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇق قىپتۇ.

جاھىل ۋە تەلۋىلىك كېسىلگە يولۇققان بۇ قازىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ، مىڭ تەسلىكتە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۇپ، مۇئەللىمنى تۈرمىدىن بوشىتىۋاپتۇ.

بېيىت:

جاھىللىقتىن كۆپ كىشىگە قايغۇ، دەرد كۆلپەت يېتەر،
جاھىل ئادەم سۆھبىتىدىن قىل ھەزەر، مىڭ - مىڭ ھەزەر.

ئادىل ھۆكۈم

بىر شەھەر ھاكىمىنىڭ سابىت دېگەن خىزمەتچىسى ئىنتايىن گۈزەل بىر ئايالغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ئايالنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن ھەرقانداق ھەرىكەت قىلغان بولسىمۇ، ھېچقانداق نەتىجە چىقماپتۇ. ئايال ئىپپەتلىك، ئىنتايىن پاك بولغىنى ئۈچۈن سابىتنىڭ تەلىپىنى رەت قىپتۇ. ئەمما سابىت نىيىتىدىن يانماي ئايالنىڭ قېشىغا ئادەم كىرگۈزۈۋېرىپتۇ. بۇ ئىپپەتلىك ئايال ئاخىر ئېرىگە سابىتنىڭ بەتنىيەتلىك ھەرىكىتىنى ئېيتىپتۇ ۋە بۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە ئېرىدىن مەسلىھەت سوراپتۇ. ئېرى ئايالىغا مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ: «ئېرىم ئۆيدە بولمايدىغان بىر كۈنى مەن خەۋەر قىلاي، سابىت شۇ چاغدا كەلسۇن، خاتىرجەم ھالدا كۆڭۈللۈك تاماشا قىلايلى، دەپ خەۋەر-لەندۈر. ئۇ كەلگەندىن كېيىن ئەدىبىنى تازا بېرەيلى.»

ئايال ئېرىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە بىر كۈننى توختىتىپ سابىتقا خەۋەر بېرىپتۇ. ئېرى ئىشىك تۈۋىگە چوڭقۇر بىر ئورا كولاپ تەييارلاپتۇ.

ۋەدە قىلىنغان كۈنى سابىت ئۆزىنى بىربىلىپ، بىر بىلمەي خۇشال ھالدا يېتىپ كەپتۇ. ئايالنىڭ ئېرى ئىشىك كەينىگە يوشۇرۇنۇۋالغانىكەن. سابىت ئىشىكتىن بېشىنى تىقىشىغىلا، ئۇنىڭ بېشىغا تەگكەن كالتەك بىلەن تەڭ سابىت كولانغان ئورىغا دۈم چۈشۈپتۇ. ئايال بىلەن ئەر ئۇنىڭ ئۈستىگە توپا تاش-

لاپ، ئۇنى تىرىك پېتى كۆمۈۋېتىپتۇ.

سابىتنىڭ دېرەكسىز يوقالغانلىقىغا ھەيران بولغان ھاكىم ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئالالماپتۇ.

بىر كۈنى ھاكىم كوچىدا بىر كىشىنىڭ بولۇشىچە تۈۋلاپ ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، نۆكەرلىرىگە ئۇنى تۇتۇپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. نۆكەرلەر ھېلىقى ئادەمنى تۇتۇپ كەپتۇ. ھاكىم ھېلىقى كىشىنى سوراق قىلىپ:

— سەن راستىڭنى ئېيت، خىزمەتچىمنى نېمىشقا ئۆلتۈردۈڭ؟ — دەپتۇ.

ئۇ بىچارە ئۇنداق ئىشنى ئۇقمايدىغانلىقىنى ئېيتىسمۇ، ھاكىم ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، ئۇنى زىندانغا ساپتۇ.

شۇ كۈنى يېرىم كېچە بىلەن ھاكىم ھېلىقى كىشىنى زىنداندىن ئاچىقىپ، ئۇنىڭغا:

— سېنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن، پەقەت بىر سىرنى يېشىش ئۈچۈن مۇشۇنداق قىلدىم. ساڭا بىرنەچچە كىشى قوشۇپ، ئەتە سېنى قويۇۋېتىمەن. سەن ئادەملەرنى ئۆيۈڭگە يوشۇرۇپ قويىسەن. كىم سېنىڭ ئەھۋالىڭنى بىرىنچى بولۇپ سوراپ كەلسە، شۇ كىشىنى خىزمەتچىلىرىمگە تۇتۇپ بېرىسەن، — دەپ، ئۇنىڭغا ئىنئام ۋە سوۋغاتلارنى بېرىپ، ئەتىسى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ئۇ كىشى ئۆيىگە كېلىپ كۆپ ئۆتمەيلا، ھېلىقى ئىپپەتلىك ئايالنىڭ ئېرى ئۇنىڭدىن ھال سوراپ كىرىپ كەپتۇ.

— سېنى ھاكىم نېمە ئۈچۈن قاماپتۇ، نېمىدەپ قويۇۋەتتى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنى قاتىللىق قىلدىڭ دەپ تۇتقانىكەن، ئەمما بىرەر ئىسپات تېپىلمىغىنى ئۈچۈن، ئاخىر مېنى قويۇۋەتتى، — دەپتۇ.

ھاكىمنىڭ بۇ ئۆيدە يوشۇرۇنۇپ ياتقان نۆكەرلىرى ئۇنى تۇتۇپ ھاكىمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. بۇ كىشى سابىتنىڭ قاتىلى ئۆزى ئىكەنلىكى ۋە ئۇنى نېمە ئۈچۈن ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

ھاكىم ئۇنىڭ قىلغان ئىشىنى لايىق كۆرۈپ:

— ياخشى ئىش قىپسەن، ئەگەر مەن ئۇنىڭ شۇنداق بۇزۇق نىيىتىنى سەزگەن بولسام، ئۇنى دارغا ئاساتتىم. ئائىلىڭ ۋە ئۆزۈڭنىڭ نامۇ شەرىپىنى قوغداش يولدا قىلغان بۇ ئىشىڭ بارلىق ئار-نومۇسلۇق كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ، — دەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئام تەقدىم قىلىپ، ھۆرمەت بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ھۈنەرنىڭ شاراپىتى

ئەرەب ھۆكۈمدارلىرىدىن خەلىپە ھارۇن رەشىتكە تەۋە بىر شەھەر باشلىقى مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلىگەنىكەن:

— ئاتام مېنى دائىم ھۈنەر ئۆگىنىشكە قىزىقتۇرۇپ: «ئوغلۇم، ياشلىقىڭنى غەنىيمەت بىلىپ ھۈنەر ئۆگىنىۋال، مەنسەپ ۋە بايلىقىڭغا ئىشەنمە، كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار قولۇڭدىن كېتىشى مۇمكىن، ئەمما ھۈنەر دائىم ئۆزۈڭ بىلەن بىرگە بولىدۇ، سېنى ھەرقانداق جايدا موھتاجلىقتا قالدۇرمايدۇ» دەپ نەسىھەت قىلاتتى.

مەن ئاتامنىڭ ۋەسىيىتىنى چىن دىلىمدىن قوبۇل قىلىپ، ھۈنەر ئۆگىنىشكە بەل باغلىدىم. ماڭا گىلەم توقۇش ھۈنىرى بەكمۇ ياقاتتى. شۇڭا ئەڭ ئۇستا بىر گىلەمچىگە شاگىرتلىققا كىردىم. ئاخىر داڭلىق ئۇستا بولۇپ چىقتىم.

ئاتام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، خەلىپە ھارۇن رەشىت ئۇنىڭ ئورنىغا مېنى شەھەر باشلىقى قىلىپ تەيىنلىدى. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، خەلىپىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ئىككى ھەمراھىم بىلەن بىرگە پايتەخت باغداتقا قاراپ يولغا چىقتۇق. بىرنەچچە كۈن سەپەر ئاۋارىچىلىكىنى تارتىپ، باغدات شەھىرىگە يېتىپ كەلدۇق. چارايلىق زىننەتلەنگەن بىر ئاشخانىغا كىردۇق. ئاشخانا ئىگىسى بىزدىن ھال - ئەھۋال سورىدى ۋە:

— سىلەر باشقا بىر شەھەردىن كەلگەن ئابرويلۇق

كىشىلەرگە ئوخشايسىلەر. بازاردا تاماق يېيىش سىلەر ئۈچۈن ئەيىب بولىدۇ. مۇشۇ يېقىنلا يەردە ئۆزۈمنىڭ ئازادە قورۇ - جايىم بار، تاماقنى شۇ يەردە يەڭلار، — دېدى.

بىز ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلدۇق. ئۇ بىر خىزمەتچىسىگە بىزنى شۇ يەرگە باشلاپ ئاپىرىشنى بۇيرۇدى. خىزمەتچى بىزنى تازا ياخشى بېزەلگەن بىر ئۆيگە باشلاپ ئەكەلدى:

— مۇشۇ ئۆيدە دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار، مەن تاماقنى ھازىر ئەكىلىمەن، — دېدى.

بىز رازىلىق بىلدۈرۈپ ئۆيگە كىرىشىمىزگىلا خىزمەتچى ئىشىكنى تاقاپ چىقىپ كەتتى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا، ئولتۇرغان ئۆيىمىز ئوتتۇرىدىن ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ئۇچەيلەن بىراقلا پەسكە — يەر ئاستىدىكى بىر ئۆيگە چۈشۈپ كەتتۇق. يۇقىرىدىكى ئۆينىڭ ئىككىگە بۆلۈنگەن جايى يەنە قايتىدىن ئەسلىگە كېلىپ، ئاۋۋالقىدەك جىپسىلىشىپ قالدى. بىز ھەيران بولۇپ قورقۇپ تۇراتتۇق، بىرنەچچەيلەن قوللىرىغا پىچاق ئالغان ھالدا ئالدىمىزدا پەيدا بولدى. ئۇلارنى كۆرۈپ جېنىمىزدىن ئۈمىد ئۈزدۇق. ئاشخانا خوجايىنى يولۇچىلارنى مۇشۇنداق ھىيلە بىلەن ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ گۆشىدىن تاماق ئېتىپ ساتىدىكەن. ماڭا دەرھال بىر ئوي كەلدى - دە، ئۇلارغا:

— بىز ئەڭ ياخشى گىلەم توقۇشنى بىلىمىز، بىزنى ئۆلتۈرۈش بىلەن قانچىلىك پايدا تاپالايسىلەر؟ بېرىپ خوجايىنىڭلارغا ئېيتىڭلار، بىزگە گىلەم توقۇشقا لازىملىق نەرسىلەرنى ئەكىلىپ بەرسۇن. توقۇلغان گىلەملەرنىلا ساتسا، تېخىمۇ بېيىپ كېتىدۇ، — دېۋىدىم، ئۇلارغا بۇ پىكرىم

يىقىپ قىلىپ چىقىپ كەتتى.

تەكلىپىم ئاشخانا خوجايىنىغا ياراپ قاپتۇ. ئەتىسى بىزنى ئۆيگە باشلاپ كىرگەن خىزمەتكار گىلەم توقۇشقا لازىملىق نەرسىلەرنى ئەكىلىپ بەردى. بىز گىلەم توقۇشقا كىرىشتۇق. پۈتكەن گىلەمنى خىزمەتكارلار ئەكىتەتتى. بىر مەزگىل مۇشۇ خىلدا كۈن كەچۈردۇق. مەن بىر كۈنى ئىنتايىن چىرايلىق بىر گىلەمنى لايىھىلەپ توقۇپ چىقتىم. ئۇنىڭ بىر چېتىگە ئىسمىم يېزىلغان تامغىنى بېسىپ، ئاشخانا خوجايىنىغا:

— بۇ گىلەمنىڭ چىرايلىقلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن. بۇ پادىشاھلارغا خاس گىلەم. بۇنى بازاردا ساتماستىن خەلىپە ھارۇن رەشىتكە تەقدىم قىلساڭ، كۆپ ئىنئامغا ئىگە بولىسەن، — دېدىم.

خوجايىن سۆزۈمگە ئىشىنىپ، ئەتىسى گىلەمنى خەلىپىگە ئاپىرىپتۇ. ھارۇن رەشىت گىلەمنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەۋەس قىلىپ، ئۇياق - بۇياقلىرىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرۈۋېتىپ، گىلەمدىكى مېنىڭ ئىسمىم يېزىلغان تامغىغا كۆزى چۈشۈپتۇ. بۇ ئىشتىن بىرئاز گۇمان قىلىپ، خوجايىندىن بۇ گىلەمنى نەدىن ئالغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ. ئۇ بىر سودىگەردىن ئالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ھارۇن رەشىت خوجايىنغا تامغىنى كۆرسىتىپ مېنى سۈرۈشتە قىپتۇ. خوجايىن جاھىللىق بىلەن تېنىپ تۇرغاچقا ئۇنى قاماپ قويۇپتۇ. بىر مەزگىل ئۇنى قىيىن - قىستاققا ئالغانلىقتىن ئاخىر ئىقرار بولۇپتۇ.

شۇ كۈنى ھارۇن رەشىتنىڭ ئادەملىرى كېلىپ بىزنى بۇ يەردىن قۇتۇلدۇرۇپ خەلىپىنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. خەلىپە

بىزگە كۆپ ياخشىلىق قىلدى. ئاشخانا خوجايىنى ۋە ئۇنىڭ خىزمەتكار شېرىكلىرىنى دارغا ئاستى. بىز ئوردىدا بىرنەچچە كۈن مېھمان بولۇپ تۇرغاندىن كېيىن ئۆز شەھىرىمىزگە قايتتۇق. شۇنداق قىلىپ، ھۈنەرنىڭ شاراپىتىدىن مەن ۋە ئىككى ھەمراھىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدۇق.

مېھمان ئەزىز

مۇئمن ئىبنى زايىد ھاكىمنىڭ دۈشمەنلىرىدىن ئۈچ يۈز كىشىنى ئەسىر قىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. مۇئمن ئىبنى زايىد ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەسىرلەرنىڭ ئىچىدە بىر ياش بالىمۇ بار ئىكەن. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھەي ھاكىم، ئۇساپ كەتتىم، بىر چىنە سۇ بەرگىن، ئۇسسۇز پېتىم ئۆلۈپ كەتمەي، — دەپتۇ.

مۇئمن ئىبنى زايىد سۇ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. بالا چىنىنى قولىغا ئېلىپ:

— ھەممە ئەسىرلەر ئۇسسۇزدۇر، مەن سۇ ئىچىپ ئۇلارغا بەرمىسەم، بۇ ئىنساپسىزلىق بولىدۇ. بەرسەم ئۆزۈم ئۇسسۇز قالىمەن. ئەلۋەتتە ھەممىمىزنى ئوخشاشلا ئۆلتۈرىسەن، بۇنىڭغا ئىشىنىمىز. مەرھەمەت قىلىپ، ھەممىمىزگە سۇ بېرىشكە رۇخسەت بەرسەڭ، ئۇسسۇزلۇقتا ئۆلمەيلى، — دەپتۇ.

مۇئمىننىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەممە ئەسىرلەرگە سۇ بېرىلىپتۇ. ئەسىرلەر سۇنى ئىچىپ تەشنالىقىنى قاندۇرغاندىن كېيىن، ھېلىقى بالا ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھەي ھاكىم، سۈيۈگىنى ئىچىش بىلەن ھەممىمىز سىنىڭ مېھمىنىڭ بولدۇق. مېھماننى ئۆلتۈرۈش پەزىلەتلىك كىشىنىڭ ئىشى ئەمەستۇر، — دەپتۇ.

مۇئىن ئىبنى زايىد بالىنىڭ بۇ چىرايلىق ھەم تەسىرلىك سۆزىدىن زوقلىنىپ، ھەممە ئەسىرلەرنى قويۇۋېتىپتۇ.

نادانىڭ سۆھبىتى

ئىراق ھۆكۈمدارلىرىدىن بىرى مەشھۇر بىر ئالىمغا قازىلىق مەنسىپىنى بەرمەكچى بوپتۇ. ئالىم ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلماپتۇ. ھۆكۈمدار ئۇنىڭغا تەن جازاسىدىنمۇ ئېغىرراق جازا بەرمەكچى بولۇپ، ئۇنى زىندانغا قاماشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە بىر جاھىل، تەلۋە ۋە نادان بىر ئادەمنىمۇ قوشۇپ قاماشنى گۇندىپايغا ئېيتىپتۇ. ئاندىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ئالىم داد-پەرياد كۆتۈرۈپتۇ ۋە ھۆكۈمدارغا:

— تەكلىپىڭىزنى قوبۇل قىلاي. مېنى مۇشۇ جاھىل، تەلۋە ۋە نادان ئادەم بىلەن سۆھبەتداش بولۇشتىن قۇتقۇزۇڭ، — دەپ ئەرز قىپتۇ.

ھۆكۈمدار ئالىمنى ئازاد قىپتۇ ۋە ئۇنى قازىلىق مەنسىپىگە تەيىنلەپتۇ.

دېھقاننىڭ سوۋغىتى

ئىزامۇلمۇلك دېگەن ئالىيجاناب ۋە ئادىل بىر ۋە-زىر بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئالدىغا بىرى بىرەر سوۋغات ئېلىپ كەلسە، ئۇ سوۋغاتنى باشقىلارغا بۆلۈپ بېرىۋېتىدىكەن.

بىر كۈنى ئەتىگەندە بىر دېھقان ئۇنىڭغا ئۈچ دانە تەرخەمەك ئېلىپ كىرىپتۇ. ۋەزىر بۇنى ئۆزى يەۋېتىپ، دېھقانغا مىڭ دىنار پۇل ئىنئام بېرىپتۇ. ۋەزىر بىخىغا دەم ئېلىشقا چىققاندا، ئۇنىڭ بىر كۈتكۈچى مۇلازىمى:

— جانابلىرى نېمىشقا ئۇ ئۈچ تەرخەمەكنى ئۆزى-ڭىزلا يەۋالدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئادىل ۋەزىر مۇلايىملىق بىلەن:

— ئۇ ئېلىپ كەلگەن تەرخەمەكلەر بەك قىرتاق ئىكەن. ئۇنى باشقىلارغا بەرسەم، ئۇلار ئۇنىڭ تەمىنىڭ قىرتاقلىقىدىن دېھقاننى يامان سۆز بىلەن تىللاپ قويۇ-شىدۇ. شۇڭا دېھقاننىڭ دىلى ئازار يېمىسۇن دېدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

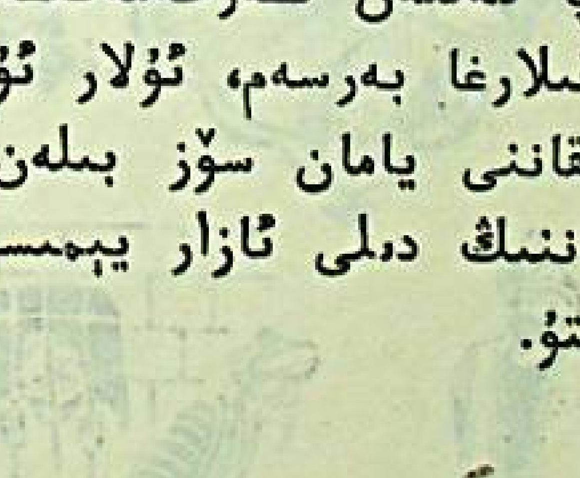

ئىككى خىل تەبىر

سۇلتان مەھمۇت غەزنەۋى ھەممە چىشى چۈشۈپ كېتىپ كۆرگەن چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ. ئۇ دەرھال چۈش ئۆرۈگۈچى بىر مۇنەججىمنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭغا كۆرگەن چۈشىنى ئېيتىپتۇ ۋە تەبىر بېرىشىنى بۇيرۇپتۇ. چۈش ئۆرۈگۈچى كىشى تەكەببۇر، ئويلانمايلا سۆزلەۋېرىدىغان ئادەم ئىكەن. ئۇ مەھمۇت غەزنەۋىگە:

— ئۆزلىرىنىڭ بالا - چاقىلىرى، تۇغقانلىرى سىلىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىدۇ. چۈشلىرىنىڭ تەبىرى شۇ، — دەپتۇ.

بۇ تەبىر سۇلتانغا ياقمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا جازا بېرىپتۇ. ئىككىنچى بىر چۈش ئۆرۈگۈچىنى چاقىرتىپتۇ. بۇ چۈش ئۆرۈگۈچى تەدبىرلىك، ئېھتىياتچان، دانا كىشى ئىكەن. ئۇ ئويلىنىۋېلىپ، سۇلتانغا:

— بالا - چاقا، تۇغقانلىرىڭىزدىن كۆرە سىز ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدىكەنسىز، — دەپتۇ.

سۇلتانغا بۇ تەبىر ياققانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئىنئام بېرىپتۇ. سۇلتان يېنىدا تۇرغانلارغا:

— ھەر ئىككىلا چۈش ئۆرۈگۈچىنىڭ تەبىرى بىرلا. بىرىنچىسى ئۆزىنىڭ نادانلىقى سەۋەبىدىن ئويلىماي، ئېھتىيات قىلماي، قوپاللىق بىلەن تەبىر بەردى. شۇڭا ئۇنىڭغا جازا بەردىم. ئىككىنچىسى بولسا دانا، ئېھتىياتچان، ئويلاپ سۆزلەيدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭغا ئىنئام بەردىم، — دەپتۇ.

هاتەمنىڭ مەردلىكى

بىر نادان، تەلۋە ئادەم هاتەمى تەيگە كۆپ جەبىر-
جاپا سالپتۇ. ئاغزىغا كەلگەن يامان سۆزلەر بىلەن
ئۇنى هاقارەتلەپتۇ. ئەقىللىك كىشىنىڭ بىر نادان بىلەن
تاكاللىشىپ تۇرۇشىنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان
هاتەم گەپ قىلماي جىم ئولتۇرىۋېرىپتۇ. ھېلىقى نادان
ئادەم تىللاشتىن ھېرىپ توختىغاندىن كېيىن، هاتەم ئۇ-
نىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— يەنە دەيدىغانلىرىڭ بارمۇ؟ بولسا ئۆزۈمگە دەپ
تۈگەت. «ئەقىلسىز، نادان ئادەم ئەدەبسىزلىك قىلسا، ئۇ-
نىڭ بىلەن ئېيتىشماي، ئەدەبسىزلىكىنى كەچۈرۈشتىن باش-
قا چارە يوق» دېگەن سۆز بار. شۇڭلاشقا مەن سىنىڭ
ھەممە هاقارەتلىرىڭگە جاۋاب قايتۇرماي جىم تۇردۇم، سىنى
ئەپۇ قىلدىم.

چىقىمچىغا بېرىلگەن مۇكاپات

بۇرۇن بىر ھاكىم ئوۋغا چىقىپ ھەمراھلىرى بىلەن بىر يەرگە چۈشۈپتۇ. ھاكىم ئۆزىنىڭ ئات باقارىنى يېنىغا چاقىرتىپ:

— مەن ئۇزۇندىن بۇيان سېنىڭ بىلەن بىر قېتىم ئات چاپتۇرۇشنى ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتاتتىم. قايسىمىزنىڭ ئېتىنىڭ يۈگۈرۈك ئىكەنلىكىنى بىر سىناپ باقامدۇق؟ — دەپتۇ.

ئات باقار ماقۇل بوپتۇ. ئىككىسى ئاتلىرىنى چاپتۇرغىنىچە ئۆزلىرى چۈشكەن يەردىن خېلىلا يىراقلاپ كېتىپتۇ. بىر چاغدا ھاكىم ئېتىنى توختىتىپتۇ ۋە ئات باقارنىمۇ توختىتىپ، ئۇنىڭغا:

— مەن ساڭا بىر سۆزنى ئېيتماقچى بولۇپ، سېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىم. ساڭا ئىشەنگەنلىكىم ئۈچۈن بۇ سىرىمنى ساڭىلا ئېيتىمەن، بۇنى سەندىن باشقا ھېچكىم بىلمىسۇن، — دەپتۇ.

ئات باقار تەزىم قىلىپ:

— سىز ماڭا ئىشىنىپ سىرىڭىزنى ئېيتقانىكەنسىز، ئەلۋەتتە ئۇنى ھېچقاچان ھېچكىمگە دېمەيمەن، — دەپ ھاكىمغا ۋەدە بېرىپتۇ. ھاكىم ئات باقارغا ئىشىنىپ كۆڭلىدىكى سۆزىنى دەپتۇ:

— ئىنىمىنىڭ مۇشۇ كۈنلەردە قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىدىن گۇمانلىنىپ قالدىم. ئۇ مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولسا

كېرەك. شۇڭا ئۇنى يوقاتماقچىمەن. بۇنىڭدىن كېيىن يېنىم-
دىن يىراقلاشماي، مېنى قوغداپ يۈر.

ئات با ھاكىمنىڭ سىرىنى ساقلاش ۋە ئۇنى قوغ-
داشقا ۋەدە بېر - قەسەم ئىچىپتۇ. ھاكىم ئۇۋدىن قايتىپ
ئوردىسىغا كىرىشى بىلەنلا، ئات باقار ۋاپاسىزلىق قىلىپ،
خىيانەت كوچىسىغا قەدەم قويۇپتۇ. بىر پۇرسەت تېپىپ
ھاكىمنىڭ سۆزلىرىنى ئۇنىڭ ئىنىسىغا ئېيتىپ قويۇپتۇ.
ھاكىمنىڭ ئىنىسى بۇ خەۋەردىن خۇش بولۇپ، كەلگۈسىدە
ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئام بەرمەكچى بوپتۇ.

ھاكىمنىڭ ئىنىسى ئۆزىنى ھەر تەرەپلىمە ياخشى
تەدبىرلەر بىلەن قوغداشقا باشلاپتۇ. كۆپ ئۆتمەي ھاكىم
ۋاپات بوپتۇ. يېڭى ھاكىم ھېلىقى چېقىمچى ئات باقارنى شۇ
ئان دارغا ئېسىشنى ھۆكۈم قىپتۇ. ئات باقار ھاكىمغا
ئۆزىنىڭ قىلغان خىزمىتىنى سۆزلەپ نالە - زار قىلسىمۇ،
يېڭى ھاكىم ئۇنىڭغا پىسەنتمۇ قىلماپتۇ ۋە:

— سىرنى پاش قىلىش-
تىن، چېقىمچىلىقتىن يامان-
راق گۇناھ يوقتۇر. ئاكام ساڭا
ئىشىنىپ سىرىنى ئېيتقان.
ئەمما سەن ئۇنىڭغا خىيانەت
قىلىپ، ئۇنىڭ سىرىنى پاش
قىلدىڭ، ئۇنى ماڭا چاقتىڭ.
ئاكامغا ۋاپا قىلمىغان ئادەم
ماڭا ۋاپا قىلارمۇ؟ مانا ئەمدى چېقىمچىلىقنىڭ جازاسىنى
تارت! — دەپ ئۇنى دارغا ئاستۇرۇپتۇ.

بەتخەج مىراسخور

ئاتا - ئانا ۋە تاغىلاردىن قالغان نۇرغۇن مال - دۇنياغا مىراسخورلۇق قىلغان بىر تەلۋە يىگىت بەتخەجلىك يولىغا كىرىپ كېتىپ، قىلمىغان بۇزۇقچىلىقى قالماپتۇ. بۇنى كۆرگەن بىر تەقۋادار ئادەم بۇ يىگىتكە نەسىھەت قىلىپ:

— هەي بالام، قولۇڭغا كىرگەن بايلىق ئاققان سۇغا، ئەيش - ئىشرەت بولسا چۆگىلەۋاتقان تۈگمەنگە ئوخشايدۇ. سەن هاۋايى - هەۋەس يولىدىن قايت، ئەقىل - پاراسەت، ئەدەب - ئەخلاق يولىنى تاپ. ئۇنداق قىلمىساڭ، قولۇڭدىكى دۇنيا تۈگىگەندىن كېيىن قىيىن ئەهۋالغا چۈشۈپ قالىسەن، ئۇ چاغدا پۇشايمان قىلغىنىڭ بىكار، — دەپتۇ.

يىگىت ئۇ ئادەمنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، يەنىلا ئەيش - ئىشرەت يولىغا كىرىپ، مال - دۇنياسىنى بۇزۇپ - چېچىپ يۈرىۋېرىپتۇ. هېلىقى تەقۋادار كىشىمۇ ئىلاجىسىز ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشتىن توختاپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، بۇ يىگىتنىڭ كوچىدا تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن هېلىقى تەقۋادار كىشى ئۇنىڭغا ئىچىنىپ گەپ قىلىشنى راۋا كۆرمەي، ئۆز - ئۆزىگە: «نادان ئادەم ئۆزىنىڭ ئەخمىقانە مەغرۇرلۇقى تۈپەيلىدىن ئاخىرىدا موهتاجلىق هالىغا چۈشۈپ قېلىشىنى ئويلىمايدۇ. بۇ خۇددى يازلىقى دەل - دەرەخلەر گۈل - چېچەكلەرگە پۈركىنىپ كېتىپ، قىشتا ئۇنىڭ بىر تال ياپرىقىمۇ قالمىغىنىغا ئوخشاش» دەپتۇ.

ھەسەتخورلۇقنىڭ قۇربانى

بۇرۇن باغدات شەھرىدە ئىنتايىن خەسىس ۋە ھەسەتخور بىر باينىڭ، ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن ۋە خەلق ئارىسىدا ئىناۋىتى بار، تۇرمۇشمۇ ياخشى بىر قوشنىسى بار ئىكەن. ھەسەتخور باي ئۇ كىشىنىڭ بۇ ھالىدىن ئىنتايىن بىئارام بولۇپ ھەسەتخورلۇق قىلىدىكەن، قانچىلىك ھەسەت قىلسىمۇ، مەقسىتىگە زادىلا يېتەلمەيدىكەن. ئۇ ئاخىر بىر قۇل سېتىۋېلىپ، ئۇنى بىر مەزگىل ئوبدان بېقىپ تەربىيىلەپتۇ. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ قۇلغا:

— مېنىڭ سېنى سېتىۋېلىپ بېقىۋاتقانلىقىمنىڭ سەۋەبى، مۇشۇ قوشنامنىڭ پاراۋان تۇرمۇشى، خەلق ئىچىدە كۈندىن - كۈنگە ئېشىۋاتقان ئابروي - ئىناۋىتىدۇر. بۇ ھال مېنى تولىمۇ بىئارام قىلىدۇ. شۇڭا، سەن بۈگۈن كېچە مەن بىلەن ئۇنىڭ قورۇسىغا كىرىسەن. مېنى شۇ قورۇدا ئۆلتۈرىسەن، ئەتە ئەتىگەندە جەسىتىمنى ئاشۇنىڭ قورۇسىدىن تاپىدۇ، شۇ چاغدا قوشنامنى شەھەر ھاكىمى قامايدۇ. خەلق ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدۇ. مەن شۇ چاغدا ئۇنىڭدىن ئۆچۈمنى ئالغان بولىمەن. سەن مۇشۇ ئىشلىرىمنى مەن دېگەندەك ئورۇندىساڭ، ساڭا نۇرغۇن ئالتۇن بېرىمەن ۋە قۇللۇقتىن ئازاد قىلىمەن، — دەپتۇ.

قۇل خوجايىنىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ:

— خوجايىن، بۇنداقمۇ چارە بولامدۇ؟ ئۆزىڭىز ئۆلۈپ

كەتكەندىن كېيىن، قوشنىڭىزنىڭ ئابرويىنىڭ چۈشۈشى ياكى چۈشمەسلىكىدىن سىزگە نېمە پايدا؟ ئەقىللىك ئادەم بۇنداق ئەخمىقانە ئىشنى قىلمايدۇ، — دەپ نەسىھەت قىپتۇ.

لېكىن باي ئۇنىماي، قۇلنىڭ قولىغا قۇللۇقتىن ئازاد قىلىنغانلىقى ھەققىدە يېزىلغان گۇۋاھنامە بىلەن بىر مۇنچە ئالتۇننى تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ. قۇل ئاخىرى خوجايىنىنىڭ تەلىپى بويىچە كېچىسى قوشنىسىنىڭ قورۇسىدا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزى باشقا شەھەرگە كېتىپتۇ.

ئەتىسى بۇ ھادىسە بىلەن خەلق ئىچىدە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپتۇ. شەھەر ھاكىمى ھەسەتخورنىڭ قوشنىسىنى قاماققا ئاپتۇ ۋە ئۇنى تەكشۈرۈشكە كىرىشىپتۇ.

بىر كۈنى بۇ ھادىسىنى ئاڭلىغان بىر ـ يىلەن سودا ئىشى بىلەن ھېلىقى قۇل كەتكەن شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇ كىشى ھېلىقى قۇل بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا يان قوشنىسىنىڭ قورۇسىدا خوجايىنىنى بىرىنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قۇل ئۇ كىشىگە:

— ئۇ تەقۋادار قوشنىنىڭ بۇ ئىش بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. ھەسەتخور، خەسىس خوجايىنىنى مەن ئۆلتۈرگەن. مەن بۇ ئىشنى ئۇنىڭ ئۆز رازىلىقى ھەم مەجبۇرلىشى بىلەن قىلغان، — دەپ ۋەقەنىڭ تەپسىلىي جەريانىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ھېلىقى كىشى ئوتتۇرىدا بولۇنغان بۇ سۆزگە بىر نەچچە كىشىنى گۇۋاھ قىپتۇ ۋە ئۆز شەھىرىگە كېلىپلا شەھەر ھاكىمىغا بۇ ئەھۋالنى خەۋەر قىپتۇ. شەھەر ھاكىمى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ ئاخىر مەسىلىنى ئېنىقلاپتۇ. ئۆلگۈچىنىڭ تەقۋادار قوشنىسى گۇناھسىز دەپ قويۇپ بېرىلىپتۇ. ئۆلگۈچى باي ئۆز ھەسەتخورلۇقىنىڭ جازاسىنى تارتىپتۇ.

نامرات دەرۋىش ۋە تەكەببۇر قازى

قازىكالاننىڭ مەھكىمىسىگە موللىلار يىغىلىپ دىنىي مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىشىۋاتقانىكەن، شۇ سۆھبەت ئۈستىگە كىيىملىرى يىرتىق بىر كەمبەغەل دەرۋىش كىرىپ، موللا ۋە بايلارنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

قازى بۇ دەرۋىشنىڭ بۇ زاتلار ئارىسىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ غەزەپلىنىپ:

— ھەي دەرۋىش، سەن نېمىشقا موللىلار بىلەن بۇ ئۇلۇغ بايلىرىمىزنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردۇڭ؟ ئۆز مەرتىۋەڭنى بىلمەمسەن؟ دەرھال ئورنۇڭدىن تۇرۇپ پەگاھ تەرەپتە ئولتۇر، بولمىسا چىقىپ كەت! — دەپتۇ.

قازىنىڭ خىزمەتكارى دەرۋىشنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ:

— سەن بۇ ئۆلىما، بايلارنىڭ مەجلىسىدە ئولتۇرۇشقا لايىق ئادەم ئەمەسسەن. نېمىشقا ئۆزۈڭنى چاغلىماي ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئولتۇرىسەن؟ پاشىنىڭ يولۋاس بىلەن تەڭ كەلگىنى نەدە بار؟ سەن ھېچقانداق ئىلمى يوق بىر دەرۋىش تۇرساڭ، موللا ۋە بايلارنىڭ بۇنىڭدەك بىر ئىلمىي مۇھاكىمە سۆھبىتىگە قانداق قاتنىشالايسەن؟ دەرھال ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، پەگاھدا ئولتۇر. بولمىسا سېنى ھازىرلا قوغلاپ چىقىرىمەن، — دەپتۇ.

دەرۋىش ھەسرەتلىنىپتۇ. دىلى رەنجىپ، ئىلاجسىز پەگاھقا چۈشۈپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بوپتۇ. موللىلار بىر

مەسىلە ئۈستىدە بىرلىككە كېلەلمەي، بىر - بىرىنىڭ پىكرىنى رەت قىلىپ، ئاخىر بىر - بىرىگە خورازلاردەك ھۈرپىيىشكە، ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ جېدەل قىلىشقا، ياقا سىقىشىشقا ئۆتۈپتۇ. لېكىن مەسىلە ھەل بولماپتۇ. بۇلارغا قاراپ جىم ئولتۇرغان دەرۋىش بۇلارنىڭ بۇ قىلىقلىرىغا چىداپ تۇرالماي، ئۇلارنى جېدەلنى توختىتىشقا دەۋەت قىپتۇ ۋە ئۇلارغا مۇنداق دەپتۇ:

— كۆرەنلىرىڭلارنى كۆپتۈرۈپ، بىر - بىرىڭلار بىلەن جېدەل قىلىپ مەسىلىنى ھەل قىلالمايسىلەر. مەسىلە دەلىل-ئىسپاتسىز ھەل بولمايدۇ. مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە لايىق بىلىمىم بار. قېنى سىلەر ئەينى مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ بېقىڭلار، مەن ئۆز بىلگىنىمچە جاۋاب بېرىپ كۆرەي.

سۆھبەت ئەھلى جىمىپ، ئوتتۇرىدا تالاش بولۇۋاتقان مەسىلىنى دەرۋىشكە ئېيتىشىپتۇ. دەرۋىش ئۇلارغا يېقىملىق ۋە چىرايلىق سۆزلەر بىلەن قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىپتۇ ۋە مەسىلىنى ھەل قىپتۇ. مەجلىس ئەھلى ھاياجانلانغىنىدىن دەرۋىشكە رەھمەتلىرىنى ئېيتىشىپتۇ.

تەكەببۇر قازىمۇ دەرۋىشنىڭ ئىلمىگە قايىل بولۇپ، ئۆزىنىڭ يېپەك تونى بىلەن سەللىسىنى دەرۋىشكە سوۋغا قىپتۇ ۋە:

— ئەي دەرۋىش، سېنىڭ قەدىر - قىممىتىڭنى بىلمەپتىمەن. قېنى تۆرگە مەرھەمەت قىلغىن، — دەپ ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراپتۇ.

ئەمما دەرۋىش قازىنىڭ سوۋغىتىنى قوبۇل قىلماپتۇ. ئۇ قازىغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— تەكەببۇرلۇققا سەۋەبچى بولىدىغان بۇ تون بىلەن

سەللە ماڭا كېرەك ئەمەس. مۇشۇ ئەسكى - تۇسكى كىيـ
مىم مېنىڭ ئەقىل - پاراسىتىمنى تۆۋەنلىتەلمىگىنىگە ئوخـ
شاش، بۇ يىپەك تون بىلەن زەر باسقان سەللىمۇ مېنىڭ
ئەقىل - پاراسىتىمنى ئاشۇرالمايدۇ. ئەقىل كىيىمدە ئەـ
مەس باشتا. شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۇلار قىممەت باھا
كىيىملەرنى كىيىشىۋېلىپ ئۆزلىرىنى پەردازلىسىمۇ، ئىلىم -
مەرىپەتتىن، ئەدەب - ئەخلاقتىن ئەسلا خەۋىرى يوقتۇر.
ئۇنداق كىشىلەرنى باشقىلاردىن يۇقىرى، كونا كىيىملىكـ
لەرنى تۆۋەن ساناش ئىنساپسىزلىقتۇر. ئەقىل - ئىدراك
ئىگىسى بولۇش ئۈچۈن ئىلىم - مەرىپەت ئىگىلەش كېرەك.
«ئۆزىگە قارىما، سۆزىگە قارا» دېگەن ھېكمەتلىك ماقالدىـ
كىدەك، ئادەمنىڭ كىيىم - كېچەك، سىرتقى كۆرۈنۈشىگە
ئەمەس، ئۇنىڭ ئىلىم -
بىلىمىگە، ئەقىل -
پاراسىتىگە، سۆزىگە،
ئەدەب - ئەخلاقىغا قاراش
كېرەك.

بىرىگە ئورا كولىساڭ ...

ئىراننىڭ بىر شەھىرىدە ئۆزىنىڭ ئەسكى مىجەز-
خۇلقى بىلەن نام چىقارغان ئۇبەيد دېگەن بىر ئادەم بار
ئىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ قىلىقسىزلىقى بىلەن باشقىلارنىڭ پا-
راۋانلىق خامىنىغا ئوت قويۇپ، ئۆزى يامان ئەخلاق، بۇ-
زۇقلۇقنىڭ ئېگىز - پەس، ۋەيرانە خارابىزارلىقلىرىدا يۈرە-
دىكەن. مەردلىك ۋە ئىنسانىيەتچىلىك داستىخىنىنىڭ نېمەت-
لىرىدىن ئېغىز تەگمەيدىكەن. بىراق بۇ نومۇسسىز، ھاياسىز
ئۇبەيدنىڭ ئىنتايىن گۈزەل، ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن
بىر ئايالى بار ئىكەن. نائەھلى ئۇبەيد بۇ ئايال-
غىمۇ زادىلا ئوچۇق چىراي، خۇش خۇي، گۈزەل سۆزلەر
بىلەن مۇئامىلە قىلمايدىكەن. ھەرقانداق شارائىتتا ئايال-
غا زەردە بىلەن جاۋاب بېرىدىكەن. بۇ بىر شائىرنىڭ:

> نەسىھەت تىڭلىماس دىل سەختى مەھجۇب،
> كۆكەرمەس تاشقا يامغۇر ياغسىمۇ كۆپ. ①

دېگىنىدەك، ئايالنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ھەرقانداق نەسىھەت-
لىرى بۇ ئەدەبسىز ئادەمگە قىلچىمۇ تەسىر قىلمايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇبەيد ئۆيىگە كېلىپ، ئايالىنى
سەۋەبسىز ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. جاھىللىقى بارغانچە ئۆرلەپ،
يوغان بىر تاشنى ئېلىپ، ئايالنىڭ بېشىغا قاتتىق ئۇرۇپتۇ.

---

① سەختى مەھجۇب — قاتتىق نۇرالغان.

ئايال شۇ جايدىلا تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. بېيىت:

ئەل ئامان، يۈز ئەل ئامان، ناجىنسلاردىن ئەل ئامان،
ياخشى ئۆلپەتلەر بىلەن بولغىل ھەمىشە ئەي جەۋان.

ئۇبەيد ئۆزىنىڭ قىلىپ قويغان ئىشىدىن قورقۇپ ئەندىشىگە چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ ئايالنىڭ جەسىتىنى خالىيراق بىر جايغا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. ئاندىن بېشىدىن كۆپ ئىش ئۆتكەن، تەجرىبىلىك بىر ئادەمنى تېپىپ، ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە مەسلىھەت سورىماقچى ۋە شۇ مەسلىھەت بويىچە ئىش كۆرمەكچى بوپتۇ. ئۇ شۇ نىيەت بىلەن كوچىغا چىقىپ، ئەزىم خوجا دېگەن بىر سودىگەرگە يولۇقۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭغا سالام بېرىپ ئۇنى توختىتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ پاجىئەنى قانداق قىلىپ يوشۇرۇش ۋە جازالىنىشتىن قانداق قىلىپ قۇتۇلۇش ھەققىدە مەسلىھەت سوراپتۇ. سودىگەر بىر ئاز ئويلىنىپ:

— كېلىشكەن بىر يىگىتنى ئۆيۈڭگە باشلاپ كىر. شۇ ئۆيدە ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، جەسىتىنى ئايالىڭنىڭ جەسىتى بىلەن بىر يەرگە ياتقۇز. ئاندىن ئەتراپتىكى قولۇم-قوشنىلارنى چاقىرىپ: «ئىشتىن قايتىپ كەلسەم ئايالىم بىر ياش يىگىت بىلەن قۇچاقلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋىجدانىم ئازابلىنىپ ھەر ئىككىسىنى ئۆلتۈردۈم» دەپ جاكارلا. شۇنداق قىلساڭ خەلق ساڭا ئىشىنىپ قالىدۇ. شۇ چاغدا جازادىن قۇتۇلۇپ قالىسەن، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

سودىگەرنىڭ بۇ ياۋۇز مەسلىھەتى ئۇبەيدكە ياراپتۇ. ئۇ شۇ بويىچە كېلىشكەن بىر يىگىتنى تېپىپ:

— ئىنىم، سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى. مەن يالغۇز ئولتۇرۇپ زادىلا تاماق يېيەلمەيتتىم. ھازىر تاماقنى تەييارلاپ قويۇپ، «كوچىدا كىم ماڭا بىرىنچى بولۇپ يولۇقسا شۇ كىشىنى ئۆيۈمگە تەكلىپ قىلىمەن» دەپ كوچىغا چىققۇدىدىم، تەلىيىمگە سىز يولۇقتىڭىز. ئۆيۈمگە كىرىپ ماڭا ھەم مېھمان، ھەم ھەمراھ بولۇپ ئاندىن قايتسىڭىز قانداق؟ — دەپتۇ.

يىگىت ھەرقانچە ئۆزرىخاھلىق ئېيتسىمۇ، ئۇبەيد زادىلا ئۇنىماي چاپلىشىپ تۇرۇۋېلىۋاپتۇ. ئاخىر يىگىت ئىلاجسىز ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. بەدنىيەت ئۇبەيد دەرھال ئىشىكنى ئىچىدىن تاقاپ يىگىتنى ئۆلتۈرۈپتۇ. يىگىتنىڭ جەسىتىنى ئايالىنىڭ جەستى بىلەن بىر يەرگە ياتقۇزۇپ قويۇپ، قوشنىلىرىغا سودىگەرنىڭ دېگىنىدەك خەۋەر قىپتۇ. بۇ چاغدا سودىگەر ئەزىم خوجا ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيىگە كېتىۋاتقانىكەن، ئۇبەيد ئۇنى ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ:

— مەسلىھىتىڭىز بويىچە ئىشنى پۈتتۈردۈم، — دەپ ھېلىقى يىگىتنىڭ جەسىتىنى كۆرسىتىپتۇ. ئەزىم خوجا دادپەرياد دېگىنىچە ئۆزىنى جەسەتنىڭ ئۈستىگە تاشلاپتۇ. بۇ ئەزىم خوجىنىڭ ئۆز ئوغلى ئىكەن. بەدنىيەت سودىگەر ئۆزىنى ئۇرۇپ، زارلىغىنىچە يىغلاشقا باشلاپتۇ. ئاخىر ئەلەمگە چىدىماي بىر تاشقا ئۇسۇپ، مېڭىسى چۇۋۇلۇپ ئۆلۈپتۇ. سودىگەر ئۆزىنىڭ شۇملۇقى بىلەن بەرگەن مەسلىھىتىنىڭ دامىغا ئۆزى چۈشۈپتۇ. بېيىت:

كىمكى كوچا ئۈستىگە قويسا تۇزاق،
ئۆزى سالغاي شۇ تۇزاق ئىچرە ئاياغ.

يىغىلغان كىشىلەر ئۇبەيدىنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كە-
رىپتۇ. ئۆيدە ياتقان ئۈچ جەسەتنى كۆرۈپ، يىغىلغۇچىلار-
نىڭ ئاۋازى ئەتراپنى بىر ئاپتۇ. خەلق قاتىل ئۇبەيدىنى
چەمبەرچەس باغلاپتۇ. ئەھۋالنى شەھەر ھاكىمىغا مەلۇم
قىپتۇ. ھاكىم نەق مەيدانغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇبەيدكە تام
قوشنا ئولتۇرىدىغان بىر ئايال تۈڭلۈكتىن ئۇبەيدىنىڭ قىل-
غان بۇ جىنايەتلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكىنى
ئېيتىپ گۇۋاھلىق بېرىپتۇ. ھاكىم ئۇبەيدىنىڭ ھەققىي ئەھ-
ۋالىنى ئېنىقلاپ، ئۇنى دارغا ئېسىشقا ھۆكۈم قىپتۇ. بېيىت:

كىمكى بەدكارۇ بەدخەيال بولسا،
ياخشىلىقنىڭ يۈزىنى قاچان كۆرگەي؟

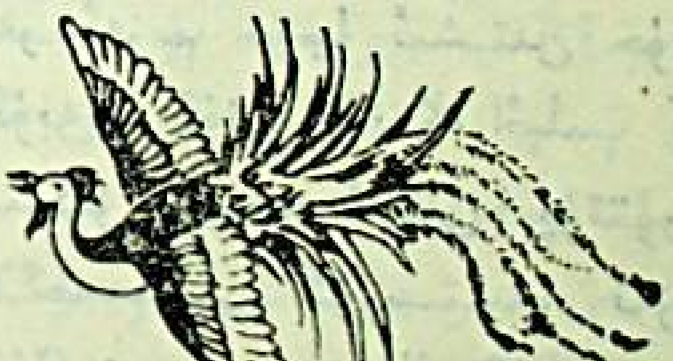

ياۋۇزلۇقنىڭ جازاسى

ٴىسپاھانلىق بىرنەچچە دوستلار سەيلى قىلىش ٴۇچۇن
سەپەرگە چىقىپتۇ. ٴۇلار بىر يېزىغا يېتىپ كەلگەندە، ٴۇلار-
نىڭ ٴارىسىدىكى ٴەكبەر دېگەن بىرى ٴۆزىنىڭ بۇرۇن بې-
شىدىن ٴۆتكەن بىر ٴىشنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپتۇ:

بىر قېتىم ساياھەتكە چىققان ۋاقتىمىزدا، يېنىمدا ٴۈن
مىڭ تەڭگە سىلىنغان پۇل قاپچۇقۇم بار ٴىدى. بىز بىر
قونالغۇغا كېلىپ چۈشتۇق. يېنىمدىكى پۇل قاپچۇقنى ٴېھ-
تىيات قىلىپ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي يوشۇرۇن كۆمۈپ قوي-
دۇم. مېڭىش ۋاقتىدا ٴالدىراشچىلىقتا ھېلىقى كۆمۈپ قوي-
غان ٴالتۇننى ٴۇنتۇپ قېلىپ كېتىپ قاپتىمەن. دەل مۇشۇ
يېزىغا يېتىپ كەلگەندە، ٴۇ قاپچۇق ٴېسىمگە چۈشتى. مەن
ھېلىقى قونالغۇغا يالغۇز قايتىپ بېرىپ، ھېلىقى جايىنى
ٴاختۇردۇم. كۆمگەن پۇلۇم شۇ بويىچە تۇرۇپتۇ. مەن ٴۇنى
ٴېلىپ قايتتىم. شۇ ٴارىدا كۈن ٴولتۇرۇپ، جاھاننى قاراڭ-
غۇلۇق باسقىلى تۇردى. ٴالدىمدا بىر يېزا كۆرۈندى. شۇ
يەرگە قاراپ ماڭدىم. يېزىغا كىرىشىمگە ٴوتتۇرا ياشلىق
بىر كىشىگە يولۇقۇپ قالدىم. ٴۇ كىشى مېنى تەكەللۇپ
بىلەن ٴۆيگە تەكلىپ قىلدى. داستىخان سېلىپ تاماق
ٴېلىپ كەلدى. ساھىبخانا بىلەن بىرگە تاماق يېدىم. خېلى
ۋاقىتقىچە مۇڭدىشىپ ٴولتۇردۇق.

ٴۇخلاش ۋاقتى بولغاندا ٴۆي ٴىگىسى ماڭا:

— ئەزىز مېھمان، سىز مۇشۇ ئۆيدە ئۇخلاڭ. ئورۇن-كۆرپە ئاۋۇ تەكچىدە. ئەگەر يېنىڭىزدا ئالتۇن - كۈمۈش قاتارلىق قىممەت باھالىق ئېسىل ماللىرىڭىز بولسا، ماڭا ئامانەت قويۇپ قويۇڭ. مۇبادا ئوغرىلار سىزدە ئۇنداق نەر-سە بارلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا، بىردەمدىن كېيىنلا بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ، — دېدى.

مەن قاپچۇقنى ئۇنىڭغا بەردىم.

بىر ئازدىن كېيىن، ئۇ ئەر - خوتۇن ئىككىسى ياتقان ئۆيدىن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا نېمىدۇر بىر نەرسە ھەققىدە دەتالاش باشلاندى. مەن ئۆزۈمچە ئويلىنىپ، ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدىم. تونۇمىغان - بىلمىگەن بىر ئادەمگە شۇنچە ئالتۇننى تۇتقۇزۇپ قويغىنىمغا پۇشايمان قىلىشقا باشلىدىم. ئاخىر بولالماي ئۆي ئىگىسىنى چاقىردىم:

— ھەي ئەزىز بۇرادەر، مەن ئەتىگەن مېڭىپ كېتىمەن. سىزنى ئويغىتىپ ئاۋارە قىلماي، ھېلىقى ئامانەتنى ئۆزۈمگە قايتۇرۇپ بەرسىڭىز، — دېدىم.

ئۇ ئادەم ئامانەتنى شۇ ھامان ئەكىرىپ بەردى.

مەن قاپچۇقنى تەكشۈرۈپ قارىسام، ئەينەن تۇرۇپتۇ. بېسىلغان مۆھۈرۈممۇ بۇزۇلماپتۇ. ئۆي ئىگىسىنىڭ ساپ ۋىجدانلىق، ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغان كىشى ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم.

بىر ئازدىن كېيىن ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئۆز-ئارا جېدەل قىلىشىۋاتقانلىقىنى يەنە ئاڭلاپ قالدىم. بېرىپ ئىشىكتىن تىڭشاپ باقتىم. ئايالى ئېرىگە:

— تازىمۇ نادان، توخۇ يۈرەك ئادەمكەنسەن. قولۇڭغا شۇنچە بايلىق چۈشكەندە، بىكارغىلا قولدىن چىقىرىۋەتتىڭ.

ئۇ بىر مۇساپىر يولۇچى تۇرسا، ئۇنى ئۇچۇقتۇرۇۋەتسەك بۇ ئىشنى كىم بىلەتتى؟ — دېدى. ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ماڭا ۋەھىمە چۈشتى. بار - يوقۇمنى يىغىشتۇردۇم - دە، ئۆينىڭ يېنىدىكى بىر تۈپ يوغان دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدىم. شاخ - شۇمبىلار بىلەن ئۆزۈمنى دالدا قىلدىم. ئۇلارنىڭ يىگىرمە ياشلارغا كىرگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ مەست كەلگىنىچە مەن ياتقان ھېلىقى ئۆيگە كىرىپ كەتتى ۋە مەن ياتقان ئورۇنغا دۈم چۈشكىنىچە ئۇخلاپ كەتتى. پاك، ۋىجدانلىق ئەر ساھىبخانىنىڭ «ئالتۇن - كۈمۈش قاتارلىق قىممەتلىك نەرسىلىرىڭىز بولسا ماڭا ئامانەت قويۇپ قويۇڭ، ئۇنداق نەرسىلەرنىڭ سىزدە بارلىقىنى ئوغرىلار سېزىپ قالغان بولسا، ھازىرلا يېتىپ كېلىدۇ» دېگەندە ئاشۇ ئوغلىنى كۆزدە تۇتقانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئەر - خوتۇن جېدەلدىن توختىمىغاندىن كېيىن، ئەر ئۇخلاپ قالدى. ئايال ئورنىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، يوغان بىر پارچە تاشنى قولىغا ئېلىپ، مەن ياتقان ئۆيگە كىردى. ئۆي ئىچى قاراڭغۇ بولغاچقا، ياتقان ئادەمنى مەن دەپ ئويلاپلا، مەست ياتقان ئوغلىنى قولىدىكى تاش بىلەن بەرنى ئۇرۇپلا ئۆلتۈرۈپ قويدى. ئاندىن ئۇ خاتىرجەم ھالدا مېنىڭ ئالتۇن سالغان قاپچۇقۇمنى ئىزدەشكە باشلىدى.

ئۇنى تاپالمىغاندىن كېيىن ئېرىنى ئويغىتىپ، ئۇنىڭغا:
— يولۇچىنى ئۆلتۈردۇم. تېز ئورنۇڭدىن تۇر. تاڭمۇ يېقىنلاپ قالدى. يولۇچىنىڭ جەسىتىنى بىر يەرگە كۆمۈۋې-تەيلى،ئاندىن ئۇنىڭ ئالتۇن سالغان قاپچۇقىنى تاپايلى، — دېدى.
ئېرى ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. خوتۇنىغا لەنەتلەر ئوقۇپ، جەسەتنى ئالغىلى ئۆيگە كىردى. چىراغ يېقىپ، ئۆلگۈچىنىڭ يولۇچى ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئايال داد - پەرياد سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى.
بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋالنى كۆرگەن ئېرى خوتۇنىغا:
— ياۋۇزلۇقىنىڭ جازاسى مانا مۇشۇ بولدى. بىگۇناھ بىر كىشىنى يوقىتىش ئۈچۈن دار قۇرغانىدىڭ، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ ئېسىلدىڭ. ئەمدى زارلىغىنىڭنىڭ نېمە پايدىسى؟! — دېدى.
ئايال ئەلەمگە چىدىماي، ئوغلىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن تاشنى ئېلىپ، ئۆز بېشىغا ئۇرۇپ ئۆلۈۋالدى.
ئۆي ئىگىسى مېنى ئىزدەشكە كىرىشتى. مەن دەرەخ-تىن چۈشۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردىم.
— قەدىرلىك مېھمىنىم، — دېدى ئۇ، — بۇ يۈز بەرگەن مۇدھىش ھادىسىلەر سەۋەبىدىن ھالىڭىزدىن خەۋەر ئالالمىدىم، ئەپۇ قىلغايسىز. باشقا يەرگە يوشۇرۇنۇۋېلىپ ياخشى قىپسىز. بولمىسا مېنىڭ ئۇ ياۋۇز ئايالىم ياكى ھاراقكەش ئوغلۇم سىزگە زىيان سالغان بولاتتى.
شۇنداق قىلىپ، ئەكبەر بىلەن ھېلىقى ئىنساپلىق ئادەم شۇنىڭدىن باشلاپ سەمىمىي دوست بولۇپ قېلىشتى. بېيىت:

مەردلەرنىڭ ئىشلارىن ئەندىشە قىل،
تا تىرىكسەن ياخشى ئىشنى پىشە قىل.

قانائەتنىڭ پايدىسى

بۇرۇن كابۇل شەھىرىدە تۇرىدىغان ئىككى كىشى تۇرمۇشنى ياخشىلاشنىڭ ئىلاجىنى تاپالماي، سۇلتان مەھمۇت غەزنەۋىدىن ياردەم سوراش مەقسىتىدە غەزنە شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. بۇلارغا يولدا بىر ھەمراھ قوشۇلۇپتۇ. بۇ ئىنتايىن قانائەتچان ئادەم بولۇپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن كۈن كەچۈرىدىكەن، تاپقىنىغا قانائەت قىلىدىكەن. ھېلىقى ئىككى ئادەم بۇ قانائەتچان ئادەمگە نېمە مەقسەت بىلەن غەزنە شەھىرىگە كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇ كىشىنىڭ نېمە مەقسەت بىلەن سەپەرگە چىققانلىقىنى سوراپتۇ. قانائەتچان كىشى ئۇلارغا:

— مەن بىر ياغاچچى، ئۆزۈمنىڭ كەسپىم بىلەن ئىشلەپ تاپقان ھالال پۇلۇمغا قانائەت قىلىمەن، ھېچكىمدىن بىر نەرسە تەمە قىلمايمەن. سۇلتاننىڭ ئىنئام - ئېھسانىغا ئېھتىياجىم يوق. پەقەت غەزلە شەھىرىنى بىر كۆرۈپ كېلىش ئارزۇسىدا سەپەرگە چىقىپ قالدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئۇلار غەزنە شەھىرىگە كېلىپ بىر ۋەيرانە جايغا چۈشۈپتۇ. بىر كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئىككىيلەن سۇلتاننىڭ ئوردىسىغا كىرىپ، نېمە مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىنى ئىزھار قىلىشىپتۇ ۋە ھېلىقى قانائەتچان كىشىنىڭ ئوردىغا كېلىشكە ئۇنىمىغانلىقىنىمۇ سۇلتانغا مەلۇم قىپتۇ. سۇلتان ئادەم ئەۋەتىپ، قانائەتچان كىشىنىمۇ

چاقىرتىپ كەپتۇ. سۇلتان بۇلاردىن نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىـ
كىنى قايتىلاپ سوراپتۇ. بۇ ئۈچەيلەننىڭ بىرى سۇلتاندىن
بىر خالتا ئالتۇن تەلەپ قىپتۇ. ئىككىنچىسى ئۆزىنىڭ تېـ
خىچە ئۆيلەنمىگەنلىكىنى، مۇمكىن بولسا سۇلتاننىڭ ئۆز
ئوردىسىدىكى چۆرە قىزلاردىن بىرىگە ئۆيلەپ قويۇشنى
تەلەپ قىپتۇ. سۇلتان بۇ ئىككىيلەننىڭ تەلىپىگە قوشۇلغانـ
دىن كېيىن، قانائەتچان كىشىدىن:
— غەزنە شەھىرىگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ؟ نېمىشقا
مېنىڭ قېشىمغا كېلىشكە ئۈنىمىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.
قانائەتچان كىشى:
— مەن غەزنە شەھىرىگە سەيلە قىلىش ئۈچۈنلا
كەلدىم. مەن ئۆز ھۈنىرىم بىلەن كۈن كەچۈرۈشنى خالايـ
مەن، نومۇسۇمنىڭ تۆكۈلۈشىنى خالىمايمەن. سىزنىڭ بېـ
رىدىغان ئىنئام - ئېھسانىڭىز ماڭا لازىم ئەمەس. شۇڭا
ھۇزۇرىڭىزغا كەلمىگەنىدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
سۇلتان مەھمۇت ئۇنىڭغا ئىنئام بەرگەن بولسىمۇ، ئۇنى
ئالغىلى ئۇنىماپتۇ. ھېلىقى ئىككىيلەننىڭ بىرىگە بىر خالتا
ئالتۇن بېرىپتۇ. ئىككىنچىسىگە ئوردىدىكى چۆرە قىزلاردىن
بىرىنى نىكاھلاپ بېرىپتۇ. ئۇلار سۇلتاننىڭ ئىجازىتى
بىلەن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتماقچى بوپتۇ. ئۇلار شەھەردىن
چىقىپ بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئالتۇن ئالغىنى ھېرىپ
قېلىپ، خالتىنى قانائەتچان كىشىنىڭ بىر ئاز كۆتۈرۈپ
مېڭىشىنى ئىلتىماس قىپتۇ.
سۇلتان مەھمۇت قانائەتچان كىشىنىڭ بېرىلگەن ئىنئـ
ئامنى قوبۇل قىلمىغانلىقىغا ئاچچىقى كېلىپ، خىزمەتچىسىـ
گە ھېلىقى ئۈچ ئادەمنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ،

ئۈلارنىڭ قولىدا خالتىسى، يېنىدا چۆرىسى يوقىنى دەرھال ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

سۇلتان خىزمەتچى ئېلىپ كەلگەن باشنىڭ خالتىنىڭ ئىگىسى ئىكەنلىكىنى تونۇپ، خىزمەتچىگە:

— خاتا ئۆلتۈرۈپسەن، دەرھال بېرىپ خالتىسى ۋە چۆرە خوتۇنى يوقىنىڭ بېشىنى ئېلىپ كەل!— دەپ بۇيرۇپتۇ.

بۇ چاغدا چۆرە ئايالى بار كىشى ئايالىنى قانائەتچان كىشىنىڭ يېنىغا قويۇپ، تاھارەت قىلىشقا يىراقراق يەرگە كەتكەنىكەن. خىزمەتچى كېلىپ، ئۇنى شۇ جايدىلا تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى ئېلىپ كەپتۇ. سۇلتان ھەيران بولۇپ: «خالتىسى ۋە چۆرە ئايالى بار كىشنى ئۆلتۈرمەي تىرىك تۇتۇپ كەل!» دەپ خىزمەتچىسىنى يەنە بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچى قوغلاپ بېرىپ، قانائەتچان كىشنى تۇتۇپ كەپتۇ.

سۇلتان كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ھەمراھلىرىڭغا نېمە بولدى؟— دەپ سوراپتۇ. قانائەتچان كىشى مۇنداق دەپتۇ.

— سىز ئۇلارغا ئالتۇن ۋە چۆرە قىزنى ئاتا قىلدىڭىز، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ جېنىنىمۇ ئۆزىڭىز ئالدىڭىز. مەن سىزدىن ھېچنېمە ئالمىغىنىم ئۈچۈن ساق قالدىم.

سۇلتان ئۇنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ:

— مەندىن بىرەر نەرسە تەلەپ قىل،— دەپ ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىپتۇ. قانائەتچان كىشى:

— بولىدۇ، ئۇنداق بولسا سىزدىن ئۈچ نەرسە سورايمەن. ئاۋۋال خالتىدىكى ئالتۇنلارغا يەنە بىر ئاز ئالتۇن قوشۇپ، ۋاپات بولغان ئىككىيلەننىڭ ئائىلىسىگە ئەۋەتىپ،

ئۇلاردىن گۇناھىڭىزنى سوراڭ؛ ئىككىنچىسى، بۇنىڭدىن كېيىن ئىنغۋاگەرلەرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ بىھۇدە ئادەم ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق چۈشۈرمەڭ، ئۆزىڭىزگە ئادالەتنى يېتەكچى قىلىڭ؛ ئۈچىنچىسى، ئەگەر رۇخسەت بەرسىڭىز، خوتۇن ـ بالامنى بۇ غەزنە شەھرىگە ئېلىپ كېلىپ، ئۆز ھۈنىرىم بىلەن تىرىكچىلىك قىلسام، ـ دەپتۇ.

سۇلتان مەھمۇت ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

ـ مېنىڭ ئۈچ تەلىپىم بار، سىزمۇ قوبۇل قىلىڭ. بىرىنچىسى، مېنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىمنى كەچۈرۈڭ؛ ئىككىنچىسى، مېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىم توغرۇلۇق ماڭا مەسلىھەت بېرىپ تۇرۇڭ؛ ئۈچىنچىسى، ھەر جۈمە ئاخشىمى مېنىڭ يېنىمغا كېلىڭ، سۆھبىتىڭىزدىن بەھرىمەن بولاي.

قانائەتچان كىشىمۇ سۇلتاننىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ. بېيىت:

گەر قانائەتلىكنى قىلساڭ ئىختىيار،
بولمىغايسەن دۇنيادا ھېچ خارۇ زار.

توغرا سۆزلۈك بولۇشنىڭ پايدىسى

قەدىمي ئەرەب ئەمەلدارلىرىدىن بىرى بولغان ھەججاج بىر كىشىدىن خاپا بولۇپ، ئۇنى قاماپ قويۇپتۇ. ئۇ كىشىنىڭ تۇغقانلىرى ھەججاجنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— تۇغقىنىمىزنى ئەيىبكار ھېسابلاپ قامىغانىكەنسىز. ئۇ بىر دەلدۈش، ساراڭ قېتىش ئادەم، بۇنداق ئادەملەرنىڭ سۆزلىرى ئانچە ئېتىبارغا ئېلىنىپ كەتمەيدۇ. ئىلاج بولسا تۇغقىنىمىزنى قويۇپ بېرىشىڭىزنى سورايمىز، — دېيىشىپتۇ.

ھەججاج ئۇلارغا:

— سۆزۈڭلار توغرا بولسا، ئۇ تۇغقىنىڭلار ئۆزىنىڭ تەلۋە، ساراڭ قېتىش ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىلسۇن، ئاندىن قاماقتىن بوشىتىمەن، — دەپتۇ.

مەھبۇسنىڭ تۇغقانلىرى تۈرمىگە بېرىپ، ئۇنىڭغا ھەججاجنىڭ شەرتىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ ئادەم ھەججاجنىڭ شەرتىنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپ:

— مېنىڭ ئەقلى-ھوشۇم جايىدا، ساق-سالامەت تۇرسام، نېمىشقا تەلۋە ساراڭلىقنى ئۈستۈمگە ئالىدىكەنمەن؟ ھەججاج مېنى نېمە قىلسا قىلسۇن، مەن ئۇنداق شەرتنى ئۈستۈمگە ئالمايمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھەججاج ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ راست سۆزلۈكى، مۇستەھكەم ئىرادىلىكى ئۈچۈن ئۇنى قاماقتىن بوشىتىپتۇ.

سادىق ئايال

بەسرە شەھىرىنىڭ ھاكىمى بىر كۈنى ئارام ئېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بېغىغا كىرىپتۇ. باغۋەنىنىڭ ئىپپەتلىك، نومۇسچان ۋە ئىنتايىن گۈزەل ئايالى بار ئىكەن. ھاكىم بۇ گۈزەل ئايالنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قاپتۇ. بىر ئىشنى باھانە قىلىپ، باغۋەننى ئۇزاق بىر يەرگە ئىشقا بۇيرۇپتۇ. ئاندىن ئايالغا باغنىڭ ئىشىكلىرىنى تاقاپ كېلىشنى ئېيتىپتۇ. ئايال ئىشنى ئورۇنداپ كەلگەندىن كېيىن، ھاكىم:

— ھەممە ئىشىكنى تاقىدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئايال پەقەت بىر ئىشىكنى تاقاشقا ئاجىز ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ھاكىم ئۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىكەن، ئايال مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئۇ ئىشىك مېنىڭ ۋىجدانىم ۋە ئېرىمگە بولغان ساداقىتىمنىڭ ئىشىكى ئىدى.

ھاكىم بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خىجىل بولۇپ:

— سىڭلىم، مېنى ئەپۇ قىل، — دەپتۇ ۋە قىلمىشىغا پۇشايمان قىلىپ، ئۇ ئايالدىن كەچۈرۈم سوراپتۇ.

تۆز ھەققى

بىر ئوغرى كىچىسى لەخمە كولاپ، پادىشاھنىڭ خە-زىنىسگە كىرىپتۇ. ئۇ يەردىن ئالتۇن ۋە قىممەت باھا گۆ-ھەرلەرنى ئېلىپ قايتىشىغا، خەزىنىنىڭ بىر چېتىدە ئالماس-تەك يالتىراپ تۇرغان بىر نەرسگە كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ خەزىنە ئىچىدىكى كىچىنىڭ بۇ قاراڭغۇلۇقىدا ئۇنى پەرق ئېتەلمەي، بەلكىم گەۋھەرى شەبچىراغ دېگەن نەرسە مۇشۇ بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، قولىغا ئېلىپ، ئۇنى تىلى بىلەن يالاپ بېقىپتۇ. ئەسلىدە بۇ بىر پارچە ئۈيۈل تۇز ئىكەن. ئوغرى بىردىنلا ئالغان ھەممە نەرسىلىرىنى جاي - جايىغا قويۇپ قويۇپ، خەزىنىدىن ئۆزى كولىغان لەخمە ئارقىلىق قۇرۇق قول چىقىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى ئەتە-گەندە خەزىنىچى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ھودۇقۇقىنىچە كىرىپ:

— بۈگۈن كېچە ئوغرىلار لەخمە كولاپ خەزىنىگە كىرىپتۇ، ئەمما ھېچنېمە ئالماي قايتىپ چىقىپ كېتىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىپتۇ.

پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، «لەخمە كولاپ خەزى-نەمگە كىرىپ، شۇنچە قىممەت باھا نەرسىلەرنى ئالماي چىقىپ كەتكەن قانداق ئوغرىلاردۇر؟» دەپ ئويلاپ، يارلىق چىقىرىپتۇ:

— خەزىنەمگە لەخمە كولاپ كىرىپ ھېچ نەرسە ئال-

ماي چىقىپ كەتكەن ئوغرىلار ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى ئېيتسا، ئۇلارغا جازا بېرىلمەيدۇ.

خەزىنىگە كىرگەن ھېلىقى ئوغرى پادىشاھنىڭ بۇ ئېلانىنى كۆرگەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— خەزىنىڭىزگە لەخمە كولاپ ئوغرىلىققا كىرگەن كىشى مەن ئىدىم، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئوغرىدىن سوراپتۇ:

— شۇنچە جاپا چېكىپ لەخمە كولاپ خەزىنەمگە كىرىپسەنۇ، ھېچ نەرسە ئالماي چىقىپ كېتىپسەن. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟

— پادىشاھنىڭ تۇزىنى تېتىپ كۆردۈم. تۇز ھەققى ئۈچۈن ھېچ نەرسە ئالماي چىقىپ كەتتىم. تۇز ھەققىگە رىئايە قىلماسلىق يارىماس، بەسكەش كىشىلەرنىڭ ئىشى، — دەپ، بولغان ئەھۋالنى تەپسىلىي ئېيتىپتۇ ئوغرى.

پادىشاھ ئوغرىنىڭ بۇ خىسلىتىگە قايىل بولۇپ، ئۇنىڭغا بىرمۇنچە ئىنئام بېرىپ قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

ھۇقۇشلار سۆھبىتى

قەدىمىي ئىران شاھلىرىدىن ئانۇشىرۋان ياش چاغلىرىدا ئادىل ئەمەس ئىكەن، زۇلۇمغا، جەبىر - جاپاغا يول قويىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ مەشھۇر دانىشمەن ۋەزىرى بوزۇرجىمھىر بىلەن چۆلدە كېتىۋېتىپ، بىر يەردە بىر توپ ھۇقۇشلارنىڭ ئىككى سەپكە بۆلۈنۈپ تۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككىسىنىڭ بىر - بىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران بولغان ئانۇشىرۋان ۋەزىرى بوزۇرجىمھىردىن سوراپتۇ:

— سىزنى كىشىلەر تولغان دانىشمەن، ھايۋانلارنىڭ ئەھۋالىنىمۇ بىلىدۇ دەپ ئېيتىشىدۇ. بۇ قۇشلار نېمە ئۈچۈن ئىككى سەپكە بۆلۈنۈپ تۇرىدۇ؟ ئۇلاردىن ئىككىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ نېمە ھەققىدە دە - تالاش قىلىۋاتىدۇ؟

بوزۇرجىمھىر ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئىككى تەرەپ بىر - بىرى بىلەن قۇدىلىشىۋاتىدۇ. ئوتتۇرىدا سۆزلىشىۋاتقانلارنىڭ بىرى يىگىتنىڭ، بىرى قىزنىڭ ئاتىلىرى. قىزنىڭ ئاتىسى: «قىزىمنىڭ تويلۇق ھەققى ئۈچۈن قىرىق پارچە يەردىكى خارابىلىكنى بېرىشىڭ كېرەك. ئەگەر سورىغىنىمنى قوبۇل قىلمىساڭ قىزىمنى بەرمەيمەن، سېنىڭ بىلەن قۇدا بولمايمەن» دەيدۇ. يىگىتنىڭ ئاتىسى: «مەن قىزىڭغا تويلۇق بېرىشتىن باش تارتمايمەن، ھازىرچە

تۆت پارچە خارابىلىك تەييار. شۇلارنى ئېلىپ تۇر، ھازىرقى پادىشاھ دائىم ئەيش - ئىشرەت بىلەن بولۇۋاتىدۇ، مەملەكەتنىڭ ھالىدىن خەۋەرسىز. كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ ئەھۋالىغا، دات - پەريادىغا قۇلاق سالمايدۇ. زالىملارنىڭ زۇلمىنى چەكلىمەيدۇ. ئۇ ئادىل پادىشاھ ئەمەس. ئەگەر ئۇ مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، بۇ يۇرت پات ئارىدا خارابىلىككە ئايلىنىدۇ. ئۇ چاغدا ساڭا قىرىق پارچە ئەمەس، سەكسەن پارچە خارابىلىكنى بېرىمەن. شۇنىڭغىچە سەۋر قىل» دەيدۇ. قۇدىلاشقۇچىلار ئاشۇ ئىش ھەققىدە دە - تالاش قىلىشىۋاتىدۇ.

بوزۇرجىمېھرنىڭ سۆزى ئانۇشىرۋانغا قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇ ئوردىغا قايتىپ كېلىپ، ئادالەت ۋە ئىنساپنى شۇنداق مۇستەھكەم ئورنىتىپتۇكى، خەلق ئۇنى «نۇشىرۋان ئادىل» دەپ ئاتايدىغان بوپتۇ.

تەدبىرلىك ئالىم

مەۋلانە ھۇسەيىن ۋائىز كاشىفىي ھەر جۇمە كۈنى ھىراتنىڭ ئۇلۇغ مەيدانىدا ۋەز ئېيتىپ، خەلققە پەند ـ نەسىھەت قىلاتتى، ئىبرەتلىك ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. ئۇنىڭ گۈزەل سۆزلىرىگە مەپتۇن بولغان خەلق مەۋلانە ھۇسەيىنگە تارتۇقلىرىنى دۇئا قىلدۇراتتى. ۋەزدىن كېيىن، يىغىلغان ھەممە نەرسىنى ئاپىرىپ مەدرىسىدىكى مۇساپىر تالىپلار، غېرىبلار، يوقسۇللارغا بۆلۈپ بېرەتتى.

بىر جۇمە كۈنى، مەۋلانە ھۇسەيىن ۋائىز كاشىفىي يىغىلغان پۇل ۋە ئالتۇنلارنى ئېلىپ، ھۇجرىسىغا ئاپىرىپ كەمبەغەل ـ نامراتلارغا بۆلۈپ بېرىشكە ماڭدى. يېرىم كېچە بولغاندا، مەدرىسە ئەھلى شېرىن ئۇيقۇدىكى چاغدا مەۋلانەنىڭ ھۇجرىسى يېنىدا ئاياغ شەپىسى ئاڭلاندى. ھۇجرا ئىشىكىنى بىرى تاراقلاتقىلى تۇردى. مەۋلانە ھۇسەيىن ئىشىكنى ئېچىشىغا، قوراللىق ئالتە كىشى يۈگۈرۈپ كەلدى. مەۋلانە ھەيران بولغىنىچە تۇرۇپلا قالدى. بۇ نامەلۇم ئادەملەر ئىچكىرىگە كىرىپ، ئىشىكنى ئىچىدىن زەنجىرلىدى. ئۇلاردىن بىرى مەۋلانە ھۇسەيىنگە تەزىم قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ھۆرمەتلىك داموللام، بىز ئوغرىلار، تائىپىسىدىن بولىمىز. ھازىر پۇلغا بەكمۇ ئېھتىياجلىق بولۇپ قالدۇق.

بۇ ھەقتە ئۆز ئەھۋالىمىزنى سىلىگە دېگىلى كەلدۇق. بۈ-
گۈن چۈشكەن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى بىزگە بېرىشلىرىنى
ئۈمىد قىلىمىز.

مەۋلانە ھۇسەيىن ئوغرىلارنى قىزغىنلىق بىلەن كۈ-
تۈۋالدى. دەرھال داستىخان سېلىپ نازۇنېمەتلەرنى مول
قويۇپ، ئۇلار بىلەن سۆھبەتلەشتى:

— ئەزىزلەر، بۇ كېچە ماڭا مېھمان بولۇپ كەپسىلەر،
بۇنىڭغا ئىنتايىن خۇرسەنمەن. ساھىبخانا ئەلۋەتتە مېھمان-
نىڭ ھۆرمىتىنى قىلىشى كېرەك. مەندىن ياردەم سوراپ
كەپسىلەر، جان - دىلىم بىلەن قولۇمدىن كېلىدىغانلىكى
نەرسىنى سىلەردەك ئەزىز مېھمانلاردىن ئايىمايمەن. بۈگۈن
چۈشكەن ئالتۇن - كۈمۈشنىلا ئەمەس، ھەر قايسىڭلارغا
بىردىن تونىمۇ ھەدىيە قىلىمەن. ھازىر پولۇ تەييارلاشقا
تۇتۇش قىلايلى. گۆش، سەۋزە بېرەي، ئۇنى ئۆزۈڭلار
توغراڭلار. بىرىڭلار ئوچاققا ئوت قالاڭلار، مەنمۇ سىلەرنىڭ
قولۇڭلاردىن بىر پولۇ يېيىش ئارزۇسىدىمەن،— دېدى.

ئوغرىلار ماقۇل بولۇشتى. مەۋلانە كېرەكلىك نەرسى-
لەرنى ئۇلارغا تەقلەپ بەردى. ئاندىن ئۇلارغا:

— مەنمۇ بىكار ئولتۇرماي، سىلەرگە قىزىق بىر ھې-
كايە سۆزلەپ بېرەي،— دېدى.

ئوغرىلار مەۋلانە كاشفىينىڭ ئۆتكۈر ناتىقلىقىنى،
سۆزلىرىنىڭ تەسىرلىك ۋە يېقىملىق ئىكەنلىكىنى بىلىشەتتى.
ئوغرىلار بۇ ئالىمنىڭ ھېكايىسىنىڭ پولۇدىنمۇ لەززەتلىك
بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشىپ، قىزغىنلىق بىلەن قارشى
ئېلىشتى. مەۋلانە ئۆز ھېكايىسىنى ئېيتىشتىن ئاۋۋال، قارىمۇ
قارشى ئىككى تەرەپكە كىچىك ئورۇندۇق قويدى.

ئوغرىلار بۇ ئورۇندۇقلارغا جايلىشىپ ئولتۇرۇشتى. مەۋلانە ئۆزىنىڭ ھېكايە سۆزلەش ئادىتى بويىچە ئوتتۇرىدا ئۇ باشتىن بۇ باشقا مېڭىپ يۈرۈپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— بىر شەھەردە ئەخمەت دېگەن بىر كەمبەغەل گادەم بار ئىدى. ئۇ شەھەرگە يېقىن بىر پارچە يەرگە تېرىقچىلىق قىلىپ، شۇنىڭدىن چىققان دارامەت بىلەن كۈن كەچۈرەتتى. ئۇ بىر يىلى ئەتىيازدا يەر ھەيدەۋېتىپ، قوشنىڭ چىشىغا قاتتىق بىر نەرسىنىڭ تاقىشىپ قالغانلىقىنى بايقاپ قالدى. ئۇ قوشنى توختىتىپ، يەرنى كولاپ تەكشۈردى. قوشنىڭ چىشىغا ئۇرۇلغىنى ئاغزى مەھكەم بېكىتىلگەن بىر كوزا بولۇپ چىقتى. ئەخمەت كوزىنى كولاپ چىقاردى ۋە ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئۇنىڭدا لىق تۇرغان قىممەتلىك ئېسىل جاۋاھىر ۋە ئالتۇن تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ئەخمەت بۇنىڭ بىلەن سەل تەمتىرەپ قالدى. كوزىنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئېلىپ كېتىشكە كۆزى يەتمىدى، شۇنداقلا ئۇنى ئەكەتكەن تەقدىردىمۇ، باشقىلارنىڭ گۇمان قىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، كوزىنى يەرگە قايتا كۆمۈپ قويۇپ ئۆيىگە قايتتى. ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ، بۇ كوزىنى يېقىن قوشنىسى بىلەن شېرىكلىشىپ ئەكىلىپ بۆلۈۋالماقچى بولدى.

ئەخمەتنىڭ يېقىن قوشنىسى ھىيلىگەر بىر باي ئىدى. ئۇ سوپىلىق قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە ھەرقانداق بۇزۇقچىلىق ۋە جىنايەتتىن يانمايتتى. ئەخمەت ساددا ۋە ئاق كۆڭۈل ئادەم بولغىنى ئۈچۈن، يولدا كېلىۋېتىپ ئويلىغانلىرىنى بۇ قوشنىسىغا ئېيتتى.

ھىيلىگەر باي قوشنىسى بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئەتىسى ئىككىسى بىللە ئېتىزلىققا باردى. كوزىنى

كۆمۈلگەن جايىدىن
كولاپ چىقاردى.
بەتنىيەت قوشنىسى
نىيىتىنى بۇزدى،
بۇ يايلىقىقا يالغۇز
ئۆزى ئىگە بولۇش-
نى مەقسەت قىلدى.
ئاجىز ئەخمەتنى
بىردەمدىلا يەرگە
يىقىتتى ۋە كانىيىغا
پىچاق سۈرۈشكە
تەييارلاندى...
ئوغرىلار ھې-
كايىگە مەھلىيا بولۇپ
كېتىپ، قالغان

ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇغانىدى. ئوتتۇردا مېڭىپ يۈرۈپ ھېكايە ئېيتىۋاتقان مەۋلانە كاشىفىي پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئىشىكنىڭ زەنجىرىنى چىقىرىپ ئاستىلا ئېچىپ قويدى ـ دە، ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ بىچارە ئەخمەت بۇ رەھىمسىز قوشنىسىغا «جېنىم قوشنام، ماڭا رەھىم قىل، مېنى ئۆلتۈرمە، بۇ كوزىندىكى ھەممە دۇنيانى سەنلا ئال، ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس» دەپ قانچە يالۋۇرسىمۇ، قوشنىسى ئۇنىڭ نالىسىگە قۇلاق سالمىدى. جېنىدىن ئۈمىد ئۈزگەن ئەخمەت قوشنىسىغا: «ئەمدى بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىدىغانلىقىمغا كۆزۈم يەتتى.

سەن مېنى جەزمەن ئۆلتۈرىسەن. ساڭا پەقەت بىرلا ئىلتىماسىم بار، بۇنى رەت قىلما. ئايالىم ھامىلدار ئىدى، ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويغىن. ئەگەر كۆزى يورۇپ، سالامەت پەرزەنت كۆرسە، ئىسمىنى «داد» قويسۇن، — دېدى.

باي ئۇنىڭ بۇ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلدى - دە، ئەخمەتنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى.

ھېكايە شۇ يەرگە كەلگەندە، ئوغرىلار ۋارقىرىشىپ، ئەخمەتكە ئىچ ئاغرىتىشتى. مەۋلانە كاشفىي ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى:

— باي ئەخمەتنىڭ جەسىتىنى كۆمۈۋېتىپ خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن، كوزىنى چاپىنىغا ئوراپ ئۆيىگە قايتتى. ئۇ ئالدىراپ كېلىۋېتىپ، يولدا ئەخمەتنىڭ خوتۇنىغا ئۇچراپ قالدى. ئايالغا ئېرىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى، ۋاپات بولۇش ئالدىدا قىلغان ۋەسىيىتىنى ئېيتتى. بىچارە ئايال نېمىمۇ قىلالىسۇن، كۆز يېشىغا زورلاش بىلەن دەردىنى ئىچىگە يۇتتى. بىر نەچچە ئايدىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغدى. ئېرىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئۇنىڭغا «داد» دەپ ئىسىم قويدى. بىچارە ئايال نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەت چېكىپ، بالىسىنى ياخشى تەربىيىلىدى. بالا تۆت ياشقا كىردى.

بىر كۈنى شەھەر ھاكىمى ئۆز ئادەملىرى بىلەن شەھەر كوچىلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، داد كوچىدا ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئانىسى بىر توپ ئاتلىق كىشىلەرنىڭ يېقىن كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوغلىغا قاراپ:

— داد! — داد! — نەدىسەن ئوغلۇم داد! جېنىم بالام داد! — دەپ ۋارقىراپ بالىسىنى چاقىردى.

ھېكايە شۇ يەرگە كەلگەندە، مەۋلانە ھۇسەيىن كاشىفىي پۈتۈن مەدرىسىدىكىلەر ئاڭلىغۇدەك قىلىپ، «داد!» دېگەن سۆزنى ئاۋازىنىڭ بارىچە توۋلاپ ئېيتتى. مەدرىسەدىكىلەر «داد!» دېگەن ئاۋازنىڭ مەۋلانە كاشىفىينىڭ ھۇجرىسى تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، شۇ ياققا قاراپ يۈگۈرۈشتى ۋە بىردەمدىلا ھەممىسى ھۇجرىغا قاپساپ كەلدى. مەۋلانەنىڭ ئىشارىتى بىلەن ئۇلار ئوغرىلارنى تۇتۇپ باغلىۋالدى. ئوغرىلار شۇ چاغدىلا بۇ ئالىمنىڭ ھىيلىسىنى چۈشىنىپ، پۇشايمان قىلىشتى.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، ئوغرىلارنى پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا ئەكىلىشتى. پادىشاھ ۋەقەنى ئۇققاندىن كېيىن، ئوغرىلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدى. ئوغرىلارنىڭ باشلىقى ھۆكۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ كاشىفىيغا تەزىم قىلدى ۋە مۇنداق تەلەپ قويدى:

— مەۋلانە ھۇسەيىن كاشىفىي، تەدبىرلىرىڭىزگە بارىكاللا! بىزنى ھېچقانداق ھاكىم - ئەمەلدار تۇتالمىغانىدى، ئۆزلىرى ئاجايىپ تەدبىر ئىشلىتىپ بىزنى تۇتتىلا. ئۆزلىرىنىڭ ئىنتايىن زېرەك، تەدبىرلىك كىشى ئىكەنلىكلىرىگە باش ئېگىمەن. ئۆلۈم ئالدىدا ئۆزلىرىگە بىرلا ئىلتىماسىم بار: ھېكايىلىرىنىڭ داۋامىنى سۆزلەپ بەرسىلە، ئاندىن ئۆلسەك ئارمىنىمىز يوق، — دېدى.

مەۋلانە ھۇسەيىن كاشىفىي پادىشاھنىڭ ئىجازىتىنى ئالغاندىن كېيىن، ھېكايىنىڭ داۋامىنى سۆزلەشكە باشلىدى:

— ھاكىم «داد» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ دەرھال توختىدى، مۇلازىملىرىغا داد دېگۈچىنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇلار كىچىك بىر بالىنى قوچاقلاپ يىغلاپ تۇر-

غان بىر ئايالنى ئەكەلدى.
ھاكىم ئاتتىن چۈشۈپ ئايالنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئايالدىن:
— قىزىم، نېمىشقا داد دەپ يىغلايسەن؟ سېنى كىم ئازابلىدى؟ قايسى نائىنساپ سېنىڭ كۆز ياشلىرىڭنىڭ تۆكۈلۈشىگە سەۋەبچى بولدى؟ سەن ئەھۋالنى ماڭا تەپسىلىي ئېيت، ساڭا جەبىر - زۇلۇم سالغان زالىمنىڭ جازاسىنى بېرەي، — دېدى.
ئايال يىغىدىن توختاپ:
— ماڭا ھېچكىم زۇلۇم سالمىدى. مۇنۇ ئوغلۇمنى ئاتلارنىڭ ئاياغ ئاستىدا قالمىغىدى دەپ ئۇنىڭ ئىسمىنى چاقىرغانىدىم، — دېدى.
ھاكىم ھەيران بولۇپ:
— ئوغلۇڭنىڭ ئېتى نېمە؟ — دەپ سورىدى.
— ئېتى «داد».
— بۇنداقمۇ ئىسىم بولامدۇ؟ بۇ ئىسىمنى كىم قويغان؟
ئايال ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ تۇرۇپ:
— ئېرىمنى ئېتىمىزدا بىراۋلار ئۆلتۈرۈپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆلۈش ئالدىدا بىزنىڭ بىر باي قوشنىمىزغا: «ئەگەر ھامىلدار ئايالىم سالامەت پەرزەنت كۆرسە، ئىسمىنى «داد» قويسۇن» دەپ ۋەسىيەت قىلغانىكەن، قوشنىمىز ئېرىمنىڭ ۋەسىيىتىنى ماڭا يەتكۈزدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بالامنىڭ ئىسمىنى «داد» قويدۇم، — دېدى.
ھاكىم بۇ ئېچىنىشلىق ۋەقەنى ئاڭلاپ ھاياجانلاندى، بۇ دەردمەن ئايالنىڭ ھالىغا ئېچىندى. مۇلازىملىرىغا ئايال-

ىنىڭ باي قوشنىسىنى ئەكىلىشنى بۇيرۇدى. ئايالنى بالىسى بىلەن بىرگە مەھكىمىگە ئەكەتتى.

ياساۋۇللار باينى مەھكىمىگە ئەكىلىشتى. باي قورق-قىنىدىن غالىلداپ تىترەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن ھاكىم ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ سورىدى:

— بۇ بالىغا «داد» دېگەن ئىسىمنى كىم قويدى؟

— دادىسى.

— دادىسى قويدىما؟ ئۇنداق بولسا، ئەھۋالنى جەريا-نى بىلەن سۆزلە.

— بالىنىڭ دادىسى ئەخمەت چالا ئۆلۈك قىلىنىپ ئېتىزغا تاشلاپ قويۇلغانىكەن، دەل ئۇنىڭ ئۇس-تىگە مەن بىر ئىش بىلەن بېرىپ قاپتىمەن. ئەخمەتنىڭ قانغا بويىلىپ، توپىدا ئېغناپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ-نىڭ بېشىنى يۆلىدىم. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ، ماڭا ئايالىنىڭ ھامىلدارلىقىنى، ئاي - كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى، ئە-گەر سالامەت پەرزەنت كۆرسە، ئۇنىڭ ئېتىنى «داد» قو-يۇشنى ۋەسىيەت قىلىپلا جان ئۈزدى. مەن كېلىپ ئۇنىڭ ۋەسىيتىنى خوتۇنىغا ئېيتتىم، — دېدى.

باي بۇنى سۆزلىگۈچە بىردە تەرلەپ، بىردە تىترەپ، رەڭگىرويى ئۆچۈپ كەتتى.

ھاكىم ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— سەن يالغان سۆزلىدىڭ، ئۇنىڭ يېنىغا قانداق رەزىل غەرەز بىلەن باردىڭ؟ ئوغرىلار مال - دۇنياسى بار ئادەمنى كۆزلەيدۇ، بۇلايدۇ. ئۇنىڭدەك كەمبەغەل ئادەمنى نېمە قىلىدۇ؟ راستىڭنى ئېيت! — دەپ بۇيرۇق قىلدى غەزەپ بىلەن.

ھېكايە شۇ يەرگە كەلگەندە ئوغرىلار ھاكىمنىڭ
سۆزىگە ھېسداشلىق قىلىشتى.

مەۋلانە كاشىفىي ھېكايىنى داۋاملاشتۇردى:

— شۇنداق قىلىپ، چالا ئۆلۈك ياتقان ئەخمەت سېنىڭ قولۇڭدا جان ئۈزۈپتۇ. ئۇنىڭ جەسىتىنى قانداق قىلدىڭ؟ — دەپ سورىدى ھاكىم يەنە.

— شۇ يەرنى كولاپ كۆمۈپ قويدۇم، — دېدى باي ئىختىيارسىز ھالدا.

— جەسەتنى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا ئىمكانىبار ئۆيىگە ئەكىلىپ يۇيۇپ، نامىزىنى چۈشۈرۈپ ئاندىن دەپنە قىلىش كېرەك ئەمەسمىدى؟

باي جاۋاب بېرەلمەي جىم تۇرۇپ قالدى. ئەخمەت- نىڭ ئايالى ھاكىمغا ۋە مەھكىمىگە يىغىلغان يۇرت چوڭلىرىغا:

— ئاشۇ پاجىئە پەيدا بولغان كۈنى ئەتىگەندە ئېرىم بۇ قوشنىمىز بىلەن ئېتىزلىققا بىللە كەتكەن. كەچ- قۇرۇن قايتىپ كەلمىدى. تىت - تىت بولۇپ تۇراتتىم، بۇ قوشنىمىز كىرىپ، ئېرىمنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنىلا ئېيتتى، نېمە سەۋەب بىلەن قانداق ئۆلگەنلىكىنى دېمىدى. مەنمۇ بۇ ئېغىر قايغۇ بىلەن گاڭگىراپ كېتىپ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى سورۇشتە قىلماپتىمەن، — دېدى.

ھاكىم بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— مانا ئاڭلىدىڭمۇ، — دېدى بايغا، — قىلغان سۆ- زۈڭنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى دەلىللەيدىغان پاكىتلار تولۇق. ئۇ بىچارىنى ئۆلتۈرگۈچى قاتىل سەن ئېيتقاندەك قانداقتۇر نامەلۇم ئوغرىلار ئەمەس، بەلكى سەن ئۆزۈڭ. ئۇنى ئۆلتۈرۈش

سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرالا دەپ قىستىدى. باي ئىلاجسىز جىنايىتىگە ئىقرار بولدى. ھاكىم شەرىئەت ھۆكمى بويىچە ئۇنى دارغا ئاستى. ئۇنىڭ بارلىق مال - دۇنياسىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئۇنى دادىنىڭ نامىغا يازدۇردى ۋە بالىغا قاراپ:

— ئوغلۇم، ئىسمىڭنى بۇندىن كېيىن «دىلشات» دەپ ئۆزگەرتەيلى. چۈنكى شېھىت بولغان داداڭنىڭ ئىنتىقامى ئېلىنىپ، دىلىڭ شادلاندى. داداڭنىڭ ساڭا نېمە ئۈچۈن «داد» دەپ ئىسىم قويغانلىقىنىڭ سىرى بۈگۈن ئېچىلدى، — دېدى.

مەۋلانە ھۈسەيىن ۋائىز كاشفىي ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى. مەھكىمىدىكى ھەممەيلەن، ھەتتا ئوغرىلارمۇ ھاكىمنىڭ قىلغانلىرىغا رازى بولۇشتى ۋە ئۇنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكىدىن خۇرسەن بولۇشتى. ئوغرىلارنىڭ باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— رەھمەت سىلىگە مەۋلانە ھۈسەيىن كاشفىي، ھېكايىنى ئاخىرغىچە ئېيتىپ بەردىلە. ئەمدى ئۆلسەكمۇ ئارمىنىمىز يوق، — دېدى.

مەۋلانە ھۈسەيىن كاشفىي پادىشاھقا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— شاھ ئالىيلىرى، ئۆزلىرىگە مېنىڭ كىچىككىنە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى. بۇ ئىلتىماسىمنى جانابلىرى رەت قىلماس دېگەن ئۈمىدتىمەن. بۇ ئادەملەر ئوغرىلىق قىلىشتەك يامان يولدا ماڭغانلىقى ئۈچۈن، ئەلۋەتتە جازاغا تارتىلىشى كېرەك. لېكىن بۇلار بۇ كېچە ماڭا مېھمان بولدى. ھېكايە ئېيتىپ بۇلارنى تۇتۇپ بېرىشتىن مەقسىتىم

ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئالدىلىرىدا بۇلارنى ئۆزى
قىلغان يامانلىقلىرىغا توۋا قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئىدى. مەن
ھېكايىنى سۆزلەۋاتقان چېغىمدا بۇلارنىڭ روھىي ھالىتىگە
دىققەت قىلدىم. باينىڭ ئەخمەتنى ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرگەنـ
لىكى سۆزلەنگەندە، بۇلار ھەسرەت چېكىپ يىغلىشىپ
كەتتى. بۇ ئۇلارنىڭ دىللىرىنىڭ يۇمشىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.
يەنە ئۇلار يامان ئادەمنىڭ ئۆز قىلمىشىغا يارىشا جازالىـ
نىدىغانلىقىغا، ئادالەت ۋە ھەققانىيەتنىڭ غەلىبە قازىنىدىـ
غانلىقىغا ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن، ئۆزلىرى ئۆلۈم ئالدىدا
تۇرسىمۇ، ھېكايىنىڭ داۋامىنى ئېيتىپ بېرىشىمنى سورىدى.
ئۇلارنىڭ بۇ روھىي ھالەتلىرىدىن شۇنى بىلىشكە بولىدۇ-
كى، ئۇلار ئوغرىلىقنى مۇقىم كەسىپ قىلمىغان. موھتاجلىق
ئالدىدا بەرداشلىق بېرەلمەي، يامان يولغا كىرىپ قېلىشـ
قان. شۇڭا، ئۇلارنىڭ گۇناھىدىن كېچىپ، مېنىڭ تەربىيەـ
لىشىمگە بېرىشلىرىنى سورايمەن. مەن بۇلارنى ئاشۇ يولـ
دىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشىمغا، بۇلارنىڭمۇ خەلققە پايدا يەتكۈـ
زىدىغان ياخشى پەزىلەتلىك كىشىلەردىن بولۇشىغا ئىشىنـ
ىمەن، — دېدى.

پادىشاھ مەۋلانە ھۈسەيىن كاشىفىينىڭ ئىلتىماسىنى
قوبۇل قىلدى. ئوغرىلارنى ئازاد قىلىپ مەۋلانەنىڭ قولىغا
تاپشۇردى. ئوغرىلار مەۋلانە كاشىفىينىڭ بۇ ئالىيجانابلىقـ
ىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ يىغلاشتى، پادىشاھ
ۋە مەۋلانە ئالدىدا توۋا قىلىشتى. مەۋلانە ئۇلارنى ئۆزىگە
شاگىرت قىلىۋالدى. بۇ ئالتە ئوغرى ھەزرىتى مەۋلانە كاـ
شىفىينىڭ ئالىم، پازىل شاگىرتلىرىدىن بولۇپ يېتىشتى.

غەيۋەتخورنىڭ جازاسى

ئىراندا ھۆكۈم سۈرگەن سەلجۇقىيلارنىڭ ئالتىنچى سۇلتانى سەنجەر مازىينىڭ ۋەزىرى سۇلتانغا بىر ئادەمنى ئەيىبلەپ مۇنداق دېدى:

— بۇ ئىنتايىن ئەسكى ئادەم، ئۇستىڭىزدىن ھەر خىل بولمىغۇر گەپلەرنى تارقىتىپ يۈرىدۇ. دۆلىتىڭىز ئۈچۈن خەۋپلىك بولغان بۇ ئادەمگە جازا بېرىشىڭىز كېرەك.

سۇلتان سەنجەر مازىي:

— بولىدۇ، ئەتە ئۇ ئادەمنى سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك جازالايمەن، — دېدى.

ۋەزىر خاتىرجەم بولۇپ ئۆز ئۆيىگە قايتتى. سۇلتان ئەتىسى ۋەزىر دېگەن ئادەمنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭغا ئات، تون ۋە پۇل ئىنئام بەردى. بۇ ئادەم سۇلتاننىڭ بەرگەن سوۋغاتلىرىدىن خۇشال بولۇپ قايتتى. ۋەزىر سۇلتاننىڭ بۇ ئىشىدىن ئىنتايىن ھەيران بولۇپ:

— ئۇنىڭغا جازا بەرمەكچىدىڭىز، ئەكسىچە سوۋغات بېرىپ، ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىدىڭىز، بۇ ئىشىڭىز مېنى ھەيرانلىقتا قالدۇردى، — دېدى.

سۇلتان ۋەزىرگە:

— ئەگەر ئۇ ئادەم سىزنىڭ دوستۇڭ بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئۇستىدىن ماڭا غەيۋەت قىلمىغان بولاتتىڭ. ئۇ

سىنىڭ دۈشمىنىڭ بولغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ئۈستىدىن شىكايەت قىلدىڭ. مەن سىنىڭدەك غەيۋەتخور، چېقىمچىلارنىڭ كېپىگە قۇلاق سالمايمەن. جازالاش توغرا كەلسە، سەن جازالىنىشىڭ كېرەك. ساڭا ئوخشاشلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالسام، خەلقنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچى يوقىلىدۇ، بۇ هال دۆلەتكە نۇقسان يەتكۈزىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

ۋەزىر ئىنتايىن ئوسال ئەهۋالدا قالدى.

هارۇن بىلەن باغۋەن

هارۇن رەشىد باغدات كوچىلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ، بىر قېرى باغۋەننىڭ خورما كۆچىتى تىكىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سالام بەردى ۋە ئۇنىڭدىن سورىدى:

— خورما كۆچىتى ئۇزۇن يىلدىن كېيىن مېۋە بېرىدۇ. بەلكىم بۇ كۆچەتلىرىڭىز مېۋە بەرگۈچە ئۆزىڭىزنىڭ ئۆمرىمۇ يەتمەس، قىلغان ئەجرىڭىزگە يارىشا بۇنىڭ مېۋىسىنىمۇ يېيەلمەسسىز. ئاۋارە بولغىنىڭىزلا قالارمىكىن؟

باغۋەن هارۇنغا مۇنداق دېدى:

— بوۋىلىرىمىز تېرىدى، بىز يېدۇق. ئەمدى بىز تېرىساق، بالىلىرىمىز يەيدۇ.

باغۋەننىڭ سۆزى ھارۇنغا يېقىپ كېتىپ، ئۇنىڭغا يۈز تىللا ئىنئام بەردى. باغۋەن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى ۋە شۈكۈر - سانا ئوقۇدى. ھارۇن باغۋەننىڭ نېمە ئۈچۈن شۈكۈر - سانا ئوقۇغانلىقىنى سورىدى. باغۋەن ھارۇنغا:

— باشقىلار تىككەن خورما كۆچىتى كۆپ يىلدىن كېيىن مېۋە بەرگەن بولسا، مېنىڭ بۇ كۆچەتلىرىم تىكىلگەن كۈنىلا مېۋە بەردى. شۇنىڭغا شۈكۈر - سانا قىلدىم، — دېدى.

ھارۇن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، يەنە يۈز تىللا بەردى. باغۋەن يەنە شۈكۈر دېدى. ھارۇن ئۇنىڭدىن بۇ ئىككىنچى قېتىملىق شۈكۈر دېيىشىنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. باغۋەن ئۇنىڭغا:

— باشقىلارنىڭ كۆچىتى يىلىغا بىر قېتىم مېۋە بەرسە، مېنىڭ كۆچىتىم بىر كۈندە ئىككى قېتىم مېۋە بەردى، — دېدى.

ھارۇن رەشىد باغۋەننىڭ زېرەك، بىلىملىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭدىن مەمنۇن بولدى.

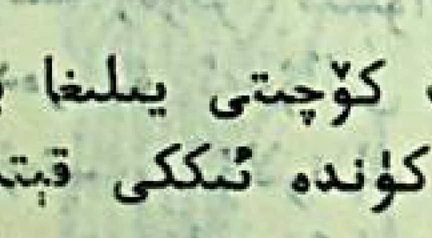

مۇۋاپىق جازا

ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ئىرانغا ھۇجۇم قىلىپ، ئاۋۋال شەھەرنى قامال قىلدى. ئاندىن ئىران شاھى دارادىن خەزىنىدىكى مال - دۇنيانى تەلەپ قىلدى. دارا ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئىسكەندەر ھۇجۇمنى چىڭدىيلەشتۈردى. ئەمما ھەرقانچە قىلسىمۇ دارانى يېڭەلمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىسكەندەر ھىيلە بىلەن دارانى يوقىتىپ، قورغاننى ئېلىشنى مەقسەت قىلدى.

دارانىڭ ئۆز قۇللىرى ئارىسىدىن تاللىۋېلىپ تەربىيىلەپ، ئاخىرىدا ئۆزىگە ۋەزىر قىلىۋالغان ئىككى ۋەزىرى بار ئىدى. ئىسكەندەر بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئۇ ئىككىسىگە يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ خۇپىيانە ھالدا قېشىغا بىر كېلىپ كېتىشىنى تەكلىپ قىلدى. بۇ ئىككى ۋەزىر تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. ئۇلار كېچىسى ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئىسكەندەرنىڭ يېنىغا كەلدى. ئىسكەندەر ئۇلارنى ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. سۆھبەت داۋامىدا ئىسكەندەر ئۇلارغا ئۆز مەقسىتىنى دېدى:

— ئەگەر سىلەر مېنىڭ ئارزۇيۇمنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا ياردەم بەرسەڭلار، قىلغان خىزمىتىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئەڭ يۇقىرى ئورۇن ھەدىيە قىلىمەن.

بۇ ئىككى ۋەزىر ئىسكەندەرنىڭ مەقسىتىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن ھەرقانداق ۋەزىپە تاپشۇرۇلسا بىجانىدىل

ئوروۇنداشقا ۋەدە بەردى. ئىسكەندەر ئۇلارغا دارانى ئۆلتۈ-
رۈشنى بۇيرۇدى. ۋەزىرلەر ئەتىسى ئىسكەندەرنىڭ بۇيرۇ-
قىنى دېگىنىدەك ئورۇنداپ كەلدى. ئىسكەندەر دەرھال دارانى
دەپنە قىلىشنى ۋە ئىككى ئېگىز دار تەييارلاپ بۇ ئىككى
ۋەزىرنىمۇ ئېسىشنى بۇيرۇدى.
ئىسكەندەردىن يوقىرى مەنسەپ، قىممەتلىك ئىنئام
كۈتۈپ تۇرغان ئىككى ۋەزىر ئىسكەندەرنىڭ بۇ پەرمانىنى
ئاڭلاپ تەمتىرەپ قېلىشتى ۋە:

— ۋەدە بويىچە
بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇندى-
ساق، بىزگە يوقىرى
مەنسەپ، قىممەتلىك
ئىنئام تەقدىم قىلىشنىڭ
ئورنىغا، ئۆز ۋەدىڭىزگە
خىلاپلىق قىلىپ بىزنى
ئۆلۈمگە بۇيرۇۋاتىسىز.
بۇ نامەردلىك ئەمەس-
مۇ؟ — دەپ ئېتى-
راز بىلدۈردى.

ئىسكەندەر ئۇلارغا:

— مەن نامەردلىك قىلمىدىم، ئۆزۈمگە ئىنساپ، ئا-
دالەتنى يېتەكچى قىلىپ، توغرا ئىش قىلماقچىمەن. راست،
سىلەرگە يوقىرى ئورۇن بېرىشنى ۋەدە قىلدىم، مانا ئەمدى
شۇ ۋەدىگە ۋاپا قىلىمەن. دارا سىلەرنى قۇللۇقتىن ئازاد
قىلىپ، تەربىيىلەپ ۋەزىرلىككە كۆتۈردى. ئەمما سىلەر ئۇ-

نىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىغا يامانلىق قىلدىڭلار. ئۆز تەر-
بىيىچىسىگە خىيانەت قىلغانلار تۈزكور كىشىلەردۇر. ئۇنداق-
لاردىن ئەلۋەتتە ماگىمۇ ۋاپا كەلمەيدىغانلىقىنى ياخشى
بىلىمەن. تۇز ھەققىگە ھۆرمەت قىلماي، خىيانەت كوچىسىغا
قەدەم قويغانلارغا مانا شۇنداق مۇكاپات بېرىلىدۇ. مېنىڭ
قوشۇنۇم ئىچىدە مانا مۇشۇ داردىن يۇقىرى ئورۇن يوق.
مەرھەمەت قىلىپ ئۆز ئورنۇڭلارنى ئېلىڭلار! — دېدى دارنى
كۆرسىتىپ.

ساخاۋەت

بىر ھەممەتلىك، سېخىي ئادەمنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئاشلىقى بار ئىدى. بىر يىلى ئۇ تۇرغان شەھەردە ئاشلىق قەھەتچىلىكى باشلاندى. بۇ سېخىي ئادەم ھەممە ئاشلىقىنى يوقسۇل، غېرىبلارغا تارقىتىپ بەردى. شەھەردە قەھەتچىلىك بارغانچە كۈچەيگەنلىكتىن، بۇ ئادەممۇ ئاشلىققا موھتاج بولۇپ، قىينىلىشقا باشلىدى.

كىشىلەر ئۇنىڭغا:

— قىزىق ئادەم ئىكەنسەن، ئۆزۈڭنىڭمۇ قىينىلىپ قالىدىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇرۇپ، شۇنچە ئاشلىقىڭنى خەققە تارقىتىپ بولدۇڭ، — دەپ تاپا - تەنە قىلىشتى.

سېخىي كىشى ئۇلارغا:

— خەلق ئاچارچىلىق دەردىنى تارتىۋاتسا، مەن راھەتتە ياشىسام، ئىنساپسىزلىق قىلغان بولمايمەنمۇ؟ ئاچلىق ئازابىنى خەلق بىلەن تەڭ تارتىشنى، خەلق قانداق ھالدا بولسا، مېنىڭمۇ شۇنداق ھالدا بولۇشۇمنى ۋىجدانىم بۇيرۇدى، مەن ۋىجدانىمنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلمەن، — دېدى.

يامانلىق قىلىپ ياخشىلىق كۈتمە

لوقمان ھەكىم بىر بايغا قۇل بولۇپ ئىشلەيتتى. باي بىر كۈنى ئۇنىڭغا:

— يەرگە بۇغداي تېرىۋەت،— دەپ بۇيرۇدى.

لوقمان ھەكىم بۇغداي ئورنىغا ئارپا تېرىدى. بۇنى كۆرگەن باينىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— مەن ساڭا بۇغداي تېرىغىن دېسەم، نېمىشقا ئارپا تېرىدىڭ؟!— دەپ سورىدى.

لوقمان ھەكىم:

— ئارپا تېرىسام بۇغداي ئۈنەمدۇ؟— دەپ قايتۇرۇپ سوئال قويدى. باي ئاچچىقلىنىپ:

— ئەقلىڭ بارمۇ؟ نەدە ئارپا تېرىسا بۇغداي ئۈنىدىكەن؟— دېۋىدى، لوقمان ھەكىم:

— ئۇنداق بولسا. سىز دائىم خەلققە جەبىر - زۇلۇم قىلىپ تۇرۇپ، يەنە ئۇلاردىن ياخشىلىق ئۈمىد قىلىسىزغۇ؟ ياخشىلىق قىلسىڭىز ياخشىلىق، يامانلىق قىلسىڭىز ئەلۋەتتە يامانلىق قايتىدۇ. ئارپىدىن بۇغداي ئۈنمىگەندەك، خەلققە ئازار بېرىپ، يەنە ئۇلاردىن ياخشىلىق ئۈمىد قىلماڭ،— دەپ جاۋاب بەردى.

ۋەسىيەتنامىدە شۇنداق دېيىلگەن

بىر توپ موللا قاراۋۇش ۋەزىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ:
«بىر ئەمەلدار ۋاپات بولۇش ئالدىدا ۋەسىيەتنامە يېزىپ، بايلىقىدىن بىزگىمۇ بىر بۆلۈك مەبلەغ ئاجراتقانىكەن. بىراق مەرھۇمنىڭ باللىرى ۋەسىيەتنامىگە ئەمەل قىلمايۋاتىدۇ. ھەممە بايلىقنى ئۆزلىرىلا ئىگىدارچىلىق قىلىپ، بىزگە بەرمىدى. بىزنىڭ شۇ ھەققىمىزنى ئېلىپ بېرىشىڭىزنى سورايمىز» دەپ ئەرز قىلدى.
قاراۋۇش ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ باللىرىنى چاقىرتىپ، دادىسى قالدۇرغان ۋەسىيەتنامىنى سورىدى. ئۇلار ۋەسىيەتنامىنى بەردى. قاراۋۇش ۋەسىيەتنامىنى ئوقۇدى، ئۇنىڭدا مۇنۇلار يېزىلغان:
«ئون مىڭ تەڭگە پۇلۇمنى باللىرىم ۋە موللىلارغا بېرىشنى ۋەسىيەت قىلىپ قالدۇردۇم. ۋاپاتىمدىن كېيىن، موللىلارنىڭ تەلەپ قىلغىنى باللىرىمغا، قالغىنى موللىلارغا بېرىلسۇن.»
قاراۋۇش ۋەسىيەتنامىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، موللىلاردىن سورىدى:
— سىلەر قانچە تەڭگە تەلەپ قىلىسىلەر؟
موللىلار:
— توققۇز مىڭ بەش يۈز تەڭگىنى تەلەپ قىلىمىز،— دېدى.
قاراۋۇش ئۇلارغا:

— مەن ئادىل ھۆكۈم قىلاي. رازى بولامسىلەر؟ — دېۋىدى، موللىلار:

— ئەلۋەتتە رازى بولىمىز، — دەپ چۇرقىراشتى.

قاراۋۇش مۇنداق ھۆكۈم قىلدى:

— مەن مۇنداق ھۆكۈم قىلىمەن: ۋەسىيەتنامىدە «موللىلارنىڭ تەلەپ قىلغىنىنى بالىلىرىمغا، قالغىنىنى موللىلارغا بېرىلسۇن» دېيىلگەن. سىلەر توققۇز مىڭ بەش يۈز تەڭگىنى تەلەپ قىلدىڭلار، ۋەسىيەتنامە بويىچە موللىلار تەلەپ قىلغان توققۇز مىڭ بەش يۈز تەڭگە پۇل مەرھۇم ئەمەلدارنىڭ بالىلىرىغا، قالغان بەش يۈز تەڭگە موللىلارغا تېگىشلىك. مانا كۆرۈۋاتىسىلەر، ئەمەلدارنىڭ بالىلىرى كىچىك، يېتىم بالىلار. يېتىمنىڭ ھەققىنى يېيىش ھارام. سىلەر موللىلار ئەلۋەتتە ھارام نەرسىنى يېمەيسىلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن، قالغان بەش يۈز تەڭگىمۇ ئۇ بالىلارغا بېرىلىدۇ. بۇ ھۆكۈمۈم بولدىمۇ، تەقسىر موللىلىرىم؟ — دېدى قاراۋۇش. موللىلار لام - جىم دېيەلمەي چىقىپ كېتىشتى.
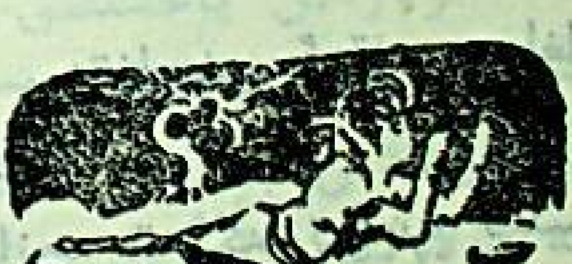
(ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ھاكىم مۇسا)